

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ФАКУЛЬТЕТ АГРАРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

**Кафедра адміністративного менеджменту та
зовнішньоекономічної діяльності**

МАТЕРІАЛИ

**II Міжнародної науково-практичної конференції
«ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ»**

19-20 вересня

Київ - 2019

УДК 338.43.01/.01 (075.8)

Науково-редакційна колегія:

Галушко В.П. – д.е.н., проф., завідувач кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, голова оргкомітету;

Останчук А.Д. – к.е.н., доц., декан факультету аграрного менеджменту, співголова оргкомітету;

Мостенська Т.Л. – д.е.н., проф. кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, співголова оргкомітету;

Ібатуллін М.І. – д.е.н., проф. кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Артиш В.І. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Діброва Л.В. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Ковтун О.А. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Костюк О.Д. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Міщенко І.А. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Кроп П.Б. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Кузьменко С.В. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності;

Файчук О.М. – к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності

Затверджено та рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради факультету аграрного менеджменту, Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 3_ від 21.10. 2019 р.).

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 вересня 2019 р.). – К.: НУБіП України, 2019. – 140 с.

У збірнику представлено матеріали, що розкривають проблеми функціонування сільського господарства та харчової промисловості в умовах глобалізації

Видання розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, практиків, що займаються проблемами розвитку сільського господарства та харчової промисловості в умовах адаптації до глобальних викликів.

Матеріали викладені в авторській редакції. Відповідальність за достовірність поданої інформації несуть автори.

© Кафедра адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, факультет аграрного менеджменту НУБіП України, 2019

© Автори, 2019

ЗМІСТ

<i>Артин В.І.</i> СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ	6
<i>Архипова Л.М.</i> ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ РАЙОНІВ ПРИКАРПАТТЯ	9
<i>Burlutska Svitlana.</i> THE ENTROPY INDICATORS IN THE ASSESSMENT OF FOOD SAFETY IN THE REGIONS OF UKRAINE	12
<i>Burlutskyi Sergii.</i> SOCIOECONOMIC RESILIENCE IN THE CONTEXT OF FOOD SAFETY RESEARCH METHODOLOGY	15
<i>Балановська Т.І. Восколупов В.В.</i> РОЛЬ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	17
<i>Барилевич О.М.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТА БЕЗПЕЧІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ	20
<i>Боковець В.В.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНДИТЕРСЬКІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	23
<i>Британська Н.Н.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ІНДИКАТОР ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	26
<i>Гаватюк Л.С.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	29
<i>Галушко В.П., Ковтун О.А.</i> ЦІНА ЗЕМЛІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКУ	32
<i>Гоголя О.П.</i> ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ	35
<i>Голік В.В.</i> СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	38
<i>Григорук І.О.</i> ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК	41
<i>Гриценко Л.В.</i> РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	44
<i>Dibrova L.V., Dibrova M.A.</i> PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PORTS OF UKRAINE	47

<i>Драгнева Н.І.</i> ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ МОЛОКА	50
<i>Драмарецька К.П.</i> АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	53
<i>Коваленко Н.О., Коваленко В.П.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ	55
<i>Костюк О. Д.</i> ПРОСТЕЖУВАНІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	59
<i>Kostiuk Y.</i> INTEGRATION IN THE DAIRY COMPLEX AS A REQUIREMENT OF MARKET	61
<i>Крисанов Д.Ф.</i> ПРОСУВАННЯ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ УКРАЇНИ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЄС: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	64
<i>Крон П.Б.</i> ЗАСАДИ «ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКОНОМІКИ» ТА ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	68
<i>Кучеренко В.М.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	70
<i>Кругловенко Д.С.</i> КРЕДИТНИХ ДЕФОЛТНИХ СВОПІВ НА МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ ТА ВАЛЮТНИХ РИНКАХ	73
<i>Мостенська Т.Л., Білан Ю.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ	75
<i>Москвічова О.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ	78
<i>Mishchenko I.A.</i> SOYBEAN PRODUCTION IN THE MODERN CONTEXT AND PROCESSES IN UKRAINE	81
<i>Негода Ю.В.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В РАМКАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	84
<i>Науменко О.М., Яворська В.О.</i> ВПЛИВ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКІВ	86
<i>Осадчук О.П.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	88
<i>Петухова О.М., Сілакова Г.В.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	92
<i>Пічугіна Т. С.</i> МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	95

<i>Побігун О.В.</i> РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ ЯК СТИМУЛ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	98
<i>Побігун С.А.</i> СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ	101
<i>Пугачов В.М., Пугачов М.І.</i> УКРАЇНА НА СВІТОВИХ АГРАРНИХ РИНКАХ	103
<i>Росоха В.В.</i> ІМПЕРАТИВИ ЯКОСТІ МОЛОКОПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ	106
<i>Сарабай Н.С.</i> КОН'ЮНКТУРА РИНКУ МОЛОКА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН	109
<i>Сидоренко С.В.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ	112
<i>Тарасюк Г.М., Чагайда А.О.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КЕЙТЕРИНГУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ	115
<i>Трутенко К.В., Голомша Н.Є.</i> ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ	118
<i>Файчук О.М., Файчук О.В.</i> ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ «ПОДОЛАННЯ ГОЛОДУ, РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА» В УКРАЇНІ	122
<i>Харченко Г.А., Харченко В.В.</i> ВИРОБНИЦТВО ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	124
<i>Chajka M.O., Dashchenko A.V.</i> CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF GRAIN DEVELOPMENT AND PRODUCTION	127
<i>Юрій Е.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	131
<i>Яворська В.О., Зайва А.Г.</i> ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	133
<i>Яворська В.О.</i> ХЕДЖУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ ЕКСПОРТЕРІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ	135

СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ

Артиш В.І., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України м.Київ, Україна*

Розвиток суспільного життя на перетині ХХ і ХХІ ст. досяг такого рівня, коли людство по-новому оцінило взаємозалежність людського організму з навколишнім природним середовищем і глибше усвідомило зв'язок свого буття з процесами, що відбуваються в природі за активних антропогенних впливів на неї.

Вважати, що органічне виробництво в недалекому майбутньому прийде на зміну пануючим індустріальним технологіям досить сумнівно. Але органічні товари уже відомі світові, в тому числі і в нашій країні, як вагомий і перспективний сегмент продовольчого ринку [3, с. 283].

Характерною особливістю органічного сільськогосподарського виробництва є наявність суворо регламентованих умов та правил процесу виробництва, відповідність яким визначається результатом сертифікації виробництва як приватними, так і державними сертифікаційними центрами, яка може тривати до двох років, та періодичного інспектування (контроль виробництва, переробки та обігу органічної продукції). За умов додержання стандартів органічного виробництва продукція отримує право позиціонуватися на ринку під маркою “органічна” [4, с. 79].

Більшість органічних операторів (виробників, переробних підприємств, трейдерів) в Україні сертифіковані відповідно до вимог органічного законодавства ЄС. Фактично органічний стандарт ЄС використовують як для експорту, так і для внутрішнього ринку в Україні [2].

Прогресивний та успішний розвиток органічного сільського господарства залежить, перш за все, від сприйняття і визнання якості органічних продуктів споживачами у країні її виробництва.

Обравши європейський вектор розвитку, Україна стала однією із перших пострадянських держав, де вже розпочато створення стимулюючих умов для розвитку органічного сільського господарства. У січні 2014 р. в Україні набув чинності Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини” № 425-VII [1]. А в 2016 р. за ініціативи громадського сектору та фахівців органічного ринку розроблено проект Закону України “Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції” [5, с. 120].

Ще одним документом, що акцентує увагу на органічному секторі, є Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 806-р. [7].

Органічна сировина для виготовлення органічних продуктів харчування надходить із перевірених джерел: у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури, протягом трьох років заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження. Тільки по закінченню цього, так званого, перехідного періоду, продукція отримує статус органічної. Далі органічна сировина надходить на переробні підприємства, де переробляється окремо від традиційної сировини з метою уникнення змішування. Головне є те, що кожний етап виробництва суворо контролюється органом сертифікації, який засвідчує дотримання вимог і стандартів органічного виробництва шляхом видачі відповідного екологічного сертифікату.

Для того щоб впевнитися, продукт є органічним, споживач повинен звернути увагу на маркування, де нанесений відповідний логотип певного органічного стандарту та вказаний сертифікаційний орган. Він також має право ознайомитися із сертифікатом, де вказується виробник (переробне підприємство) та асортимент продукції. Окрім того, дійсність органічного сертифікату можна перевірити на сайті сертифікаційного органу.

Для прикладу, міжнародні стандарти визначають мінімальні вимоги до органічного агровиробництва, які спрямовані на встановлення системи

стандартів для державних і приватних органів сертифікації. Ці вимоги повинні використовуватись для створення національних державних стандартів і правил.

Враховуючи те, що наша країна володіє потужним потенціалом агропромислового комплексу, вона може стати одним із головних експортерів цієї продукції на ринок ЄС, але потрібно подолати основні перешкоди на шляху розвитку органічної продукції (рис. 5.1).

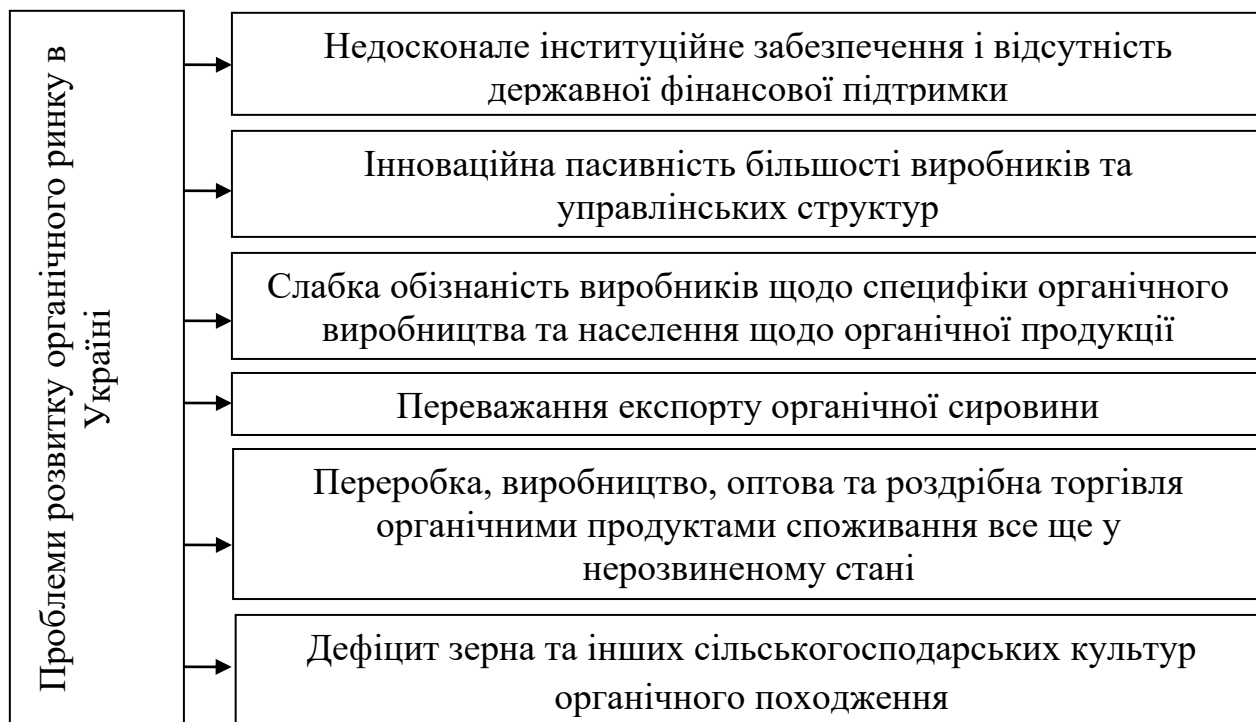

Рис. 1. Перешкоди в розвитку ринку органічної продукції в Україні

Джерело: розробка автора.

Проте надто високі ціни на органічні продукти нівелюються особливою якістю та виключною корисністю, тому попит на таку продукцію постійно зростає, органічний рух у світі поширюється і для багатьох стає життєвою філософією. За оцінками Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), майбутнє аграрного розвитку в світі має спиратися на засади органічного виробництва з реалізацією дбайливого ставлення до природи виробника і споживача [6].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Відом. Верхов. Ради України (ВВР) 2014. № 20–21. Ст. 721) {Із змінами, внесеними згідно із Законом №191 – VIII від 12.02.2015, ВВР, 2015, № 21, Ст. 133}.

2. Ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України URL: <http://mirango.gov.ua/system/files/8.2%20Basic%20Material%20UKR.pdf>.
3. Камінський В. Ф., Чорний Г. М. Організаційно-економічні засади розвитку органічного виробництва в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2016. № 244. С. 282–291.
4. Кропивко М., Ковальова О. Екологічна Диверсифікація використання сільськогосподарських земель в Україні. Економіка України. 2010. № 7. С. 78–85.
5. Милованов Є. В. Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 117–123.
6. Willer, Helga (2011). Organic Agriculture Worldwide Key results from the global survey on organic agriculture 2011. Research Institute of Organic Agriculture, FiBL, Switzerland.
7. <https://bioukraine.com.ua/>
8. <http://organic.com.ua>.

УДК 339.99:338.48

ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ РАЙОНІВ ПРИКАРПАТТЯ

Архипова Л.М., доктор технічних наук, професор,
*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м.Івано-Франківськ, Україна*

Сталий розвиток аграрного сектору в умовах глобалізації, прийнятих міжнародних конвенцій, цілей тисячоліття в адаптації до Українських реалій передбачає скорочення використовуваних площ ріллі. В місцевостях, близьких до туристичних регіонів, економічного зростання аграрних районів можна досягти шляхом розвитку екологічного туризму.

Розглянемо, до прикладу, Городенківський район Івано-Франківської області, один з найбільш багатих на родючі ґрунти, в якому площа сільськогосподарських угідь складає понад 80% загальної (табл.1) площі адміністративної території.

Таблиця 1

Освоєність території Городенківського району Івано-Франківської області

Район	Загальна площа, тис.га	в тому числі						
		С/Г угіддя	із них			землі вкриті лісом	під водою	під будівлями
			рілля	сіножа-ті	пасови-ща			
Городенківський	74,7	61,4	51,1	2,4	6,6	5,4	1,5	3,0

Джерело: узагальнено автором за [1, 2,].

Одночасно Городенківський район багат на природні та рекреаційні ресурси, давню історію, великі національно-культурні традиції. Туристичний потенціал є мало використовуваним, але перспективним для зростання туристичної галузі в руслі сталого розвитку.

Зважаючи на те, що сьогоднішній турист надає перевагу відпочинку у місцях з незабрудненим навколишнім середовищем, а також шукає можливостей для активного відпочинку, культурного збагачення та самоосвіти - це дуже сприятливий район для розвитку різних галузей туризму, особливо сільського зеленого туризму та екологічного туризму.

Останнім часом активно розвивається один з видів екологічного туризму - пригодницький туризм. Це - вид туризму, який об'єднує всі подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми [3].

З метою сталого розвитку одного з аграрних районів Прикарпаття був розроблений чотирьохденний тур «Невідома Городенківщина». У програму туру входить: відвідування визначних пам'яток місцевої природи та історико-культурних пам'яток Городенківщини, навчання подолання перешкод, сплави по Дністру, катання на велосипеді, стрибки з джамперів. Маршрут туру «Невідома Городенківщина» наведений на рис.1.

Територія Городенківського району Івано-Франківської області є однією з найкрасивіших ділянок Дністра, де долина річки має найбільш виражені риси каньйону та належить до регіонального ландшафтного парку “Дністровський каньйон”. Традиційно популярним видом активного відпочинку серед професіоналів та любителів в літній час є сплави на байдарках, каное або плотах по Дністру. Маршрут і перепад висот відповідають 3-му рівню складності, однак є безпечним для жінок і дітей. Найбільш сприятливий для сплаву по Дністру період: кінець квітня - перша половина жовтня.

Крім того, маршрути проходять біля дуже цікавих місць, куди в перервах між спусками можна зробити екскурсію, переправу через річку, здійснити

сходження на гору, піднятися по скелях (що мають спортивні рівні складності) або спуститися в печеру.

Рисунок 1 - Схематичний маршрут туру «Невідома Городенківщина».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у роботі туроператорів, що працюють на ринку внутрішнього туризму.

Список використаних джерел

1. Приходько М. М. Природно-ресурсний потенціал, антропогенне навантаження та небезпечні екзогенні геодинамічні процеси в Івано-Франківській області *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. 2002. № 2(3). С. 144-151.
2. Kinash I.P., Arkhypova L.M., Polyanska A.S., Dzoba O.G. Economic evaluation of tourism infrastructure development in Ukraine. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* 477 (1), 012020 2019.
3. Дубоделова А.В., Малкуш Х.Ю. Особливості та тенденції розвитку сільського туризму в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2013. Вип..23.2. С.118-123.

THE ENTROPY INDICATORS IN THE ASSESSMENT OF FOOD SAFETY IN THE REGIONS OF UKRAINE

Burlutska Svitlana, Doc.Sc. in Econ., prof.,
National University of Food Technology, Kyiv, Ukraine

Any shock impact on the socio-economic system involves a certain disruption of existing links and the introduction of a certain amount of "chaos". Such existing and emerging "shocks" threaten the food security of the state and may lead to a decrease in production volumes, deterioration of access of the population to important types of food, etc [1]. From this point of view, it is expedient to use entropic assessments of the functioning of the region. As a result, the simultaneous analysis of a large number of indicators - production, employment, exchange rates, etc. - is actually needed. In the first approximation, it is acceptable to define the volume of regional product production by certain types of economic activity, and the use of the hryvnia to the U.S. dollar as a corrective factor will ensure comparability of indicators over time and take into account the state (volatility) of the money turnover. Credibility of the assessment of the entropy of time series depends on the length of the studied data template (vector), but the available retrospective data on the dynamics of GRP in Ukraine are not sufficient for a complete analysis. In addition, the regional aspect and specifics of the issues under study mainly provide for the examination of structural entropy. To quantify the structural diversification of regions, it is proposed to modify the Shannon entropy function [2], but to calculate the rate of structural entropy by types of economic activity.

The obtained structural entropy for 2014-2018 indicates a rather high level of regional disproportions: from the maximum value of 1,669 nat for the Odessa region and the minimum value of 0,835 nat for the Lugansk region. The highest entropy value indicates a predominantly uniform distribution of product sales among activities. Low entropy value is an advantage of a certain type(s) of activity over others.

The processing (hierarchical clustering) of standardized data in IBM SPSS Statistics provided a good basis for additional conclusions. The results of the comparison of the rate of change in structural entropy and depth of shock (percentage of GRP drop in dollar terms per capita) indicate significant differences in the resilient response of regions (regions) to shock disturbance. Firstly, three basic clusters are identified by the criterion of the ratio of the shock depth to the rate of change in entropy. The first cluster (Luhansk and Donetsk oblast) is characterized by the highest shock depth (GRP drop in 2014 of 66.64% and 52.79%, respectively) and reduction of structural entropy by 0.2305 nat and 0.10618 nat. It is clear that the current crisis of the national economy has a rather deep systemic cause, however, the situation in the east of Ukraine has become a determining driver of a significant drop in national production and general welfare of the population.

The second cluster (Zaporizhzhya Oblast) with the average (compared to the national indicator) level of GRP drop of 34.23 has the highest rate of entropy growth (0.2182 nat). The third, the most represented cluster, takes into account all other areas (Crimea AR is not included in the sample) with a depth of shock of 27-38 %t and a fluctuation in the rate of entropy from +0.0515 nat to -0.1742 nat. It should be noted that most of the representatives of this cluster reacted to the shock impact of the fall of structural entropy and an increase in the concentration of economic activity. Exclusion from the sample of regions sources of recessive shock and Zaporizhzhia region complementary to them allows to carry out an additional stage decomposition of the third cluster (Table 1). The results of the analysis of the additional clustering of the regions of the third cluster indicate the greatest acceptability (within the limits of the entropy study) of the allocation of 4 additional groups. This division allows taking into account both the vector of change in entropy and the level of shock depth. The first subcluster (Vinnytsia, Ternopil and Khmelnytskyi regions) is characterized by the minimum level of shock depth (27-28%) and the minimum dynamics of structural entropy (from +0.05 to - 0.02 nat). It can be considered that these areas suffer from a systemic crisis (which explains the fall of GRP), but their regional

modularity relative to the East of the country provides some stability of structural entropy.

Table 1

Decomposition of regions of the third cluster*

regions	Cluster membership			
	5 subcluster	4 subcluster	3 subcluster	2 subcluster
Vinnitsia	1	1	1	1
Volyn	2	2	2	2
Dnipropetrovsk	3	3	2	2
Zhytomyr	4	4	3	2
Zakarpattia	4	4	3	2
Ivano-Frankivsk	5	4	3	2
Kyiv	4	4	3	2
Kirovohrad	4	4	3	2
Lviv	4	4	3	2
Mykolaiv	5	4	3	2
Odesa	4	4	3	2
Poltava	5	4	3	2
Rivne	4	4	3	2
Sumy	4	4	3	2
Ternopil	1	1	1	1
Kharkiv	3	3	2	2
Kherson	4	4	3	2
Khmelnitskyi	1	1	1	1
Cherkasy	3	3	2	2
Chernivtsi	3	3	2	2
Chernihiv	4	4	3	2

Source: author's calculations

It can be assumed that the same depth of shock for the third and the fourth subcluster is due in general terms to the systemic crisis in the economy, and the sign of the entropy has a connection with the inter-regional substitutability and complimentary nature. It is clear that these processes are implemented simultaneously, but it is the most reliable that the growth of entropy is the result of the overflow of resources (human, financial) and the overwhelming manifestation of complementarity, and the reduction - on the contrary, the prevalence of substitutability.

References

1. Burlutskiy, S. V. The relationship between short-term fluctuations and stages of economic cycle: the case of Ukraine / S. V. Burlutskiy, Sv. V. Burlutskii, V. G. Margasova // Revista ESPACIOS. – 2019. - Vol. 40 (N° 10)
2. Hazewinkel, Michiel, ed. (2001), "Entropy", Encyclopedia of Mathematics, Springer Science+Business Media B.V. / Kluwer Academic Publishers, ISBN 978-1-55608-010-4.

**SOCIOECONOMIC RESILIENCE IN THE CONTEXT OF FOOD SAFETY
RESEARCH METHODOLOGY**

Burlutskyi Sergii, Doc.Sc. in Econ.,prof.,
NGO "Save the Children in Ukraine", Kyiv, Ukraine

The economic, financial and political crisis that has unfolded in Ukraine in early 2014 has led to disastrous consequences in all spheres of life. Actually, the events of the last two years illustrate the most significant shock impact on the domestic social and economic system in history of Ukrainian independence. The growing uncertainty of the market environment has complicated the process of management decision making both at the national level and at the level of individual economic entities. Deepening of regional disproportions against this background, military actions in the east of Ukraine have further strengthened the existing territorial disproportions and made it necessary to develop differentiated approaches to the formation of regional food security strategies and tactics. The solution to this problem is impossible without detailed study of the peculiarities of the response of regional systems to recessionary manifestations. Particular attention should be focused on the resilience of socio-economic systems to shocks.

The resilience phenomenon is important for the sustainable development of any open socio-economic system. Available research from leading experts in the field is interdisciplinary in nature, addressing issues of environmental and economic resilience. It is worth noting the recent works of Gunderson [1], Perrings [2] Rose [3] and others.

In previous researches we proposed the concept of resilience as an opportunity for economy (region) to withstand or renew after market, competitive, ecological and other external shocks and to return to the path of growth, if necessary, having undergone adaptive changes in economic, social and institutional mechanisms [4]. The central issue is to identify the factors that cause differences in the resilience of regions, cities or specific areas. Empirical data accumulated by foreign researchers indicate the significance of such differences [3], and further direction of research

should be directed to the formation of appropriate theoretical and methodological basis. Different scholars provide solutions to this problem.

For instance, the modern theory of endogenous economic growth emphasizes the importance of local productivity and capital mobility. Within the limits of the evolutionary economic geography, the most determining factor is the sectoral diversity of production, innovative capability and appropriate institutional mechanisms [2, 3]. In fact, regional social and economic resilience is the result of interaction of a set of factors, the first of which is of general economic nature (vary from region to region or from city to city) [1].

The second group of factors is specific and effective on a local level only. Finally, the third group of factors is determined by broader institutional conditions or factors of international influence. National policies, for example, are aimed at overcoming recessionary manifestations, and may have different impacts on each region, ensuring rapid recovery in certain regions and possibly even preventing recovery in others. Another area of public policy may be the targeted impact on the regions, which is particularly striking (e.g., possible measures to restore the Donetsk and Luhansk regions).

With a certain simplification, regional social and economic resilience can be determined by the dynamics of four basic interacting subsystems: structural business subsystem, labor market subsystem, financial subsystem, and management subsystem. It is believed that the first subsystem is the one that determines the resilient response of the region and reflects the effect of specific local (regional level) factors. It is the economic structure of the region (the structure of existing activities) that can affect the propensity and vulnerability to different types of shock, and form the reliability of the territorial socio-economic system. Assessment of the economic structure may provide for the definition of both general structural diversification and parameters of modularity, structural substitutionality and complementarity.

Structural substitutionality [3], in turn, illustrates the ability of sectors or firms to replace each other in times of crisis, and the possibility of alternative or associated use of regional resources. Thus, not only economic diversity is particularly important

for resilience, but also the ability of this diversity to ensure modularity and redundancy, limiting the spread of shock through the economic structure of the region. Modularity is hypothetically capable of reorienting the existing structure towards more elastic or stronger structures.

At the same time, researchers emphasize the importance of so-called "structural complementarity" [3] in ensuring sustainable development of the regional economy. The more "connectedness" between the branches of industry in the region, especially complementary characteristics of human capital, the higher the level of adaptable economy in the long run. Yes, there are additional opportunities for workers to find employment in other types of economic activity, if their "original" sector becomes recessionary. Thus, on the one hand, structural complementarity contradicts modularity, but on the other hand, it increases the potential for adaptive redistribution of resources between different types of activities.

References

1. Gunderson L., Folke C. Resilience—Now More than Ever (editorial). *Ecology and Society*, 2005. - 10 (2), at <http://www.ecologyandsociety.org/vol10/iss2/art22/>.
2. Perrings, C. A. Resilience and sustainable development. *Environment and Development Economics* 2006. – v.11, P.417–427.
3. Rose, A. Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. *Environmental Hazards*, 2007. – is.7, P. 383-398.
4. Burlutskiy, S. V. The relationship between short-term fluctuations and stages of economic cycle: the case of Ukraine / S. V. Burlutskiy, Sv. V. Burlutskii, V. G. Margasova // *Revista ESPACIOS*. – 2019. - Vol. 40 (N° 10)

УДК 005.334 : 631.027.11

РОЛЬ МАРКЕТИНГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Балановська Т.І., кандидат економічних наук, професор,
Восколупов В.В., аспірант
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

У сільському господарстві у 2017 р. функціонувало 45558 суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, у загальній структурі

яких 74,9 % – фермерські господарства. Значна кількість вітчизняних сільськогосподарських підприємств – збиткові (їх питома вага у загальній кількості підприємств у 2017 р. становила понад 13 %) [9]. Подолання такого стану вимагає застосування антикризового управління, яке передбачає не тільки заходи для виведення з кризи, але насамперед, її профілактику. Антикризове управління – це система стратегічних заходів, спрямованих на попередження кризової ситуації, а в разі її виникнення – система заходів щодо виходу з кризи з урахуванням всіх наявних можливостей з мінімальними втратами і досягненням позитивного результату в майбутньому [5]. Тобто, система антикризового управління повинна містити три елементи: реалізація заходів виходу з кризи; профілактика кризи; прогнозування кризи [1].

Антикризове управління підприємства передбачає своєчасне діагностування загрози банкрутства підприємства, ступеня критичного стану та розроблення і впровадження відповідних заходів, спрямованих на подолання критичного стану підприємства та відновлення його платоспроможності й фінансової стабільності. З цією метою підприємство, спираючись на основні принципи антикризового управління, розробляє конкретний план дій, який відповідає етапам антикризового управління підприємством [10].

Досить ґрунтовно характеризує антикризове управління Л.О. Лігоненко [7], яка вважає, що під антикризовим управлінням слід розуміти постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ і реалізацію генерального плану недопущення поширення цих явищ і стагнації розвитку суб'єкта господарювання протягом усього періоду його функціонування. Тобто, антикризове управління являє собою спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності суб'єкта господарювання, недопущення виникнення ситуації його банкрутства.

Антикризове управління спрямоване на адаптацію діяльності підприємств до постійно мінливих умов зовнішнього середовища і на отримання вигоди з нових можливостей. При цьому основним у впровадженні цього управління є відмова від неперспективних напрямів діяльності суб'єкта господарювання та

визначення найбільш перспективних, які забезпечують його конкурентоспроможність, прибутковість та розвиток [3].

Маркетинговий менеджмент передбачає управління підприємством на основі маркетингу, а його основним завданням є досягнення відчуття задоволеності всіма сторонами обміну. Маркетинговий менеджмент – це процес планування і реалізації концепцій ціноутворення, просування й розподілу ідей, товарів і послуг, спрямований на здійснення обмінів, які задовольняють як індивідуальні, так і організаційні цілі [6]. Друкер П. [8] зазначає, що маркетинговий менеджмент – це концепція управління фірмою, в центрі якої перебуває покупець, клієнт з його потребами та запитамі, і вся фірма, її відділення, ланки і ділянки націлені на те, щоб якнайкраще ці потреби задовольнити. Балабанова Л.В. [2] підкреслює, що поняття маркетингового менеджменту більш широке, ніж управління маркетингом. Якщо останнє являє собою одну із загальних функцій менеджменту, то маркетинговий менеджмент – це управління всіма функціями, всіма структурними підрозділами на основі маркетингу.

Суть маркетингового менеджменту також полягає у здійсненні аналізу, планування, впровадження в життя і контролю за проведенням певних заходів, здійснення яких спрямовано на встановлення і підтримку взаємовигідних ринкових операцій для досягнення поставлених цілей підприємства [4]. Тому саме використання маркетингового менеджменту як складової антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами передбачає системний стратегічний підхід до здійснення їх діяльності, спрямованість на довготерміновий успіх, орієнтацію на вимоги ринку, своєчасне пристосування до динамічних змін зовнішнього середовища, завоювання провідних позицій на ринку та забезпечення конкурентних переваг.

Список використаних джерел

1. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2 (55). Ч. 1. С.30–38. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_55/fail/5.pdf.
2. Балабанова Л.В. Маркетинговий менеджмент: Навч. посібник. Донецьк: ДонДУЕТ, 2002. 290 с.
3. Балановська Т. І. Роль антикризового управління в розвитку підприємництва у сільській місцевості. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгресу вчених економістів-аграрників та*

- Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 30 травня 2019 року.* Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. С.279-282. URL: http://www.iae.org.ua/images/books/xvii_konhres_tezy.pdf
4. Комарницький І.М. Маркетинговий менеджмент : навчальний посібник. Львів: Апріорі, 2007. 132 с.
  5. Короткова О. В., Єгорова Н. В. Деякі аспекти реалізації антикризового управління в сучасних економічних умовах. *Економіка та держава*. 2011. № 5. С. 7–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_5_4
  6. Котлер Ф., Келлер К.Л. Маркетинг Менеджмент. Экспресс-курс. 3-е изд. / Пер. с англ. под науч. ред. С.Г. Жильцова. СПб.: Питер, 2012. 480с.
  7. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія. Київ : КНТЕУ, 2004. 580 с.
  8. Маркетинговий менеджмент: Навч. посібник / Під заг. ред. М.І. Белявцева та В.Н. Воробйова. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 407с.
  9. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2017 рік / Державна служба статистики України. Київ. 2018. 245 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf (дата звернення: 02.09.2019).
  10. Garškaitė-Milvydienė K. Anti-crisis management of enterprises and possibilities of overcoming their critical condition. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2014. Vol. 1. No.4. P.187–203. URL: [http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2014.1.4\(1\)](http://dx.doi.org/10.9770/jesi.2014.1.4(1))

УДК 631.15: 006.015.5: 637.1

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ТА БЕЗПЕЧНІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Барилевич О.М., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Зважаючи на те, що одним із найважливіших елементів формування конкурентних переваг підприємства є підвищення довіри споживача до власної продукції, підприємства молокопереробної галузі все більше уваги приділяють розвитку саме цього напрямку. Одним із шляхів підвищення впевненості споживача у тому, що продукція підприємства якісна і нешкідлива для здоров'я, є розробка і сертифікація системи управління якістю.

У сфері виробництва молочної продукції значної популярності набуває формування систем управління якістю, заснованих на принципах НАССР – “Hazard Analysis and Critical Control Points” (аналіз ризиків і критичні

контрольні точки). Система управління безпечністю харчових продуктів НАССР була розроблена спеціально для харчової промисловості і спрямована на розробку та здійснення заходів, що попереджають можливість виникнення у виробництві, зберіганні та розподілі продукції шкідливих факторів, які можуть призвести до випуску небезпечної для споживача продукції. Система передбачає систематичну ідентифікацію, оцінку і управління шкідливими факторами, які суттєво впливають на безпечність продукції [1].

Особливістю системи НАССР є те, що вона розробляється для кожного окремого підприємства і кожного конкретного процесу чи продукту (виробництво йогурту, сметани тощо). При виробництві молочної продукції впровадження даної системи дозволяє окрім показників санітарної безпеки поліпшувати органолептичні показники і якість продукції в цілому. Окрім того, застосування системи НАССР підвищує рейтинги продукції і попит на неї не лише серед вітчизняних, а й серед закордонних споживачів, що дає можливість вітчизняним виробникам здобувати переваги у конкурентній боротьбі.

Система управління якістю (СУЯ) на підприємстві не обмежується лише запровадженням системи НАССР. Для її ефективного функціонування необхідно також створення таких передумов як якісна виробнича практика (GMP) і якісна практика гігієни (GHP) [2]. Велике значення також має запровадження таких стандартів як ISO 9001, що описує вимоги до організації СУЯ, управління документацією, персоналу, та ISO 22000, який відображає всі вимоги, необхідні для ефективного функціонування СУЯ на харчовому підприємстві. Іншими міжнародно визнаними стандартами, що на даний час успішно застосовуються харчовими підприємствами світу, є Міжнародний стандарт на продукти харчування (IFS) та Світовий стандарт на харчові продукти Британського консорціуму роздрібних продаж (BRC Global Standart – Food).

Застосування системи НАССР і одержання якісного і безпечного молока і молочних продуктів вимагає контролю і нагляду за технологічним ланцюгом, який включає наступні стадії: отримання молока – первинна обробка –

зберігання – транспортування – переробка – реалізація молочної продукції. Тобто основою виробництва молочної продукції високої якості є отримання безпечного і повноцінного молока-сировини. З цією метою на підприємствах, що займаються виробництвом сирого молока, доцільно застосовувати так звану Хорошу практику фермерського господарювання – GDFP (Good Dairy Farming Practice) [3].

Розробка і впровадження на молокопереробному підприємстві системи управління якістю має на меті, перш за все, отримання сертифікату згідно з обраним стандартом. Тому вибір стандарту є надзвичайно важливим етапом з огляду здобуття максимальної економічної вигоди у майбутньому.

При впровадженні стандарту, в першу чергу, оцінюються сировина, напівфабрикати й матеріали, здійснюється аналіз біологічних, хімічних і фізичних небезпек, розробляються етапи технологічних процесів і заходи щодо управління ними. При ідентифікації небезпек вказуються стадії виробництва продукції, на яких можливе виникнення фактору ризику. Для кожної з ідентифікованих небезпек визначається прийнятний рівень у кінцевій продукції й оцінюється можливість зниження критичних параметрів до цього рівня. Проводиться ідентифікація всієї сировини і матеріалів, які надходять від постачальників, кінцевої продукції, що поставляється споживачам, і можливості спостереження за продукцією протягом життєвого циклу, яке здійснюється на основі записів.

На сьогодні системи управління якістю і безпекою харчової продукції застосовуються практично у всьому цивілізованому світі, забезпечуючи споживачам захист від загроз, якими може супроводжуватись споживання харчової продукції. Зважаючи на прагнення приєднатися до ЄС, запровадження на переробних підприємствах України систем управління якістю і безпечністю харчової продукції є вкрай необхідним. Окрім того, ігнорування міжнародних норм може негативно вплинути на конкурентоспроможність українських підприємств харчової промисловості не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку.

Список використаних джерел

1. Прус О.М. Впровадження систем управління якістю і безпечністю продукції як одна із основних передумов подальшого розвитку молокопереробної галузі. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2008. Вип. 119. С. 67-71.
2. Якубчак О.М. Контроль при виробництві молока. *Продукты и ингредиенты*. 2007. № 3. С. 68-69.
3. Осадчук О.П. Формування системи управління якістю на підприємствах молочної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.екон.наук : спец. 08.00.04 «Організація та управління підприємствами». – К.:, 2015. 23 с.

УДК 658.589:663/664(045)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНДИТЕРСЬКІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Боковець В.В., доктор економічних наук, професор,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
м. Вінниця, Україна

Кондитерська промисловість завжди вважалася для України пріоритетною і стратегічно важливою галуззю, яка здатна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме місце держави в когорті світових країн – лідерів із виробництва продуктів харчування. Доступність кондитерських виробів, їх якість та екологічність впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виступають індикаторами її соціальної стабільності. З огляду на це необхідність аналізу проблем кондитерської промисловості й розробки практичних рекомендацій щодо їх подолання не викликає жодного сумніву [1].

Ринок кондитерських виробів України є висококонцентрованим, на ньому працює близько 800 компаній. За щорічним світовим рейтингом найбільшими кондитерськими компаніями світу визнано «Roshen», «Конті», «АВК».

Проте останнім часом на вітчизняному ринку кондитерських виробів побільшало імпортової продукції. Можливість цінової конкуренції іноземної та вітчизняної кондитерської продукції часто пов'язана із недобросовісними методами конкурентної боротьби, а саме заміною деяких дорожчих та якісних компонентів на значно дешевші й менш якісні.

На відміну від європейських країн головним критерієм для вітчизняних товаровиробників і споживачів виступає зовсім не якість продуктів харчування,

а їх ціна. Норми безпеки, що містяться в державних стандартах, є незмінними вже тривалий час, зусилля вітчизняних стандартизаторів та споживачів часто ігноруються державними інститутами. Через неефективність державного контролю в Україні продовжують випускатися низькоякісні вітчизняні продукти [2].

Загалом інноваційна діяльність у кондитерській промисловості України позначається нестабільністю, недостатньою збалансованістю фінансових джерел, відсутністю чітко визначених пріоритетів, що вимагає заходів на державному рівні, які б сприяли її активізації та оптимізації напрямів.

До головних проблем державного регулювання інноваційної активності у кондитерській промисловості можна віднести:

1. Відсутність реальної зацікавленості української політичної еліти в інтенсивному інноваційному розвитку кондитерської промисловості;
2. Відсутність мотивації вітчизняного бізнесу до інвестування у нове високотехнологічне виробництво.
3. Орієнтація як держави, так і бізнесу на короткострокову економічну зацікавленість (це пояснюється політичною нестабільністю держави, недосконалою інституційною системою), нерозуміння глибинних тенденцій розвитку світової економіки;
4. Надзвичайна корумпованість економіки, що не дозволяє державним чиновникам та бізнесу ставити загальнонаціональні інтереси вище особистих;
5. Відсутність кваліфікованого управління інноваційними процесами, спрямованого на підвищення якості харчової продукції, отримання конкурентних переваг;
6. Відсутність розвинутої інноваційної інфраструктури;
7. Недовіра населення державі та бізнесу, що знижує можливості залучення інвестиційних ресурсів зі сторони пересічних громадян у створенні нових високотехнологічних виробництв.

Наслідком цього є неспроможність державних органів управління своєчасно здійснювати необхідні структурні зміни в кондитерській промисловості, що поглиблює технологічне відставання України від розвинених країн.

Зараз підприємства кондитерської галузі не мають достатніх коштів для здійснення інноваційної діяльності, оскільки основним джерелом фінансування інновацій у промисловості були і залишаються власні кошти підприємств, яких недостатньо для ефективної діяльності і тому виникає гостра необхідність залучення інвестиційних ресурсів. При цьому дослідження показали, що у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності власні кошти підприємств у загальному обсязі фінансового забезпечення інноваційної діяльності становлять близько 70%. Інновації можуть бути розглянуті як найбільш економне використання коштів.

Ресурси, вкладені в ефективний проект один раз, економляться потім багато-багато років. У цьому зв'язку актуальним є активніше використання інших джерел фінансування інноваційної діяльності, у тому числі залучення до неї іноземних інвесторів і банківського кредитування. Іноземні інвестори вибирають підприємства, в які вони будуть вкладати кошти, де існує і діє інноваційна діяльність. Ці інвестиції дають нові можливості для впровадження і підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Ринок кондитерських виробів дійшов до свого насичення для звичайних споживачів, яких задовольняла звичайна продукція, а, отже, зараз потрібно робити акцент на створенні нового сегменту, щоб не втратити своїх клієнтів. Тому ми пропонуємо розробити продуктові інновації в сегменті преміум-класу [3].

Отже, інновації є рушійним процесом, поштовхом для виходу підприємств із кризи і подальшого успішного його функціонування.

Список використаних джерел

1. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко. К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. 152 с.
2. Шашина М.В. Удосконалення ресурсного потенціалу кондитерської галузі / М.В. Шашина // *Ефективна економіка*. 2014. № 5. С. 34-39.
3. Демяненко К.А. Тенденції розвитку кондитерського ринку України в сучасних умовах / К.А. Демяненко // *Молодий вчений*. 2016. № 9 (36). С. 45-50.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ІНДИКАТОР ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Британська Н.Н., доцент,
*Вінницький інститут конструювання
одягу і підприємництва, м. Вінниця, Україна*

Цукрова промисловість є одною з провідних галузей харчової промисловості і характеризується жорсткою прив'язкою до джерела сировини та великим ступенем ризику, обумовленого природно-кліматичними умовами та їх коливаннями, а також змінами світової й національної кон'юнктури ринку цукрової продукції. Крім того, від ефективності функціонування таких галузей, які відповідають за виробництво та задоволення населення життєво-важливими продуктами харчування в умовах обмеженості ресурсів, залежить державна продовольча безпека країни в цілому. Тому, проблема ефективного функціонування цукрової промисловості, особливо в умовах розвитку національної економіки та посилення процесів глобалізації, носить як загальнодержавний, так і регіональний й галузевий характер.

Продовольча безпека – це здатність країни самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування. Відповідно до цього підходу, досягнення продовольчої безпеки передбачає реалізацію таких основних напрямів вирішення проблеми: 1) підтримання постачання продовольства на рівні, достатньому для здорового харчування; 2) забезпечення належного рівня платоспроможного попиту населення; 3) усунення залежності від імпорту та захист інтересів вітчизняних товаровиробників [2].

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів №1041 (1041-2011-п) від 21.10.2011року) в Україні розроблена та затверджена Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Ця Методика була розроблена з метою визначення основних індикаторів продовольчої безпеки та

їх граничної межі. Самі ж індикатори, що характеризують стан продовольчої безпеки як держави так і регіону, згідно даної Методики розраховуються за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця [1].

Продовольча безпека країни за цукром втрачається, продовжують банкрутувати заводи, знос фондів значний, інвестиції обмежені, цукор стає неконкурентоздатним за ціною; в зв'язку зі збільшенням зносу активів і майже відсутніми науковими розробками може виникнути проблема й із якістю цукру.

Проведений аналіз зовнішнього середовища дозволив виділити особливості галузі та визначити її проблеми, які систематизовано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості та проблеми цукрової галузі*

Особливості	Проблеми
Цукровий буряк – малотранспортабельна сировина, швидко псується	Віддаленість бурякосіючої зони від заводу, значний радіус постачання та витрати на заготівлю буряка, нераціональність сировинної бази та зберігання буряка
Висока матеріаломісткість	Високі втрати буряка та цукру, низький вихід цукру й коефіцієнт вилучення
Багатокомпонентний склад буряка та висока питома вага відходів	Недостатність використання продуктів переробки
Сезонний характер	Неефективність використання трудових, матеріальних, фінансових ресурсів в міжсезонний період
Висока матеріало-, трудо- та фондомісткість виробництва	Високий рівень споживання теплоенергетичних ресурсів, води, допоміжних матеріалів
Цукор – продукт повсякденного попиту	Адміністративне регулювання на місцях умов переробки буряка, встановлення монопольної ціни, вивіз за межі адміністративної території
Міжнародна конкуренція	Відсутність належного захисту внутрішнього ринку та підтримки вітчизняного виробника зі сторони держави
Відсутність державної інвестиційної політики	Руйнування виробничої бази заводів
Особливості розміщення цукрових заводів	Розвинута інфраструктура потребує значних затрат на своє утримання

*Джерело: сформовано автором на основі досліджень літературних та інформаційних джерел

Вважаємо, що розв'язання потребують наступні проблеми: дієве державне регулювання економіки бурякоцукрового підкомплексу та регулювання ринку цукру – захист внутрішнього ринку та приведення у відповідність попиту та пропозиції за цукром (стратегія маркетингу); питання фінансування підприємств (стратегія інвестування). Для підвищення конкурентоздатності цукру з вітчизняної сировини необхідно підвищувати ефективність його виробництва (виробнича стратегія).

Вважаємо, що для вирішення проблем підвищення ефективності функціонування підприємств в цукровій галузі необхідно визначити основні причини їх виникнення, серед яких є наступні: зниження інвестиційної активності; знос основних виробничих засобів; відсутність достатньої кількості оборотних засобів; випереджуючий ріст цін на енергоресурси, транспортні послуги, насіння та ін. в порівнянні з цінами на кінцеву продукцію; хронічні неплатежі; неефективне регулювання діяльності підприємств та використання давальницької схеми переробки сировини.

Для вирішення проблем в галузі необхідно вирішити такі завдання [3]:

- науково-технічні – запровадження нових технологій, які можна впровадити із незначними затратами та продуктів (розширення асортименту);
- інтеграційні – регулювання зв'язків з підприємствами сільського господарства та торговельно-промисловими компаніями;
- економічні – підвищення конкурентоздатності українського цукру та інших продуктів виробництва цукрових заводів; підвищення економічної ефективності підприємств цукрової галузі. Причому вирішення завдань цього напрямку сприятиме розв'язанню науково-технічних та інтеграційних завдань.

Отже, вирішення вище зазначених завдань вимагатиме регулюючої ролі держави із захисту внутрішнього ринку цукру від міжнародної конкуренції та запровадження систем оцінювання економічної ефективності на підприємствах.

Список використаних джерел

1. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Настич В.Г. Сучасний стан продовольчої безпеки України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 3 (35). С. 30–34.
3. Сеперович Н. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.fem.znau.edu.ua/courses/agr_pol/files/12/Продовольча_безпека_України.pdf

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Гаватюк Л.С., кандидат економічних наук,
*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

З огляду на події останніх років, а саме втрату країною частки промислових регіонів, питання забезпечення подальшого розвитку країни та росту її ВВП все більше покладається на сільське господарство. Сільське господарство в такому випадку виступає гарантом забезпечення продовольчої безпеки населення країни, а також є важливою складовою економічної безпеки держави. Дослідження сучасних тенденцій розвитку сільського господарства в контексті виявлення шляхів забезпечення його економічної безпеки вбачається актуальним питанням сьогодення. Окремі аспекти питання визначення тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств висвітлені у працях: В.І. Ткачука О.А. Прокопчука М.І. Яремової, Ю.І. Качанівської, С. Ільяшенко та ін.

Сільське господарство в нашій країні займає важливе місце у забезпеченні збалансованого розвитку та соціального відтворення сільського населення, сільської та селищної місцевості. Сільськогосподарські підприємства виступають чи не єдиним джерелом забезпечення робочих місць на селі. Саме тому, розвиток кожної складової їх економічної безпеки має незаперечне соціально-економічне значення. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це такий стан його господарських ресурсів, що забезпечує раціональну галузево-організаційну структуру підприємства, враховуючи географічне розташування та природно-кліматичні умови його діяльності, за якого воно здатне ефективно протидіяти можливим загрозам внутрішнього й зовнішнього середовища, а також досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку [1, с. 54].

З огляду на вищесказане, можна виділити два підходи до поняття економічна безпека сільськогосподарського підприємства. У вузькому розумінні економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це його здатність успішно функціонувати використовуючи задані ресурсні параметри необхідні для забезпечення обраної виробничої спеціалізації. У широкому розумінні – здатність поєднувати процеси функціонування та розвитку, використовуючи наявний набір ресурсів, при цьому отримувати нову якість та досягати високого рівня конкурентоспроможності [3, с. 12].

Фінансова безпека, в першу чергу, характеризує фінансовий стан суб'єктів господарювання та рівень їх забезпеченості власними ресурсами, табл. 1.

Таблиця 1

Фінансові результати до оподаткування сільськогосподарських підприємств за 2010-2018 роки

Роки	Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млн. грн
2010	17291,8	69,5	22306,1	30,5	5014,3
2011	25565,9	83,0	30615,2	17,0	5049,3
2012	26992,7	78,3	33906,7	21,7	6914,0
2013	15147,3	79,9	26496,5	20,1	11349,2
2014	21677,4	84,2	52171,0	15,8	30493,6
2015	103137,6	88,5	128880,2	11,5	25742,6
2016	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
2017	69344,1	86,2	89876,7	13,8	20532,6
2018	60131,1	89,0	86424,2	11,0	26291,1

Таким чином, з огляду на дані табл. 1 можна констатувати факт, що незважаючи на зменшення суми фінансового результату від оподаткування починаючи з 2015 р. загальна кількість підприємств, що отримали прибуток збільшилася з 69,5 % у 2010 р., до 88,5 % у 2015 р. та 89,0 % у 2018 р. Згідно зі статистичними даних у 2017 р. найбільш прибутковими виявилися великі

підприємства – сума фінансового результату 8062,8 млн. грн., що складає 88,9 % від загальної кількості великих підприємств. Найбільш збитковими виявилися малі сільськогосподарські підприємства та мікропідприємства, серед їх загальної кількості 13,9% та 14,0% відповідно отримали збитки [4].

В цілому узагальнивши фінансовий вектор в системі економічної безпеки підприємств відмітимо зростання його стабільності, яка відображується через збільшення прибуткових підприємств та підвищення загального рівня їх рентабельності. Ресурсно-технічну складову можна характеризувати негативною динамікою зменшення технічних засобів у всіх господарствах та значною часткою застарілої техніки. Однак, поряд із зменшенням кількості основних засобів спостерігається зростання середньої потужності двигунів тракторів, які вводяться в експлуатацію. Проте, рівень ресурсно-технічної безпеки можна вважати низьким. Щодо забезпеченості сільськогосподарських підприємств кадрами, то тут відмічається зменшення кількості працівників, яка може бути викликана наступними чинниками: низька престижність праці, важкі умови праці на селі, недостатній розвиток інфраструктури, від'їзд молоді за кордон, низький рівень оплати праці тощо [2, с. 99].

Отже, економічна безпека сільськогосподарського підприємства характеризує гармонізацію господарських ресурсів та внутрішніх можливостей підприємства з потребами зовнішнього середовища, яка дає можливість досягати поставлених цілей і завдань на основі реалізації обраної ним стратегії розвитку, враховуючи особливості географічного розташування та природно-кліматичні умови його діяльності. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства складається з наступних векторів її забезпечення: фінансовий, ресурсно-технічний, кадровий, виробничий, економічний та збутовий. Мета економічної безпеки сільськогосподарських підприємств полягає у забезпеченні стійкого фінансового становища підприємства на ринку сьогодні за умов максимально ефективного використання ресурсів та розвитку його потенціалу у майбутньому. Економічна безпека характеризує можливості сільськогосподарського підприємства стабільно функціонувати, забезпечуючи

стійкий фінансовий стан за умов негативного впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих факторів, а також відповідності його ресурсного потенціалу та потенціалів організаційно-управлінської структури цілям діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Ткачук В.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств: монографія. Житомир: «Видавництво «Волинь», 2013. 276 с.
2. Качанівська Ю.І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 98–105.
3. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. *Актуальные проблемы экономики*. 2003. № 3 (21). С. 12–19.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК: 332.64.012.23(477)(045)

ЦІНА ЗЕМЛІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКУ

Галушко В.П. доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України,
Ковтун О.А. кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м.Київ, Україна*

Фактори, що впливають на ціну землі:

- Банківська норма проценту,
- Майбутні врожаї стратегічних культур,
- Прогнозовані ціни на вирощену в майбутньому продукцію
- Прогнозовані витрати на виробництво стратегічної сільськогосподарської продукції
- Віддаленість земельних ділянок від центрів комунікацій та комунікаційних мереж
- Фактор дисконту
- Майбутня вартість землі
- Агровиробнича якість землі (бонітетна оцінка землі)

Враховуючи зазначені фактори, можуть бути два методичні підходи до визначення ціни землі: - перший- враховує агровиробничу якість землі (бонітетну оцінку землі) та стабільний безкризовий розвиток економіки.

$$Ц = \frac{20 \cdot C \cdot B}{41 \cdot r} \cdot 100$$

де Ц - ціна землі, яка з метою порівняння із цінами в розвинених країнах, визначається в доларах США;

20 - чистий дохід з 1 га пшениці (ц), який складає 1/3 природно-економічного потенціалу озимої пшениці з 1 га ріллі (за даними науковців 60 ц/га) при 41 балу бонітету;

Б - бонітетна оцінка землі;

41 - середньозважений бал бонітету землі в Україні;

С - ціна 1 ц пшениці (С = 12 доларів за 1 ц);

r- банківська норма проценту.

Таблиця 1

Стартова ціна землі в Україні в залежності від природно - економічних умов господарювання (по бонітету землі) в безкризовий період

Групи господарств залежно від бонітету землі	Бал бонітету	Прогнозований чистий дохід, дол. США/га	Ціна (Ц), доларів за 1 га орної землі	
			(r=0.04)	(r=0.25)
1	20	117	2925	468
2	30	175	4375	700
3	40	234	5850	936
4	50	292	7300	1168
5	60	351	8775	1404
6	70	410	10250	1640
7	80	468	11700	1872
8	90	527	13175	2108

Другий підхід враховує надходження чистого доходу в результаті експлуатації землі та майбутню прогнозовану ціну землі після виходу економіки України з кризи:

$$P = \sum_{i=1}^{20} \frac{PV_i}{(1+r)^i} + \frac{FV}{(1+r)^n}$$

де PV- чистий дохід з 1 га ріллі;

n - кількість років експлуатації землі (n=20);

FV- майбутня прогнозована ціна землі після виходу економіки України з кризи.

-другий підхід, загальноприйнятий для ринкової економіки, враховує надходження чистого доходу в результаті експлуатації землі та банківську норму процента :

$$Ц = \frac{Д}{r} \cdot 100$$

Д - чистий дохід від вирощування стратегічної культури;

r - банківська норма процента.

Таким чином із створенням ринку землі в період аграрної кризи, коли ефективність вирощування стратегічних культур низька, а банківська норма процента висока, ціна землі буде в декілька раз меншою в порвнянні із її товарним потенціалом.

Цей фактор слід враховувати при переході до вільної купівлі-продажу землі, визначенні стартової ціни під час аукціонних торгів та передачі землі під заставу при одержанні кредитів в земельних та інших банках.

Розглянуті два методичні підходи дають можливість зважено підійти до визначення вартості земельних ресурсів в Україні. При цьому слід враховувати ті обставини, що заниження ціни на землю може призвести до неконтрольованої скупки її через підставних осіб іноземними громадянами та мафіозними структурами, а значно висока ціна призведе до гальмування ринкових процесів в сільському господарстві.

Об'єктивно визначена ціна на землю дозволить прискорити дію ринкового механізму в агропромисловому секторі, надати власникам землі можливості

ширше залучати інвестиції під заставу землі для інтенсивної розбудови державного, колективного та приватного сектора сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Галушко В.П., Білик Ю.Д., Даниленко А.С. та ін. Формування ринку землі в Україні - 2-е вид., переробл. та допов. / За ред. А.С. Даниленка, Ю.Д. Білика. - К: Урожай, 2006. - 280 с.
2. Кручок Н.С. Іпотека в Україні: стан та перспективи розвитку (Монографія) / К: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2010. - 298 с.
3. Новаковський Л.Я., Третяк А.М., Добряк Д.С. Земельна реформа і землеустрій в Україні / К.: УААН, 2001. - 138 с.
4. Ціна землі / Галушко В.П. // Економіка, закон, ринок. - 1994. - №4
5. Галушко В.П. Економічна оцінка та методичні підходи до оптимізації ціни землі в умовах ринкової економіки / В. П. Галушко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2015. - № 1-2. - С. 55-58

УДК 631.1.016

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ

Гоголя О.П., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Розвиток сучасної економіки в Україні неможливий без збалансованого функціонування сільських територій, важливою передумовою чого є розвиток сільського підприємництва. Його розглядають як основне джерело формування бюджетів об'єднаних територіальних громад та доходів сільських жителів, що сприяє підвищенню добробуту та якості їх життя; засіб продовольчого забезпечення мешканців сільських територій, а відтак і продовольчої безпеки країни в цілому; вид діяльності, що формує ланцюги агробізнесу (виробництво і заготівля сировини, переробка сільськогосподарської продукції, надання різних видів послуг тощо), що забезпечує участь товаровиробників у прибутках в усіх ланках просування і збуту власної продукції.

Проблеми підприємництва, у тому числі сільського, стан і перспективи їх розвитку широко висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених-економістів,

зокрема: О. Бородіної, З. Варналія, Л. Воротіної, В. Горьового, Ю. Губені, М. Долішнього, О. Єрмакова, А. Кисельова, Т. Ковальчука, В. Липчука, І. Лукінова, М. Маліка, Л. Мельника, Ю. Ніколенка, М. Орлатого, Є. Панченка, І. Прокопи, П. Саблука, О. Супруна, А. Чухна, О. Шпикуляка, В. Юрчишина та інших. Проаналізувавши причини кризового стану сільських територій, наукові підходи вітчизняних вчених до вирішення проблем села, можна стверджувати про відсутність дієвої комплексної моделі соціально-економічного розвитку сільських територій, яка б забезпечувала не лише підвищення їх конкурентоспроможності, вирішення соціальних, екологічних, демографічних потреб сільського населення, а й відповідала вимогам інтеграційного курсу України до стандартів ЄС.

Комплексне розв'язання проблем соціально-економічного розвитку сільських територій має відбуватися на основі оптимізації їх соціальної і виробничої інфраструктур, підвищення зайнятості сільського населення, нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції, охорони довкілля, відтворення і збереження природних ресурсів. При цьому, головна концепція стратегії розвитку сільських територій має базуватися на посиленні взаємодії формувань сільського підприємництва, як обов'язкової складової товарного виробництва, з органами державного і місцевого самоврядування. Виявлено, що слабка диверсифікація економіки, низький рівень соціально-економічної інфраструктури впливають на міграцію населення із сільських територій, і передусім молоді, що в результаті поступово призводить до збільшення кількості депресивних сільських поселень. Тому, поліпшення соціального та економічного становища на селі вимагає, насамперед, дослідження регіональних особливостей, умов ведення не лише сільськогосподарського виробництва, можливостей здійснення комплексних перетворень в аграрній сфері, а й розширення торговельної, побутової, комунальної сфер на селі.

Потребує розвитку позиція вітчизняних практиків і науковців [1, 2] щодо основних напрямків підвищення соціального рівня сільських територій шляхом

формування ефективного мотиваційного підприємницького середовища: 1. розвиток сільськогосподарського виробництва, зокрема трудомістких галузей (тваринництва, овочівництва); 2. розвиток аграрної інфраструктури за рахунок створення цехів по переробці сільськогосподарської продукції, а також суб'єктів обслуговуючої кооперації. Сучасні технології створюють можливості для існування та розвитку успішних інноваційних формувань, навіть незважаючи на загальну матеріально-технічну відсталість, низьку купівельну спроможність покупців та територіальну віддаленість, через включення у міжнародні ланцюжки створення доданої вартості.

Враховуючи те, що роль сільської місцевості для суспільства зростає по мірі актуалізації охорони навколишнього природного середовища та виробництва екологічно безпечної продукції виокремлено основні принципи прийняття рішень, щодо розвитку сільського підприємництва на засадах збереження навколишнього природного середовища та здоров'я людей, зокрема: гармонізація взаємовідносин людини і природи, збереження довкілля та захист навколишнього природного середовища; виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг природоохоронного призначення; здійснення будь-якої діяльності на основі раціонального використання, збереження, відновлення та охорони природних ресурсів, екологічної безпеки; безвідходність виробничих процесів; екологічна якість продукції, робіт та послуг; розвиток наукової складової екологічної діяльності з урахуванням специфіки та потреб екологічного виробництва; розвиток екологічної освіти та культури кадрів.

Одним із альтернативних шляхів розвитку сільського підприємництва в рамках вирішення проблеми підвищення агроекологічного іміджу України і конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на продовольчому ринку вбачаємо формування дієвої стратегії розвитку органічного виробництва.

Таким чином, орієнтуючись на зміну ціннісних пріоритетів людини, ситуацію, коли головним устремлінням особистості стає вдосконалення її внутрішнього, духовного потенціалу, на зміну праці як діяльності, що

продиктована виключно матеріальною необхідністю, має прийти активність, умотивоване бажання людини розкрити себе відповідно до власної внутрішньої природи. Тому, інноваційна модель сільського підприємництва в Україні має базуватись на засадах сталого розвитку, що забезпечить гармонійне соціально-економічне зростання та захист навколишнього природного середовища сільських територій.

Список використаних джерел

1. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 97-103.
2. Напрями та засоби розвитку сільських територій в контексті зміцнення соціально-економічної безпеки України: [монографія]. За ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва, к.е.н., доц. В. В. Бойка. Львів, 2016. 260 с.

УДК 330.34:631.11

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Голік В.В., здобувач
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Сільське господарство наразі відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні національної продовольчої безпеки України, збалансованого розвитку і соціального відтворення населення у сільській місцевості та є важливою експортоорієнтованою галуззю. Саме тому забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, як основного виробника сільськогосподарської продукції та чи не єдиного джерела забезпечення робочих місць для мешканців села, має незаперечне соціально-економічне значення та обумовлює водночас об'єктивну необхідність у моніторингу стану та тенденцій розвитку галузі з метою формування ефективних стратегій діяльності.

Сільське господарство є третьою за значимістю галуззю економіки щодо формування ВВП, до того ж її питома вага у структурі ВВП помітно зросла – з

8,4 % у 2010 р. до 11,9 % у 2018 р. У 2018 р. у галузях сільського, лісового та рибного господарства працювали 18 % зайнятого населення країни. На експорт сільськогосподарської продукції у 2018 р. припадало 39,4 % у товарній структурі зовнішньої торгівлі, водночас на її імпорт – лише 9,3 %.

Сільськогосподарську діяльність здійснювали 45558 господарюючих суб'єктів за організаційно-правовими формами господарювання, з них найбільша частка припадає на фермерські господарства 74,9 %, частка господарських товариств становить 15,3 %, приватних підприємств – 7,1 %, виробничих кооперативів – 1 %, 1,3 % припадає на інші форми господарювання і лише 0,5 % займають державні підприємства.

Збитковими за результатами господарської діяльності у 2018 р. виявилися 13,3 % сільськогосподарських підприємств у відсотках до загальної їх кількості, як і у попередньому році, однак рівень рентабельності всієї діяльності знизився на 3 % і становив 13,3 %.

Сільськогосподарськими підприємствами у 2018 р. вироблено сільськогосподарської продукції вартістю 158306,5 млн грн (у постійних цінах 2010 р.), зокрема продукції рослинництва – 124719 млн грн і продукції тваринництва 33587,5 млн грн, що становить відповідно 58,8 %, 62,7 і 47, 5 % загального обсягу виробленої продукції сільського господарства в Україні. Необхідно відзначити поступове зростання частки виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами з 2010 р. на 20,4 %, зокрема продукції рослинництва на 13,5 % і продукції тваринництва на 26,5 %.

Щодо динаміки виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, то за період 2014–2018 рр. на 33,9 % зросли обсяги виробництва плодкових, ягідних культур і винограду, на 26,5 % технічних культур і на 12,6 % – зернових та зернобобових. У 2018 р. у розрізі за видами продукції рослинництва у структурі виробництва сільськогосподарських підприємств найбільша частка припадала на вирощування зернових та зернобобових (37,5 %) і технічних культур (36,2 %). Щодо структури виробництва продукції

тваринництва, то сільськогосподарські підприємства зосереджені на вирощуванні сільсько-господарських тварин (14 %).

У 2018 р. найбільш прибутковими видами сільськогосподарської продукції були соняшник, культури зернові та зернобобові та виноград, рівень рентабельності виробництва яких становив відповідно 32,5 %, 24,7, 22,6 %. Натомість збитковим було вирощування великої рогатої худоби на м'ясо, овець та кіз на м'ясо з рівнем збитковості відповідно –17,7 % і –16,6 %, хоча позитивною тенденцією можна вважати зниження рівня збитковості впродовж останніх років. Збитковим виявилось вирощування буряків цукрових фабричних (–11,4 %), вперше з 2012 р. (табл. 1). Загалом рівень рентабельності продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах істотно варіює як за окремими видами продукції, так і за роками, що вимагає особливої уваги керівників підприємств у процесі формування продуктового портфеля (галузевої структури виробництва), оскільки саме від останніх залежить ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Рівень рентабельності продукції сільського господарства
в сільськогосподарських підприємствах

Культури / Роки	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Культури зернові та зернобобові	15,8	2,4	25,7	42,6	37,8	25	24,7
Соняшник	44,9	28,2	36,7	78,4	61,9	41,3	32,5
Буряки цукрові фабричні	15,9	3,1	17,8	27,7	24,6	12,4	–11,4
Культури овочеві	1,1	7,5	14,5	32	15,3	9,9	13,3
Картопля	–17,4	22,4	9,9	24,6	0,6	10	6,8
Культури плодові та ягідні	9,6	127,5	65,8	58,3	25	35,4	6,4
Виноград	71,5	99	57,5	92,9	71,4	51,6	22,6
Молоко	1,8	13,1	11,1	12,7	18,6	26,9	16,1
Велика рогата худоба на м'ясо	–28,3	–41,3	–34,5	–16,9	–23,2	3,4	–17,7
Свині на м'ясо	1,8	0,2	5,6	12,6	–4,1	3,5	6,9
Вівці та кози на м'ясо	–32,8	–36,2	–43,0	–26,6	–31,5	–39,6	–16,6
Птиця на м'ясо	–2,4	–5,9	–12,6	–5,4	3,4	7	5,7
Яйця курячі	52,6	47,6	58,8	60,9	0,5	–9,0	5,4

Джерело: [1, с.172].

Перманентний аналіз галузі сільського господарства є неодмінною складовою процесу моніторингу зовнішнього середовища діяльності сільсько-господарських підприємств, надаючи керівництву підприємств необхідну інформацію для формування ефективних стратегій забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, зокрема на основі кооперації та диверсифікації виробництва, які дають змогу сповна використовувати наявний потенціал, розширити асортимент і збільшити обсяги виробництва продукції, мінімізувати фінансово-економічні ризики та сприяють гармонізації інтересів зовнішнього та внутрішнього соціально-економічного середовища.

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України: статистичний збірник за 2018 рік. Відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. К.: Державна служба статистики України, 2018. 245 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

УДК 336.77

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК

*Григорук І.О., кандидат економічних наук,
Вінницький фінансово-економічний університет,
м. Вінниця, Україна*

Розвиток системи іпотечного кредитування підприємств АПК неможливий без належної державної підтримки та стимулювання. Ідентифіковані проблеми іпотечного кредитування сільгоспвиробників не можуть бути вирішені на рівні функціонування кредитора чи позичальника – суб'єкта аграрного бізнесу.

Зважаючи на вплив зовнішніх факторів та специфіку діяльності потенційного позичальника – сільськогосподарського підприємства, – комерційний банк скоріше обере стратегію уникнення кредитного ризику та відмовить у наданні кредиту, ніж буде розробляти методи його мінімізації.

Крім того, методи мінімізації та перерозподілу кредитних ризиків, які успішно застосовують у практиці зарубіжні кредитори, вітчизняні фінансові інститути використати не можуть через відсутність як нормативно-правового, так і методичного забезпечення.

Більшість науковців державну підтримку розвитку сільського господарства розглядають у фінансовому векторі переважно шляхом бюджетного фінансування [1, 2]. Однак на сьогодні, як показує досвід, бюджетне фінансування розвитку сільського господарства є малоефективним, оскільки присутні елементи маніпуляції і шахрайства з боку сільгоспвиробників та й розмір бюджетних коштів, що виділяються для фінансової підтримки сільгоспвиробників, щорічно зменшується, а в умовах ведення воєнних дій виділення таких трансфертів з бюджету взагалі сумнівне. Тому сьогодні держава має розробляти інші методи та механізми забезпечення сільгоспвиробників фінансовими ресурсами.

У контексті державної підтримки розвитку сільського господарства розвиток системи іпотечного кредитування під заставу сільськогосподарської нерухомості є лише одним із багатьох її напрямків. Створення сприятливих умов для кредитних інститутів та суб'єктів аграрного бізнесу дозволить залучити в агропромисловий сектор економіки від 206 до 247 млрд. грн. лише за рахунок іпотечних кредитів [3, с. 114] .

Державне сприяння розвитку системи іпотечного кредитування підприємств АПК може здійснюватися одночасно в декількох напрямках із застосуванням різних інструментів впливу.

Адміністративно-правові інструменти державного регулювання розвитку іпотечного кредитування підприємств АПК, покликані забезпечити нормативно-правове та інституційне підґрунтя для розвитку системи іпотечного кредитування під заставу сільськогосподарської нерухомості. Нормативно-правове забезпечення розвитку системи іпотечного кредитування підприємств АПК передбачає прийняття законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють процеси надання іпотечних кредитів; функціонування

різних видів застави сільськогосподарської нерухомості та механізмів їх обтяжень; питання звернення стягнень на предмети сільськогосподарської іпотеки; питання рефінансування іпотечних кредитів підприємств АПК. На сьогодні нормативно-правове забезпечення системи іпотечного кредитування потребує вдосконалення, зокрема щодо питань іпотеки земель сільськогосподарського призначення, питань рефінансування іпотечних кредитів суб'єктів аграрного бізнесу, а також узгодження норм окремих нормативно-правових актів, які мають суперечливий характер.

Адміністративні методи державного регулювання покликані запобігати можливим зловживанням у сфері кредитних, земельних та інвестиційних відносин, які охоплює система іпотечного кредитування підприємств АПК, а також забезпечити захист національних інтересів держави.

Економічні інструменти державного регулювання розвитку системи іпотечного кредитування не мають прямого впливу на процеси надання та повернення іпотечних кредитів, однак значно впливають на формування попиту та пропозиції на ринку іпотечного кредитування. До економічних важелів впливу можна віднести державну фінансову підтримку, окремі важелі грошово-кредитної та фіскальної політики, діяльність спеціалізованих державних інститутів, зовнішньоекономічна політика у сфері залучення іноземних інвестицій.

Підтримка у сфері бюджетної політики здійснюється шляхом субсидювання частини процентної ставки за іпотечним кредитом та інших форм бюджетного фінансування. Грошово-кредитна політика впливає на обсяги виданих кредитів шляхом встановлення облікової ставки НБУ, норм резервування, економічних нормативів регулювання банківської діяльності. Інструменти фіскальної політики для розвитку іпотечного кредитування застосовуються у вигляді зниження ставок оподаткування чи введення податкових канікул для суб'єктів, які надають, або отримують іпотечні кредити.

Таким чином, державне сприяння розвитку системи іпотечного кредитування підприємств АПК має ряд інструментів для створення сприятливих економічних та організаційних умов для суб'єктів щодо здійснення ними іпотечного кредитування сільського господарства. Інструменти державного сприяння розвитку іпотечного кредитування підприємств АПК запропоновано визначати в частині адміністративно-правового регулювання щодо створення відповідної сприятливої нормативно-правової бази, а також в частині економічних стимулів.

Список використаних джерел

2. Дем'яненко М.Я., Шолойко А.С. *Державне фінансування аграрного сектору АПК*. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 120 с.
3. Шолойко А.С. *Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства: наукове видання*. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2013. 128 с.
4. Григоруk І.О., Петрук О.М. Оцінка інвестиційно-кредитного потенціалу підприємств АПК. *Облік і фінанси*. 2014. № 4. С. 108-114.

УДК 330.34

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Гриценко В.Л., кандидат економічних наук,
*Коледж Сумського національного аграрного університету,
м. Суми, Україна*

Однією з актуальних проблем управління розвитком ОТГ є відсутність усталеної політики, принципова незавершеність існуючих теорій управління, які перебувають у стані зародження, становлення. А управлінці не мають відповідного досвіду та знань щодо перспективного та стратегічного планування, діючи в умовах невизначеності, незавершеності певних заходів, реформ тощо.

Для формування ОТГ як одиниці, яка буде функціонувати та мати сталий розвиток, є вкрай необхідними людські ресурси, які одночасно є джерелом розвитку та споживачем послуг ОТГ.

Розвиток та збереження людського потенціалу полягає в інвестуванні в освіту, а сталий розвиток передбачає таке існування, що не перешкоджатиме в майбутньому нормальному існуванню майбутніх поколінь, що в першу чергу стосується екології місцевості, на якій розташована об'єднана територіальна громада, та світу в цілому.

Серед власних повноважень ОТГ в тому числі належать: управління закладами освіти, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; сприяння роботі громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері культури, роботи з молоддю; забезпечення доступності і безоплатності освіти на відповідній території [1].

Саме діти, майбутні покоління, повинні бути основною цільовою аудиторією для досягнення глибоких змін у суспільстві, в тому числі екологічній свідомості населення, і одночасно рушійною силою. Не зважаючи на тривале існування Концепції екологічної освіти України, зміст якої складається з 10 пунктів, що декларують неперервність екологічної освіти від дитинства до глибокої старості, науковці визнають, що на часі суттєвих змін в екологічній свідомості українців будь-якого віку не відбулось.

Маючи зазначені повноваження для забезпечення сталого розвитку ОТГ мають співпрацювати з громадськими організаціями чи спілками, які допоможуть організувати заходи з екологічного виховання молоді: конкурси по збору вторсировини, лекції, семінари, практичні заняття з питань правильного поводження з побутовими відходами тощо.

Отриманими вигодами є: очищення території села від пластику; додаткова можливість поповнити бюджет навчального закладу; засвоєння на практиці теорії; виховання відповідальності у учасників процесу.

Можливість заробити додаткові кошти є вкрай необхідною, оскільки ОТГ отримують освітню субвенцію для забезпечення виплат працівникам ЗЗСО. Недостатність такої освітньої субвенції для оплати праці виникає у випадку, коли фактична наповнюваність класів є значно нижчою за розрахункову. У таких випадках педагогічним працівникам нараховуються мінімальні,

передбачені законодавством надбавки, і відсутня можливість нарахування усіх матеріальних заохочень. Органи місцевого самоврядування мають з власних надходжень місцевих бюджетів додавати кошти на оплату праці педагогічних працівників, замість того, щоб інвестувати ці кошти у розвиток громади.

Тобто цей індекс фінансової спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ показує громадам, наскільки їх реальна мережа відповідає моделі, фінансування якої забезпечує держава. Так відповідно до прогнозу індексу фінансової спроможності освітньої мережі ОТГ на 2019 рік (в частині освітньої субвенції на заробітну плату педагогічних працівників), розрахованого експертами Центрального офісу реформ при Мінрегіоні (програма «U-LEAD з Європою») із 29 утворених ОТГ Сумської області 19 (65,5 %) громад мають позитивний індекс і 10 (34,5 %) негативний, що зменшує можливості нормального фінансування закладів освіти [2].

В процесі аналізу літературних джерел та впроваджених проектів на території України можна виділити декілька етапів, які повинна пройти ОТГ на шляху від сприяння вихованню екологічної свідомості до впровадження в практику заходів по збереженню довкілля та правильному поводженню з побутовими відходами на селі:

- налагодження повноцінної системи централізованого збору відходів;
- запровадження системи роздільного збору сміття;
- визначення місця зберігання та переробки вторсировини.

На цьому шляху потрібне постійне просвітництво населення. Саме в цьому надважливому питанні знову може допомогти саме громадська організація, яка матиме відповідного фахівця, спікера; допоможе з друкованими матеріалами-пам'ятками, а також волонтерів, які на початку допомагатимуть частині населення з організацією сортування сміття.

На сьогодні згідно Реєстру громадських організацій на території Сумської області зареєстровано 162 громадські організації освітнього або культурно-

виховного спрямування[3]. З них біля 5 в той чи інший спосіб пов'язують свою діяльність з охороною довкілля, при чому всі вони зареєстровані в м. Суми.

Отже, необхідно зазначити, що на сьогодні потреба в громадських організаціях еко-напрямку існує в першу чергу в сільській місцевості, але поки що їх недостатньо для реальних дій та змін на шляху до сталого розвитку ОТГ.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05. 1997р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
2. Індекс фінансової спроможності шкільної освітньої мережі ОТГ на 2019 рік. URL : <https://decentralization.gov.ua/gromada>.
3. Реєстр громадських організацій. URL : <https://rgo.minjust.gov.ua/>

UDC: 656.615

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PORTS OF UKRAINE

*Dibrova L.V., PhD, associate professor
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

*Dibrova M.A, PhD student
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Over the past few years, amid falling domestic consumption in Ukraine, there has been a steady increase in productivity and gross harvest of major grains. As a result, the share of export of products increases, 94% of which is carried out through ports. As a result, the investment attractiveness of the port industry is growing every year, which is reflected in the modernization of existing terminals, in the construction of new ones, and in plans for the development of this segment.

According to the USPA, over the past 4 calendar years, the export of grain cargo by the sea ports of Ukraine increased by 8% - from 36.8 million tons in 2015 to 39.8 million tons in 2018, including grain export itself increased by 7% - from 36.2 million tons to 38.7 million tons over the same period.

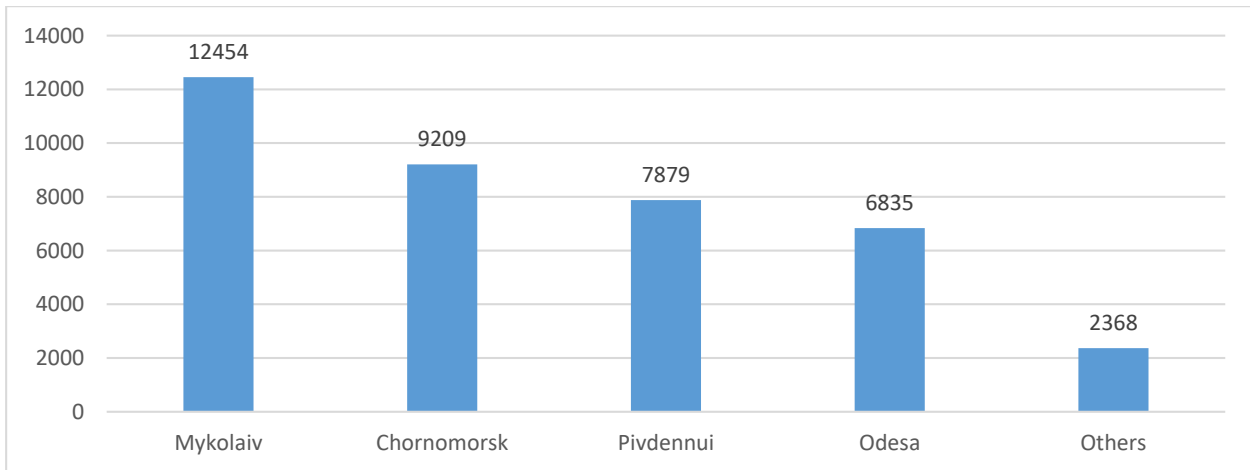

Figure 1. Top ports by transshipment volumes in 2018, thousand tons
Source: calculated by author using the source [1, p. 2].

The share of Ukrainian seaports in grain exports, the actual growth in exports and forecasts for the growth of crop yields in Ukraine with a decrease in domestic consumption over the past few years provide a steadily growing investment attractiveness of the port industry. This is confirmed by the number of commissioned facilities during 2018/19 MY

According to the monitoring data of the Elevatorist website, as of July 2018, the total capacity of one-time storage of port-type elevators, including those located on the territory of river terminals, in Ukraine amounted to about 5.8 million tons. At the end of May 2019, the indicated indicator was about 6.2 million tons [2].

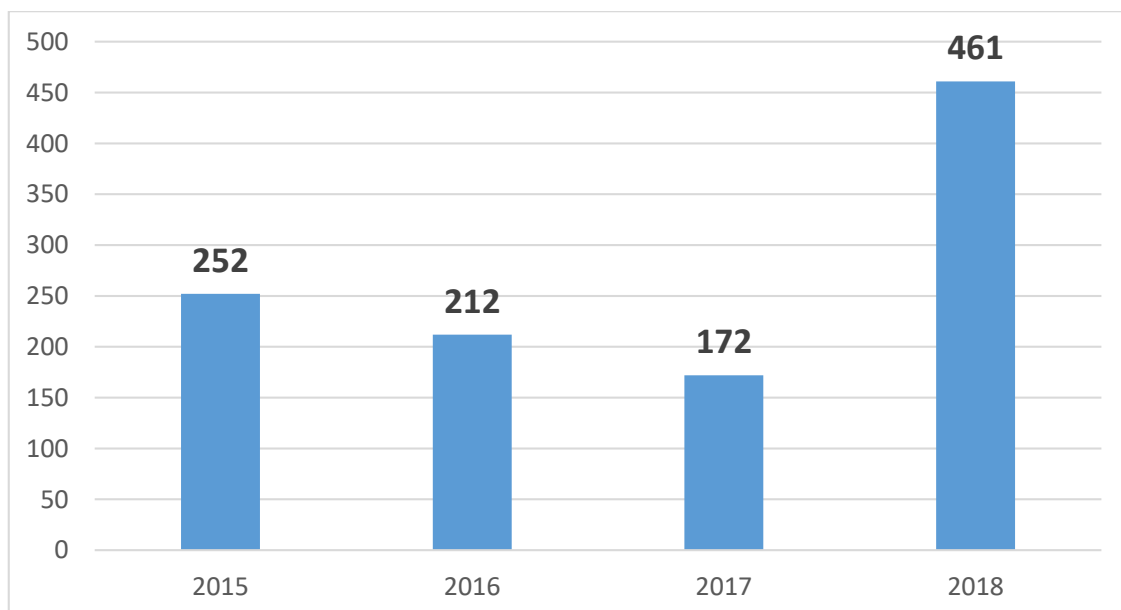

Figure 2. Introduced one-time storage capacities, thousand tons
Source: calculated by author using the source [1, p. 2].

The total capacity of one-time storage of port-type elevators for the period from June 2018 to May 2019 increased by 6%, or 375 thousand tons.

Provided commissioning of port-type elevators in the last 4 calendar years with a total capacity of one-time storage of more than 1 million tons, the port industry remains attractive. This is confirmed by the willingness of domestic and foreign investors to invest the necessary resources in the construction and modernization of grain terminals.

An analysis of the port industry of Ukraine and development trends in this sector of the economy in recent years has shown a steady increase in its investment attractiveness. This is confirmed by plans for public-private partnership, in the framework of which in the near future it is planned to implement 10 key projects, some of which are nearing completion, some are at a certain stage of implementation, and some are only at the stage of searching for investors and signing the relevant documents:

Project 1, investment amount \$ 672.7 million. Transfer to the concession of the joint venture Olvia and the Kherson Sea Port. As a result, by 2030, transshipment volumes at these ports are expected to grow by 130% [1]. Project 2, investment amount \$ 193.5 million. Development of Pivdenny port for 5 years. It is planned to build a new West Bank station, equipped with 11 ways of a receiving and departure park and 11 ways of a sorting park, as well as station and railway tracks with a total length of 132 km, a flyover, etc. Project 3, investment amount \$ 150 million. Launch of the MV Cagro grain terminal at Pivdenny port at full capacity (transshipment - 5 million tons per year, one-time storage capacity - 290 thousand tons). Project 4, investment amount \$ 66 million. Construction of an export terminal by Kernel in the port of Chernomorsk [3]. Project No. 5, investment amount \$ 30 million. Construction of a berth in the port of Nikolaev of COFCO companies. For 3 years in the port of Nikolaev the grain terminal COFCO Agri has been operating, the amount of investment in which amounted to \$ 75 million [2].

Provided that all projects planned for implementation are completed, over \$ 1.2 billion will be invested in the port industry as part of a public-private partnership. This confirms the prospects of this segment of the economy and the unrealized potential. Moreover, the latter, according to forecasts of world experts, will grow

together with an increase in grain production. But against the background of positive export dynamics, new terminal capacities commissioned and currently available plans for further development of the life sector of the port industry of Ukraine and the work of state and private stevedoring companies, there are serious problems. Among them are managerial, infrastructural, and those in the legislative field. And they must be addressed comprehensively, simultaneously. You can't wait for one thing at first (adoption of a new law on concession, or approval of a development strategy for ports, or obtaining KM competitive advantages in order to be able to "compete" with private carriers), and then eliminate other problem areas. This way requires a significant investment of time, and in a modern market, time is measured by financial costs.

References

1. Ukrainian Sea Ports Authority, August 2019, <http://www.uspa.gov.ua/en/>
2. Elevatorist, May 2019, Sea ports of Ukraine increased grain handling by 30%, <https://elevatorist.com/novosti/8160-morskie-portyi-ukrainyi-uvelichili-perevalku-zerna-na-30>
3. Latifundist, June 2019, Kernel will expand the capacity of the terminal in the port of Chernomorsk 2 times, <https://latifundist.com/novosti/44774-kernel-rasshirit-moshchnosti-terminala-v-portu-chernomorsk-v-2-raza--osipov>
4. Latifundist, September 2019, The largest grain terminal opened in Ukraine. <https://latifundist.com/novosti/46109-v-ukraine-otkryli-samyj-krupnyj-zernovoj-terminal>
5. Ukrstat, July 2019, Capital investments for types of industrial activities for 2019, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 631.14:637

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ МОЛОКА

*Драгнєва Н.І., кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м.Київ, Україна*

За сучасних умов розвитку забезпечення високої якості молока та молокопродукції – одне з важливіших і складних завдань, перед вирішенням яких постають виробники та сфера переробки. Якість не може бути гарантована

лише завдяки контролю молокосировини та молокопродукції, адже в її формуванні бере участь надто велика кількість факторів, починаючи від породи, стану здоров'я корів, і закінчуючи умовами реалізації.

З 1 січня 2019 р. набрав чинності ДСТУ 3662:2018 «Молоко-сировина коров'яче. Технічні умови», що змінив вимоги до здійснення закупівлі та приймання молока коров'ячого. Відповідно нього молоко залежно від рівня бактеріального забруднення і вмісту соматичних клітин, поділяється на екстра, вищий, перший і другий гатунки. Проте, молоко, яке відповідає вимогам другого гатунку, може надходити на переробку лише до 1 січня 2020 року та тільки для технічних цілей.

Попит на гарантовано високоякісне молоко, вироблене переробними підприємствами, є стабільним і дедалі зростатиме. Чим швидше вітчизняні товаровиробники молока усвідомлять, що відповідність їхньої продукції високим нормативам якості забезпечить вищі прибутки та створить безпечні умови споживання молочної продукції, тим швидше і без будь-якої мотивації це твердження втілиться в життя.

З метою оцінки різних факторів, які впливають на якість молока, запропоновано діаграму у вигляді дерева (рис. 1). Поділ кожного фактору на підфактори створює відповідні умови для забезпечення високої якості молока.

На практиці це сприятиме визначенню індивідуальних підходів до формування якості продукції сільськогосподарськими підприємствами, що відповідно, позначиться на підвищенні прибутковості та рентабельності молочного скотарства. А розв'язання завдань щодо створення ефективного механізму управління якістю в сільськогосподарських підприємствах можливе за умов поєднання інтересів та тісної співпраці органів державної влади з керівництвом підприємств, підтримці на належному рівні раціоналізаторських пропозицій, розробок, нововведень, які забезпечать підвищення якості, всебічного сприяння з боку податково-бюджетної сфери, пільгового кредитування, створення відповідної законодавчо-нормативної бази.

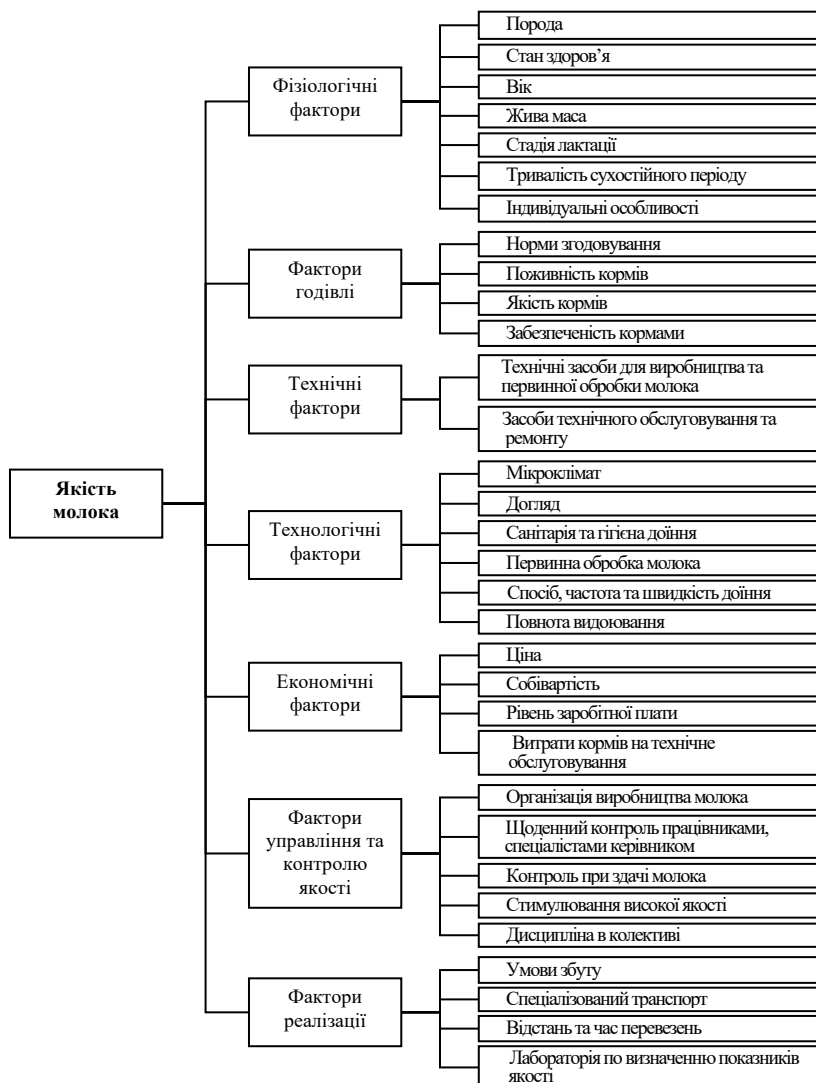

Рис. 1. Діаграма факторів впливу на якість молока

Список використаних джерел

1. Мостенська Т.Л. Стан і проблеми розвитку ринку молочних продуктів в Україні // Економіка АПК. – 2004. – №3. – С.46 – 50.
2. Процюк Н.І. Якість молока та ефективність його виробництва // Аграрна наука і освіта. – 2006. – Т.7 – №5 – 6. – С.141 – 144.
3. Шаповал М.І. Менеджмент якості: Підручник. – К.: «Знання», КОО, 2003. – 475 с.

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Драмарецька К. П., кандидат економічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м.Київ, Україна

Виробництво культур плодів і ягід в Україні є одним з традиційних напрямів садівництва. Основну частину обсягів виробництва забезпечують господарства населення, однак сільськогосподарські підприємства все більше долучаються до ведення даного бізнесу. Згідно даних Державної служби статистики України (рис. 1) у 2018 р. порівняно з 2016 р. обсяг виробництва культур плодів та ягід сільськогосподарськими підприємствами збільшився на 1 860, 7 тис. ц (тобто на 50, 2 %). Основними конкурентними перевагами вітчизняних суб'єктів господарювання на ринку плодово-ягідної продукції є сприятливі природно-кліматичні умови України, широкий асортимент продукції, швидка доставка на ринки ЄС, наявність кваліфікованої робочої сили.

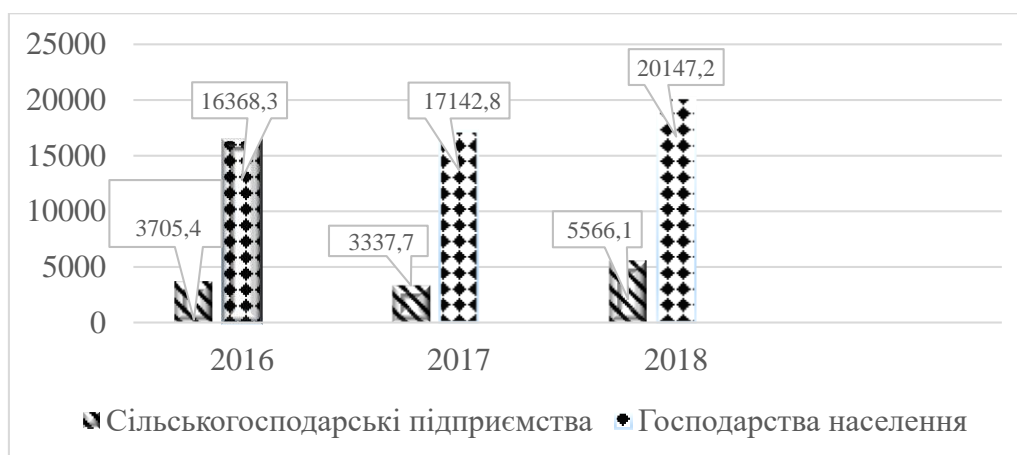

Рис. 1. Динаміка обсягу виробництва культур плодів та ягід, тис. ц
Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України

Сучасні умови глобалізації та розвитку інновацій дають змогу підприємствам садівничої галузі ефективно займатись вирощуванням плодово-ягідної продукції. Згідно даних Державної служби статистики України у 2018 р. порівняно з 2016 р. урожайність насаджень у плодоносному віці зерняткових

культур збільшилась на 51,1 ц з 1 га площі, кісточкових культур – на 9 ц з 1 га площі і ягідних культур – 2,9 ц з 1 га площі (табл. 1). Тобто, відбувається інтенсифікація садівництва. Науковці зазначають, щоб плодово-ягідна продукція була конкурентоздатною на світовому ринку потрібно переходити на інтенсивні технології їх вирощування, а це значить збільшувати урожайність, покращувати якість, знижувати собівартість [2].

Таблиця 1

Динаміка площі насаджень, урожайності культур плодових та ягідних
сільськогосподарськими підприємствами

Культури	Роки					
	2016		2017		2018	
	площа насаджень у плодоносному віці, тис.га	урожайність, ц з 1 га площі насаджень у плодоносному віці	площа насаджень у плодоносному віці, тис.га	урожайність, ц з 1 га площі насаджень у плодоносному віці	площа насаджень у плодоносному віці, тис.га	урожайність, ц з 1 га площі насаджень у плодоносному віці
зерняткові	36,2	94,0	35,5	83,9	35,8	145,1
кісточкові	10,4	14,6	10,3	21,9	10,3	23,6
ягідні	4,6	27,5	4,7	29,1	4,9	30,4

Джерело : Побудовано за даними Державної служби статистики України

Згідно результатів досліджень Асоціації «Укрсадпром» , основним способом збуту плодово-ягідної продукції у 2017 р. став прямий продаж населенню. Також, експорт Україною плодово-ягідної продукції перевищив 195 млн дол. США, збільшившись майже на третину у порівнянні з 2016 р.. Чималі доходи вітчизняні підприємці отримали від поставок різних ягід (11 млн дол.), кісточкових плодів (10 млн дол.), яблук і груш (7 млн дол.). По всіх перерахованих групах товарів зафіксоване зростання вартості закордонних поставок. Характерною особливістю вітчизняного експорту стала його виражена орієнтація на ринки країн Європейського Союзу (Польщі, Франції, Нідерландів, Греції, Австрії, Італії та ін.), які формують близько 2/3 доходів для постачальників плодів і ягід. Варто зазначити, що сальдо торгівлі зернятковими і кісточковими культурами все ще залишається від’ємним, а

торгівля ягодами (суницею, малиною, ожиною, смородиною, чорницею) має для України позитивний баланс[3]. Тобто, вітчизняні сільськогосподарські підприємства мають значні конкурентні переваги при вирощування продукції плодів та ягід.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України : [Електронний ресурс] / – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Семенда Д. К. Місце України на світовому ринку плодів [Електронний ресурс] / Д. К. СЕМЕНДА – Режим доступу до ресурсу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/zhpumus_2012_81\(2\)_41.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/zhpumus_2012_81(2)_41.pdf).
3. Асоціації «Укрсадпром». РІЧНИЙ ГАЛУЗЕВИЙ ЗВІТ «САДІВНИЦТВО ТА ЯГІДНИЦТВО В УКРАЇНІ – 2017» / Асоціації «Укрсадпром». – 2018.

УДК 504.062.2:631

ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Коваленко Н.О., кандидат економічних наук, доцент,
Коваленко В.П., кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м.Київ, Україна*

Нарощування виробництва зерна є одним з основних завдань сільського господарства. Виробництво зерна є сезонним, а його споживання відбувається протягом всього року, тому є велика потреба в створенні необхідних умов для його довготривалого зберігання.

В незалежності від мети кінцевого споживання зерна – продовольчої чи біоенергетичної, для того щоб тривалий час зберігати зерно його потрібно просушити. Технології сушіння зерна вдосконалюються з року в рік – розробляють нові методи, створюють зерносушарки нових модифікацій, підвищують ефективність використання існуючих агрегатів. Одним із способів вдосконалення процесу сушіння зерна є використання зерносушарок, що

дозволяють заощаджувати електроенергію способом заміни її на використання у виробництві котлів для спалювання соломи.

В табл. 1 наведені фізичні характеристики соломи як джерела енергії [1].

Таблиця 1

Фізичні характеристики соломи

Вид соломи	Об'ємна маса, кг/м ³	Питомий об'єм, м ³ /т	Питома енергетична цінність, МВт/м ³
Звичайна солома – ворох	20-50	20-50	0,07-0,16
Подрібнена	40-60	16-25	0,13-0,19
Тюки прямокутні	70-130	7,7-14	0,23-0,43
Тюки циліндричні	60-90	11-16	0,19-0,29
В'язанки	50-110	9-20	0,16-0,36
Брикети	300-450	2,2-3,3	0,99-1,48

Джерело: дані Інституту технічної теплофізики НАНУ, НТЦ „Біомаса”

Брикети є найбільш енергетичним видом палива з соломи. Проблема полягає в тому, що установки для брикетування соломи є достатньо дорогими і недоступними для потенційних користувачів в Україні. Тому більш реальним варіантом є тюкування соломи, що вже практикується в нашій країні.

Традиційну система збору соломи [2] схематично можна описати як наведено на рис. 1:

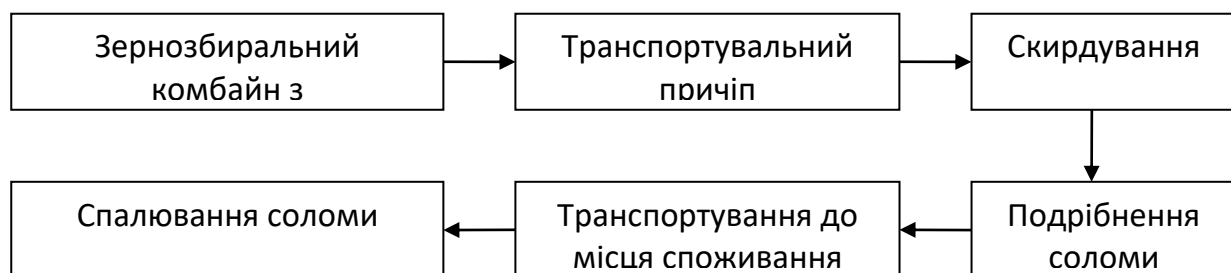

Рис 1. Традиційна схема збору соломи.

Джерело: дані Інституту технічної теплофізики НАНУ, НТЦ „Біомаса”

Прогресивна система збору соломи за допомогою прес-підбирачів, що використовується в розвинутих країнах, має ряд відмінностей від традиційної [2]. Схематично її можна представити як показано на рис. 2:

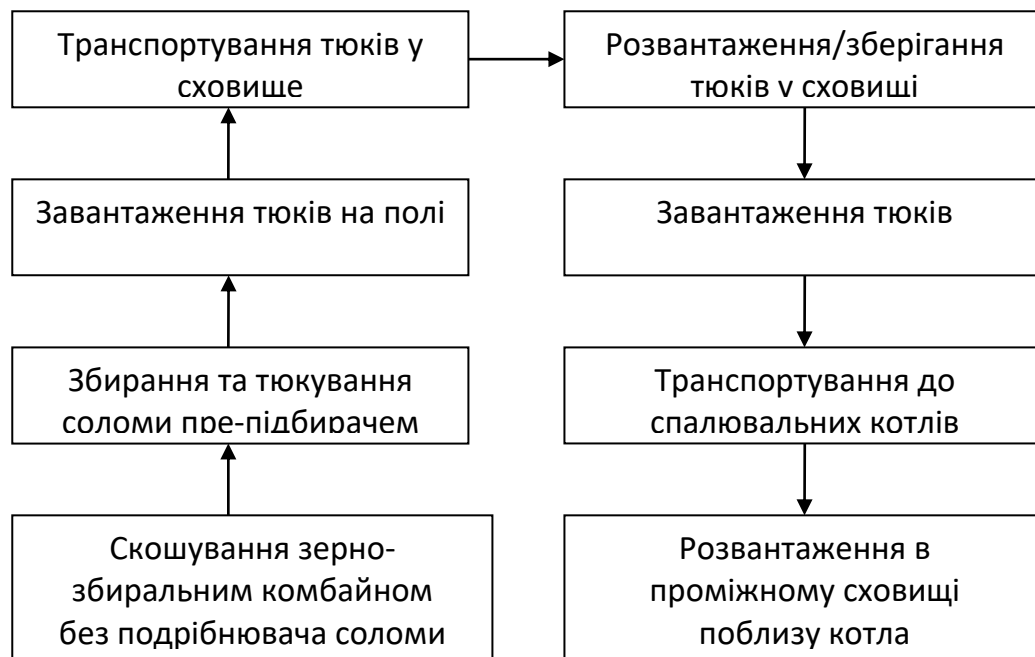

Рис 2. Прогресивна система збору соломи.

Джерело: дані Інституту технічної теплофізики НАНУ, НТЦ „Біомаса”

Тюкування значно зменшує об’єм соломи та дозволяє механізувати ряд операцій при зберіганні, транспортуванні соломи та використанні котлів.

Хімічний склад золи соломи характеризується високим вмістом калію, що зумовлює утворення легкоплавкого шлаку. В соломі ячменю, вівса, ріпаку спостерігається високий вміст хлору, що при неправильній технології спалювання може призводити до корозії.

Для забезпечення дотримання технології спалювання вологість соломи має становити не більше 20-25%, оптимально – 15%. Теплотворна здатність соломи злакових культур з оптимальною вологістю складає 13,6-15,6 МДж/кг, що в 2 рази менше, ніж вугілля. В середньому 3 т соломи за своєю теплотворною здатністю можуть замінити 1000 м³ природного газу [3,4]. В табл. 2 наведено елементарний склад та теплотворна здатність соломи пшениці, тритікале та ріпаку.

Як доводять розрахунки, вміст енергії в 1 літрі дизельного палива і в 2,4 кг соломи однаково. Таким чином один рулон вагою 250 кг може замінити 105 літрів дизельного палива або 105 м³ природного газу. Економію підрахувати

неважко. Солома в наших господарствах майже не має субституційної вартості, вона враховується лише в тих господарствах, де йде процес заорювання її в ґрунт або використання в якості підстилки для тварин. У цих випадках ведеться не грошовий облік, а складається натуральний баланс соломи.

Таблиця 2

Елементарний склад та теплотворна здатність соломи

Показники	Вид соломи		
	Пшениця	Тритікале	Ріпак
Вологість, %	10	6,47	9,37
Зольність %	4	7,72	4,38
C, %	42	41	43,38
H, %	5	4,87	5,2
N, %	0,35	0,51	0,37
S, %	0,16	0,07	0,11
Cl, %	0,25	0,22	0,15
Zn, мг/кг	16	4	7,5
Cd, мг/кг	0,5	–	0,5
K, %	0,98	0,2	0,56
Ca, %	0,37	–	0,9
Теплотворна здатність, МДж/кг	15,63	16,6	16,7
Теплотворна здатність, кВт/кг	4,3	4,6	4,6

Джерело: дані Інституту технічної теплофізики НАНУ, НТЦ „Біомаса”

Отже, кожен рулон соломи, що використовується в котлі для її спалювання призводить до заощадження в господарстві близько 100 м³ природного газу або 585 грн.

Список використаних джерел

1. Kuzmenko, S. V., Perederiy, N. O. Market of rapeseed: economic and bioenergetic perspective [monograph], Komprynt. 2015. 227 p.
2. Гелетуха Г. Г., Железная Т. А. та ін. Використання місцевих видів палива для виробництва енергії в Україні. Промислова теплотехніка. 2006. Т. 28. № 2. С. 85-93.
3. Kuzmenko, S., Perederiy, N., Labenko, O. “Market trends of oilseeds production in Ukraine”, in The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society, International Scientific Days 2016, Slovak University of Agriculture, Nitra. 2016. pp. 54–61.
4. Передерій Н.О. Продовольча безпека країн світу та розвиток біоенергетики. Всеукраїнський науково-виробничий журнал „Інноваційна економіка”. 2008. № 4 (10). С. 25-29.

ПРОСТЕЖУВАНІСТЬ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ДЛЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Костюк О. Д., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

В сучасних умовах перед підприємствами харчової промисловості стоять специфічні виклики, серед яких дуже висока залежність від динаміки та кон'юнктури споживацьких ринків, необхідність швидкої реакції на зміну споживацьких вподобань щодо нових продуктів через адаптацію всього ланцюга – від замовлень, до виробництва та постачальників, високі вимоги до відповідності стандартам безпеки, якості продуктів та гігієни виробництва, особливо, в контексті інтеграції в ЄС.

В наш час харчовий ланцюг став більш складним у зв'язку з розширенням лібералізації торгівлі та глобальним розподілом продуктів. Тому дотримання вимог в рамках торгових угод дуже важливо для країн, які хочуть завоювати позиції на світових ринках. Кожен учасник ринку повинен продемонструвати в обов'язковому порядку, що заходи щодо забезпечення безпеки продуктів харчування гарантують належну охорону здоров'я людини і не створюють перешкод у торгівлі.

Для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку необхідно впровадити належний контроль за якістю харчових продуктів на всіх етапах виробництва, переробки та збуту. Комплексний контроль потрібний на всіх етапах виробництва та у всіх секторах за принципом “від ферми до столу”. Передовий досвід свідчить, що для захисту споживача необхідно враховувати всі аспекти виробництва продуктів харчування, тому що кожний елемент може потенціально впливати на безпеку продуктів харчування.

Практичною, економічно ефективною технологією, що використовується у харчовому виробництві з метою гарантування безпеки виробленої продукції є система НАССР, використання якої надає змогу підприємствам перейти від

випробування кінцевого продукту до розроблення превентивних методів[3].

Багато років простежуваність харчових продуктів є викликом в розвитку харчової та переробної промисловості. Ідентифікація та контроль всього харчового ланцюга від постачальників та виробників і до кінцевого споживача має на меті запобігання фактам неякісної продукції або підробок, а також покращення сервісу для всіх гравців, задіяних в екосистемі. Комплексна система керування простежуваністю має включати відповідні бізнес-процеси, стандарти, методи та технології.

Своєрідною перепусткою на глобальний ринок, тим базисом, без якого з постачальником навіть не почнуть вести перемовини про партії у супермаркети чи експорт продукції є GLOBALG.A.P. – система, що гарантує безпечність вирощеної продукції[2]. На сьогодні сертифікати GLOBALG.A.P. мають господарства з більш ніж 100 країн світу. Не дивлячись на важливість сертифікації, в Україні сертифікат GLOBALG.A.P. мають близько сорока виробників і від загальної кількості фермерів у країні – це дуже мала частка. Для порівняння – Італія та Іспанія разом мають понад 50 тисяч сертифікованих підприємств за стандартами GLOBALG.A.P. Рівень сертифікації залежить від розвинутості ринку, бажання виробників відповідати певним міжнародним стандартам [2].

Сьогодні споживачі дуже стурбовані безпекою харчових продуктів, більшість з них підтримують необхідну програму простежуваності для індустрії свіжих харчових продуктів. Інформація про повну простежуваність сприятиме покращеній видимості ланцюгів поставок, а також швидкому та більш точному відкликанню товару, підвищенню довіри клієнтів до якості та безпеки продукції.

Більше процесів простежуваності дозволяють більше прискіпливим споживачам перевірити інформацію про товар щодо свіжості продукту, його харчової цінності та вмісту алергену. Комплексна простежуваність може потенційно трансформувати ланцюг поставок свіжої продовольчої продукції - покращуючи безпеку харчових продуктів та реагування на відкликання,

сприяючи більш ефективним бізнес-процесам та створюючи можливості для значного зростання доходів [1].

Нормативні документи, розроблені на міжнародному рівні допомагають поширювати найкращу практику виробництва і новітні технології, уникати створення бар'єрів у торгівлі, спричинених національними вимогами до безпеки та якості.

Україна все голосніше заявляє про себе на міжнародному ринку продовольства, де одним з найголовніших критеріїв є безпека продукції для життя та здоров'я споживачів. Тому слово „безпека” повинно стати ключовим для національної системи стандартизації. І в цьому контексті безпека, а отже і конкурентоспроможність продовольства з маркою „Вироблено в Україні” набуває все більшої актуальності.

Список використаних джерел

1. Біла книга «Інтегрована простежуваність харчових продуктів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://industry4-0-ukraine.com.ua/2019/09/03/bila-kniga-integrovana-prostezhuvan/>
2. Втрати стандарт GLOBALG.A.P виробнику набагато легше, ніж його отримати [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/kristian-muller-vtratiti-standart-globalgap-virobniku-nabagato-legse-niz-jogo-otrimati>
3. Шульгіна Л. М. Впровадження міжнародних харчових стандартів в Україні. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2019. №14. С. 301-310.

UDC631.15/.16:338.43.009

INTEGRATION IN THE DAIRY COMPLEX AS A REQUIREMENT OF MARKET

*Kostiuk Y.
University of Foggia, Italy*

Improvement of the economic efficiency of the dairy industry is only possible through improving of integration processes by creating contractual relations, directly strengthening the links of agricultural enterprises with the processing industry and the trading network. The need for integration in the dairy complex is currently determined by market requirements. The dairy industry's production capacities do not

correspond to the volume of raw material procurement, the quality of milk is not high enough.

An important point is the market protection of milk producers, in particular of peasant farms. Combining the efforts of agricultural producers with the aim of promoting their products to the market will enable them to become equal competitive participants in market relations and to resist the intermediary business [2]. One solution to the problem of personal farms that want or operate in the market for commodity production of livestock products may be the association of producers in dairy cooperatives. The most appropriate is the creation of procurement or production dairy cooperatives. There are also other forms of integrated associations - agricultural industrial-financial and economic groups, holdings, associations, companies [3].

Successful experience in the operation of dairy cooperatives in different countries proves that profitable agribusiness in serving cooperatives in Ukraine is possible in the near future. In many developed countries, dairy farmers cooperate with a significant share of the local meat and milk market [1].

A promising form of contractual relationship should be the strengthening of direct links between cooperatives and associations of small-scale milk producers, agricultural enterprises with the processing industry and the distribution network.

Intersectoral relationships in the dairy complex should be considered as a complex subsystem that forms a closed loop and combines the function of production of products from its inception to implementation. In addition, this will create the interaction of state regulation and self-regulation of the producer.

As the financial condition of many dairy enterprises does not allow them to provide significant assistance to the owners of raw materials on their own, it is necessary to apply state support to dairy producers under the scheme: "bank - dairy enterprise - agricultural producer". The current state support scheme for farmers is ineffective, as a large part of government spending on direct preferential lending to milk producers is spent to support the loss, technological backwardness and extensiveness of production, inertia and market passivity of milk producers. At the same time, they have no economic interest in updating the technological base.

At the same time, dairies directly interact with the end consumers of products and are really interested in increasing the volume of raw milk production, reducing its cost and improving quality, ie effective investment in production.

For producers who have a high enough production potential but have a working capital deficit, it is advisable to create an agricultural financial-industrial group. Given the interest in the development of a dairy complex of a particular region by a bank or investment company, this form is the most promising.

If, in the course of reform, dairy producers are transformed into open or closed joint stock companies, then the most appropriate form of integration is the creation of holdings. This form of merger will allow to concentrate the shares of agricultural and dairy enterprises in one legal entity and, on this basis, to implement a single investment and coordinated production policy.

Associations and unions should be formed when the members of the integrated association have the necessary material resources and within the association to resolve the issue of finding new markets, especially outside Ukraine, to defend common interests [4].

The creation of vertically integrated associations will allow Ukrainian dairy products to enter the international market and, on this basis, ensure the proper competitiveness of the domestic dairy industry.

References

1. Keranchuk T. L. Molochnahaluz ukrayiny: perspektyvy i problemy rozvytku. Skhidnayevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya. 2017. № 3 (08). pp.133–134.
2. Kostiuk O. D., Kostiuk Y. V.. Yakist i bezpeka produktsiy i yakvektorrozvytkumolochnoyihaluzi. Naukovyyvisnyk NUBiPUkrayiny. 2018. Vyp. 284. pp.97-104
3. Molochnik ooperatyvy: realiyitaperspektyvy — Available from: <https://msb.aval.ua/news/id=24912>
4. Molochnik ooperatyvy — priorytetnyynapryamokderzhpidtrymky — Available from: <http://agroportal.ua/ua/news/zhivotnovodstvo/martynyuk-molochnye-kooperativy--prioritetnoe-napravlenie-gospodderzhki/>

ПРОСУВАННЯ ОПЕРАТОРІВ РИНКУ УКРАЇНИ НА ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЄС: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Крисанов Д.Ф., доктор економічних наук, професор,
*керівник Інституту економіки і бізнесу
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква, Україна*

Одна з ключових проблем при реалізації Україною курсу на інтеграцію до ЄС полягала в переході від пострадянської регуляторної системи до базової моделі технічного регулювання, що запроваджена в країнах-членах Співтовариства. Регуляторна система України була сформована на контролі державними органами виробленої продукції щодо дотримання вимог стандартів. У європейській системі технічного регулювання відповідальність за продукцію покладена на виробника, а органи державного ринкового нагляду лише контролюють безпеку харчової продукції, що розміщується на ринку. При порушенні вимог на виробника накладаються штрафні санкції.

Складові інституціональної бази продовольчого комплексу України, на якій відбувається його інтеграція до внутрішнього ринку ЄС, наступні:

- 1) національна система технічного регулювання для агропродовольчої сфери, яка гармонізована з європейською моделлю технічного регулювання;
- 2) формування механізму оцінювання та визнання національних органів з акредитації еквівалентними вимогам міжнародних органів з акредитації;
- 3) формування державного ринкового нагляду за дотриманням обов'язкових вимог згідно з європейською моделлю ринкового нагляду;
- 4) впровадження санітарних та фітосанітарних вимог в агросфері згідно з європейськими вимогами.

За вказаними складовими в Україні з кінця 1990-их років проводилася відповідна робота і мало місце помітне просування. Але збільшується коло проблем і суб'єктів підприємницької діяльності, які ними обтяжені, а тому

центр прикладання зусиль переноситься в площину практичної реалізації вимог Закону із харчової безпеки [1] та інших нормативних актів.

Законом із харчової безпеки унормована вимога до початку 2020 р. впровадити НАССР. Сформована така ієрархія постійно діючих процедур, які необхідно впровадити на потужностях операторами ринку (ОР), а саме:

1) Система НАССР – є основою двох стандартів (ДСТУ 4161-2003; ДСТУ ISO 22000:2018) і Вимог МАПП України [2, пп. 3.1- 3.26, 5.1 – 5.25]. Держпродспоживслужба повідомляла, що впроваджено біля 400 систем;

2) Програми-передумови системи НАССР (або мінімальні вимоги базових програм – МВ БПр) для виробництва харчової [3] і вирощування сільськогосподарської продукції [4] та які деталізовані у Вимогах [2, пп. 2.1- 2.17]. Програми-передумови НАССР (МВ БПр) [3] відіграють допоміжне значення, оскільки реалізуються підприємствами харчової промисловості з метою підготовки до впровадження НАССР з урахуванням асортименту харчових продуктів, технологічних процесів і специфіки потужностей (процедури розроблені та впроваджені, а по завершенню робіт складено й оформлено протокол). Нині це стосується лише малих підприємств. Водночас МВ БПр [4] відіграють самостійну роль для господарств по виробництву сировини тваринного і рослинного походження. Процедури забезпечують підтримання вимог ветеринарної, санітарної та виробничої гігієни у всьому харчовому ланцюзі і впроваджуються за бажанням агровиробників під керівництвом та/або за участю власних спеціалістів. Підтвердженням виступає протокол впровадження постійно діючих процедур (ПДП), який оформляється за участю представника сертифікованих ООВ або ж інспектора Держпродспоживслужби України. Дотепер значна частина господарств не вирішила, а що їм необхідно впроваджувати;

3) Спрощений підхід системи НАССР - впроваджується ОР на потужностях з низьким рівнем імовірності виникнення харчового ризику (об'єкти торгівлі, бари та ін.), а небезпечні фактори контролюються за допомогою МВ БПр [2, пп. 4.1- 4.5];

4) Настанови з належних практик – розробляються для подолання перешкод при реалізації спрощеного підходу НАССР [2, пп. 4.8 – 4.16].

Гальмують інтеграцію підприємств до внутрішнього ринку ЄС такі проблеми: непідготовленість виробників до впровадження процедур безпеки, висока зношеність основних засобів і застарілість технологій, що унеможлиблює дотримання мінімальних вимог БПр, низька поінформованість мікровиробників про сучасні вимоги щодо безпеки первинної продукції та зорієнтованість на її реалізацію поза ринками тощо.

У 2017 р. у первинному виробництві та харчовій промисловості налічувалось 85-87 тис. виробників продовольчої продукції. До Державного реєстру потужностей ОР внесено 270 тис. різних потужностей, а трьохкратне перевищення над кількістю суб'єктів підприємницької діяльності пояснюється тим, що реєстрації потужностей підлягають суб'єкти господарювання (юридичні особи, ФОП, фізичні особи), які провадять діяльність на будь-якій стадії виробництва та/або обігу харчових продуктів, що не вимагає отримання експлуатаційного дозволу.

Експлуатаційний дозвіл на потужності видається тим ОР, які провадять діяльність з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження. До Державного реєстру затверджених експортних потужностей (харчові продукти тваринного походження) внесено 890, а до Державного реєстру затверджених експортних потужностей (об'єктів) неїстівних продуктів внесено 2127 (разом 3017) потужностей. При цьому отримали право експорту в Європу 306 виробників харчової продукції.

Підприємства харчової промисловості обов'язково впроваджують НАССР [1] та її сертифікують. Інші суб'єкти підприємництва впроваджують постійно діючі процедури згідно з рівнем харчової безпеки добровільно, але ці процедури не отримали офіційного визнання, на відміну від сертифікатів на системи управління безпекою харчових продуктів (ДСТУ 4161-2003 і ДСТУ ISO 22000:2018), які видають атестовані ООБ після їх сертифікації.

Отже має місце високий рівень невизначеності унаслідок недостатньої поінформованості, неповного розуміння та наявності низки проблем при впровадженні процедур безпеки у виробництво сільськогосподарської продукції, а також і її реалізації. Частина господарств вже включена до різних організаційних схем та виробничих ланцюгів, зокрема: вирощування органічної продукції; виробництво й поставка до супермаркетів ранньої, тепличної та зеленої продукції; вирощування екологічно чистої сировини для виробництва продукції дієтичного та дитячого харчування; вирощування та поставки сільськогосподарської продукції за прямими угодами на переробно-харчові потужності; вирощування нішевої продукції. Включені в такі схеми та продовольчі ланцюги господарства по вирощуванню первинної продукції, як правило, впровадили мінімальні вимоги базових програм[4]. Оскільки ця вимога для перелічених видів взаємозв'язків є обов'язковою, то і первинне виробництво підготовлено згідно з технологічними вимогами до вирощування продукції та періодично перевіряється спеціалістами. Водночас зайнятий персонал є компетентним стосовно чіткого дотримання вимог і своєчасного виконання ключових положень використовуваних технологій.

Отже, оскільки вимога щодо впровадження процедур безпеки у первинному виробництві поступово стає обов'язковою, то це ключовий орієнтир для агровиробників, Держпродспоживслужби та сертифікованих ООБ. Зусилля спрямовуються на поліпшення інформованості продуцентів щодо дотримання вимог безпеки, реалізацію постійно діючих процедур оформлення протоколів впровадження ПДП за результатами перевірки спеціалістами відповідності потужностей ОР вимогам санітарних заходів.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів. Закон України від 23.12.1997 №771/97-ВР (в редакції закону України від 22.07.2014 №1602-УІІ). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1602-18...>
2. Вимоги щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпекою харчових продуктів (НАССР). Затверджено Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 01.10.2012 р. № 590. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1704-12>.

3. Міжнародний стандарт/Технічні специфікації ISO/TS 22002-1:2009 Програма обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 1. Виробництво харчових продуктів.
4. Міжнародний стандарт/Технічні специфікації ISO/TS 22002-3:2011 Програма обов'язкових попередніх заходів із забезпечення безпечності харчових продуктів. Частина 3. Виробництво сільськогосподарської продукції.

УДК: 33:502

ЗАСАДИ «ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКОНОМІКИ» ТА ЗАСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Кроп П.Б., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України м.Київ, Україна*

Історичний розвиток економічної науки призвів до домінування в ХХ столітті так званої неокласичної економіки - підходу, що віддає перевагу простоті теоретичної побудови та ігнорує дані про реальний світ. Вона нехтує реалістичністю і часто критикується як ідеологія «ринкового фундаменталізму». Домінуюча наукова парадигма дотримується кількох сумнівних припущень. Економіка розглядається як ізольована система, у якій абстрактна обмінна вартість здійснює кругообіг між фірмами та домашніми господарствами. При цьому нехтується фізична основа економіки - природне довкілля. Визначальна роль природного довкілля в постачанні ресурсів і наданні послуг для економіки значною мірою ігнорується. Розвиток технологій дає змогу подолати будь-який дефіцит природних ресурсів. Вважається логічним поширювати на майбутнє попередні тенденції до економічного зростання та збільшення чисельності населення на Землі. Суспільство розглядається як механічна сукупність індивідуумів, що прагнуть досягти особистих інтересів. В економічний розгляд не включаються ні екологічні та фізичні обмеження, ні суб'єктивно-ціннісні стосунки між людьми та різними поколіннями, а також ціннісні стосунки зі світом природи попри всю їхню важливість у реальному людському житті.

Останніми десятиліттями розвивається альтернативна економічна парадигма під назвою «екологічна економіка». Як синтезуюча наука, вона об'єднує підходи й досягнення різних наукових шкіл та дисциплін і пропонує комплексний погляд на економічну діяльність у контексті її взаємозв'язків із природним середовищем і людськими спільнотами.

“Екологічна економіка” синтезує економічні, екологічні та соціальні аспекти господарської діяльності людини. Економіка є відкритою підсистемою екосистеми Землі та функціонує в межах природних обмежувальних факторів. Між системою та економічною підсистемою відбувається фізичний обмін у формі потоку від ресурсів до відходів.

Ентропія в економіці - це міра якісної різниці між корисними ресурсами на вході й непотрібними відходами на виході. Ентропійний ресурсний потік є незворотним і якісним за своєю природою. Жодна економіка не може існувати без постійного ресурсопотоку.

Природний капітал — це фонд, який продукує потік природних ресурсів і послуг, що забезпечують господарську діяльність.

Сучасний світ переходить від ери, у якій обмежувальним фактором був капітал, створений людиною, до ери, у якій обмежувальним фактором став природний капітал, що залишився. Вилов риби нині обмежується її чисельністю, яка залишилася в океанах, а не кількістю риболовецьких суден. Виробництво деревини обмежується наявними лісами, а не лісопильнями. Обсяг споживання нафти й вугілля обмежується спроможністю атмосфери поглинати викиди вуглекислого газу при їхньому спалюванні. Нарешті, сільськогосподарське виробництво обмежується деградацією ґрунтів та виснаженням водних басейнів для зрошення, а не дефіцитом хімікатів, тракторів і комбайнів. Нині потрібно інвестувати в поповнення відновлювального природного капіталу та в зменшення обсягу невідновлюваного ресурсу.

У межах екологічної економіки існують незалежні політекономічні цілі: ефективне розміщення ресурсів, справедливий розподіл економічного продукту та екологічно сталий масштаб.

Прикладом реалізації політичних цілей масштабу, розподілу та розміщення і відносин між ними є видача дозвільних ліцензій (квот) на забруднення. Саме так була побудована сучасна система торгівлі квотами на викиди CO в Європейському Союзі. Інший приклад - це політика екологічної податкової реформи, яка є ключовою у вирішенні проблем створення робочих місць і захисту довкілля, що може стати основою стратегії підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Авраменко Т. П. Еколого-економічні аспекти вивчення екосистем // Формування ринкових відносин в Україні, 2013. – С.97-100.
2. Данилишин Б.М. Економіка природокористування: підручник // Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К.: Кондор, 2010. – 465 с.
3. Гіндес О. Г. Глобальні ризики деградації навколишнього природного середовища // Економіка та держава. – 2011. – №7. – С. 107–109.
4. Штуца В. М. Проблеми взаємодії економіки та довкілля // Екологічний вісник. – 2012. – № 5. – С. 25–26.
5. www.vecfeezy.com

УДК 338.664

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

*Кучеренко В.М., кандидат економічних наук,
Генеральний директор Корпорації виноградарства і виноробної
промисловості «Укрвинпром», м. Київ, Україна*

Виноробна промисловість України належить до галузей економіки, що здатні задовольнити потреби широкої групи населення та забезпечити значні доходи як підприємствам, так і державі. У зв'язку з цим виноробні підприємства мають особливо важливе значення в економічному потенціалі України. Культура споживання вин тісно пов'язана із зростанням особистих

доходів громадян, якістю життя населення, що підкреслює необхідність підвищеної уваги до даної галузі.

Для розвитку виноробної галузі Україна має сприятливі кліматичні умови, проте напрями терруарного та комерційного виноробства тривалий час перебували у стадії спаду. На сьогодні під вирощування винограду в країні відведено лише 44 тис. га. Зниження використання земель під вирощування виноградної сировини пов'язано з дороговизною насаджень, неможливістю взяття землі в оренду на тривалі терміни. Переважання обсягу імпорту над експортом винних напоїв, відсутність належного контролю за діяльністю підприємств з боку державних структур, закупівля неякісної сировини привели до зростання частки фальсифікату на внутрішньому ринку.

Труднощі в організації власних виноробних підприємств призводять до збільшення частки імпорту на внутрішньому вітчизняному ринку. Проте, незважаючи на всі проблеми та перепони, у українського виноробства існує величезний економічний потенціал [2].

На сьогодні вітчизняні підприємства виноробної галузі продовжують демонструвати неоднорідну і нестабільну динаміку виробництва продукції з винограду. Так, за даними Державної служби статистики України [1] у 2018 р. спостерігається зменшення обсягів виробництва бренді, включаючи «Коньяк України» на 0,3 млн дал (або на 11,54%) проти 2014 р. та вина ігристого із свіжого винограду, крім вина «Шампанське» на 0,2 млн дал (або на 5,56 %). Водночас, позитивну динаміку показало виробництво вин з концентрацією спирту не більше 15% у період 2014-2018 рр. – зростання на 2,4 млн дал (або на 51,06 %).

До особливостей, що знижують ефективність діяльності та розвитку виноробних підприємств, надають виробництву витратний характер, можна віднести тривалий цикл виготовлення продукції, значні запаси незавершеного виробництва, високий рівень браку, значний знос обладнання та потреба його модернізації тощо. В таких умовах перед підприємствами-виробниками вин постає першочергове завдання – підвищення ефективності на всіх ланках

технологічного ланцюгу, що в кінцевому рахунку дозволить забезпечити конкурентоздатне виробництво як за якістю, так і за ціною продукції.

До 2025 року план розвитку галузі передбачає [3]: збільшення обсягів споживання українського столового винограду, доведення виробництва продукції до рівня задоволення попиту населення; розширення меж для експорту винної продукції; створення умов для підняття конкурентного рівня продукції виноробства за рахунок збільшення якості сировини, модернізації обладнання; розширення виноградників і збільшення кількості посадкового матеріалу в півтора рази; відведення 10% галузі під винну продукцію з автохтонних сортів винограду.

Крім того, з метою розвитку виноробства в Україні доцільно використати приклади Греції та Грузії, які значно знизили обсяги використання зарубіжних сортів посадкової сировини, при цьому зосередившись на посадці автохтонних і використанні їх потенціалу для створення унікальних вин, здатних стати відомими у всьому світі [2].

З метою стабілізації стану підприємствам виноробної промисловості доцільно розробляти та впроваджувати комплексну стратегію ефективного розвитку, що базується на наступних складових: 1) ресурсна – відповідність світовим стандартам якості, зростання випуску готової продукції, зниження рівня питомих витрат; 2) продуктова – найбільш повне задоволення потреб у винній продукції, зростання попиту та споживчих потреб, досягнення конкурентних переваг; 3) виробничо-технічна та технологічна – зниження витрат, зростання прибутку, досягнення стійкості діяльності та підвищення ефективності розвитку підприємства; 4) комерційна – досягнення лідируючих позицій на ринку (за обсягами продажів, часткою ринку, репутацією); 5) інвестиційно-інноваційна – підвищення фінансової стійкості та інвестиційно-інноваційного потенціалу розвитку; 6) управлінська – реалізація потенціалу розвитку, досягнення гнучкості в управлінні підприємством; 7) кадрова – зниження плинності кадрів, підвищення кваліфікації персоналу, зростання життєвого рівня працівників.

Крім того, з метою ефективною реалізації потенціалу підприємствам виноробної промисловості необхідно приймати до уваги важливість удосконалення методів управління, оскільки досягнення заданих системою менеджменту цільових установок може бути забезпечено тільки при наявності адекватних інструментів і методів, що дозволяють реалізувати певні заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Виробництво окремих видів промислової продукції за 2011-2018 роки. Сайт Державної служби статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Современные проблемы виноделия в Украине. Первый одесский портал Odessa1.com : веб-сайт. URL: <https://odessa1.com/news/sovremennye-problemy-vinodeliya-v.html>.
3. Про затвердження галузевої Програми розвитку садівництва України на період до 2025 року і галузевої Програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року : Наказ від 21 липня 2008 р. № 444/74. М-во аграр. політики України, Українська академія аграрних наук. URL: <http://cons.parus.ua/map/doc/04ZOQ56F19/Pro-zatverdzhennya-galuzevoyi-Programi-rozvitku-sadivnitstva-Ukrayini-na-period-do-2025-roku-i-galuzevoyi-Programi-rozvitku-vinogradarstva-ta-vinorobstva-Ukrayini-na-peri.html>.

УДК: 339.18

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНИХ ДЕФОЛТНИХ СВОПІВ НА МІЖНАРОДНИХ ТОВАРНИХ ТА ВАЛЮТНИХ РИНКАХ

Кругловенко Д. С., магістр
Яворська В.О., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Глобалізація товарних, а особливо фінансових ринків в останні роки мала значний вплив на формування зовнішньої та внутрішньої державної політики більшості країн світу. Фінансові кризи світових ринків сьогодні досить відчутні і на внутрішніх рівнях.

Існує багато позитивних та негативних поглядів на глобалізацію з боку дослідників та економістів. Багато, хто в нинішніх умовах починає відстоювати

позицію «деглобалізації» світової економічної системи з метою зниження зростаючих фінансових криз та щоденних ризиків.

На світових ринках активно використовуються нові фінансові інструменти, до яких можна віднести і кредитні дефолтні свопи (від англ. Credit Default Swap, CDS).

Економічна сутність кредитного дефолтного свопу полягає в тому, що ця угода, надає право покупцю на основі внесків сплачувати премію за кредитний ризик емітентів свопа, який у свою чергу бере на себе зобов'язання погасити виданий покупцем кредит третій стороні у разі настання неможливості погашення кредиту боржником (іншими словами «дефолт третьої сторони»). Покупець кредитного дефолтного свопу отримує цінний папір, як гарантію обов'язкового повернення суми виданої по кредиту або купленого боргового зобов'язання. При настанні дефолту, покупець може передати емітенту боргові цінні папери (кредитний договір, облігації, векселі), а в обмін отримати від емітента компенсацію, яка вимірюється розміром боргу плюс несплачені відсотки, а також відсотки нараховані до дати погашення [1].

Кредитні дефолтні свопи на товарних та фінансових ринках нині надають можливість здійснювати компенсацію по них у грошовій формі або здійснюючи фізичну поставку активів. У першому випадку покриття емітентом збитку покупця відбувається в розмірі різниці між номінальною та реальною вартістю активів. У разі виконання фізичної поставки, емітент кредитного дефолтного свопа зобов'язаний викупити зазначений у контракті товарний чи фінансовий актив за визначеною ціною.

Особливість використання кредитних дефолтних свопів на міжнародних товарних ринках полягає в тому, що вони можуть використовуватись в якості страхування ризиків настання неплатежу за позиками. При цьому, в якості об'єкту кредитного дефолтного свопа може виступати боргове зобов'язання на поставку будь-якого товару у тому числі похідного фінансового інструменту.

Кредитні дефолтні свопи в останні роки стали універсальними інструментами на валютному та товарному ринках, вони можуть повністю або

частково замінити операції РЕПО, які досить часто використовуються на вітчизняних ринках, особливо цінних паперів. Особливою характеристикою кредитних дефолтних свопів є те, що вони можуть продаватись і купуватись безліч разів, що створює умови для формування ліквідності ринку таких інструментів.

Отже, використання кредитних дефолтних свопів забезпечує нові можливості для учасників як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Учасники можуть використовувати даний інструмент як альтернативу для здійснення страхування кредитних ризиків.

Список використаних джерел

1. Кредитний дефолтний своп. Електронний ресурс URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123388&cat_id=123213 (Дата звернення 17.09.2019).

УДК 338.439.5/6

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ

Мостенська Т.Л., доктор економічних наук, професор,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*
Білан Ю., доктор економічних наук, професор,
Жешувський технологічний університет, Польща

За даними експертів до 2050 року чисельність населення планети буде більше 9 млрд. осіб (Cole, Augustin, Robertson, &Manners, 2018).

Забезпечити таку кількість людей харчуванням буде надскладною проблемою. Безпосередній зв'язок харчових продуктів з ефективністю сільськогосподарського виробництва очевидний. Тому зростання пропозиції на ринку харчових продуктів можливе за рахунок використання нових технологій, що дозволять при зростанні пропозиції забезпечити як глобальну продовольчу безпеку, так і безпеку харчування.

Зростання кількості населення в світі вимагає виробництва все більшої кількості продовольства. Екстенсивний шлях нарощування виробництва сільськогосподарської продукції себе вичерпав, тому перехід на інтенсифікацію виробничих процесів є вимогою часу.

Ускладнюються процеси забезпечення населення продовольством змінами у ланцюгу продовольства, які формуються під дією різноманітних чинників.

Хайкович та Еді (2015) визначили п'ять основних мегатрендів для сільського господарства та харчової промисловості, які будуть визначати стратегічний напрям розвитку цих секторів економіки (табл. 1): непрогнозовані зміни планетарного масштабу, підвищена турбота населення про здоров'я, зміна споживацьких симпатій, глобалізація, зміни у ланцюгу харчових продуктів.

Таблиця 1

Мегатренди розвитку сільського господарства та харчової промисловості

Мегатренди	Наслідки
Непрогнозовані зміни планетарного масштабу	На обмеженість ресурсів іще більшою мірою впливають непередбачувані кліматичні явища та поява сильніших мікробів, шкідників і хвороб, що змушує виробників харчових продуктів враховувати вплив стану навколишнього середовища на виробництво харчування
Підвищена турбота про здоров'я	Старіюче населення, зростаючі рівні хронічних захворювань і підвищення обізнаності суспільства про здоров'я і добробут створюють попит на харчові продукти, що забезпечують позитивний вплив здоров'я людини
Зміна споживацьких симпатій	Зростання добробуту, розширення вибору, пропозиції та полегшення доступу до ринків стимулюють попит на більш різноманітний асортимент продуктів харчування та послуг громадського харчування, які відповідають індивідуальним перевагам і способу життя споживачів
Глобалізація	У міру того, як виробничо-збутові складові харчового ланцюга (харчових продуктів і напоїв) стають все більш глобальними, створюються нові ринкові можливості, і, в той же час, підвищуються ризики посилення конкурентної боротьби та загрози стійкості поставок продовольства як результат швидких змін у зовнішньому середовищі
Зміни у харчовому ланцюгу	Зростаючий попит на харчові продукти, використання великих баз даних і більш досконалих платформ електронної комерції сприяють створенню більш гнучких та більш швидких ланцюжків створення вартості

Джерело: Hajkowicz, S. & Eady, S. (2015).

Ці тренди визначають зміни у соціальній, економічній, демографічній, екологічній та виробничій сферах, формуючи відповідні вимоги до всіх учасників харчового ланцюга.

Підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва вимагає дієвих заходів щодо впровадження результатів сучасних наукових досліджень для підвищення стійкості до шкідників та хвороб та забезпечення безпечності харчових продуктів. Скорочення використання гербіцидів, пестицидів, протимікробних препаратів можливе лише за умов використання альтернативних технологій захисту рослин. До таких технологій належить генетична модифікація, яка дозволяє збільшити урожайність та скоротити присутність ряду хімічних речовин при землекористуванні.

Нова стратегія розвитку рослинництва передбачає підвищення стійкості до хвороб за рахунок клонування та введення стійких до хвороби генів у сільськогосподарські культури.

У ряді публікацій необхідність використання технологій ГМО обґрунтовується тим, що зміна клімату погіршує умови ведення сільського господарства, крім того, існують загрози біологічної безпеки.

Проте не сприйняття споживачами ГМО технологій призводить до обмеження їх використання в багатьох країнах. На цьому фоні розробляються нові методи селекції без ГМО: редакції генів та екзогенне застосування молекул РНК-інтерференції (RNAi) для специфічного використання генів у рослин та тварин, що використовується для контролю вірусних та грибкових захворювань рослин (Mittek and al., 2017).

Прогрес у виробництві продукції рослинництва може бути забезпечений новими відкриттями у генетиці, адаптованими до технологічних змін (Kirkegaard & Hunt, 2010), якими можна буде управляти і які зможуть забезпечити не лише більш ефективне використання ресурсів, а й більшу стійкість до хвороб та несприятливих природно-кліматичних умов.

Світовий ланцюг поставок продовольства надзвичайно складний. При цьому дотримання біобезпеки одночасно забезпечує безпеку харчових продуктів.

Глобальний ланцюг харчових продуктів складний, а питання біобезпеки в ньому вимагають спеціальних досліджень, які повинні бути спрямовані як на забезпечення зростання пропозиції продовольства, так і на створення умов щодо його безпечності.

Список використаних джерел

1. Cole, M.B., Augustin, M.A., Robertson, M.J. & Manners, J.M. (2018). The science of food security. *Npj Science of Food*. V. 2, n. 14
2. Hajkowicz, S. & Eady, S. (2015). Rural Industry Futures – Megatrends impacting Australian agriculture over the coming twenty years. *Australia: CSIRO and RIRDC*.
3. Mitter, N. et al. (2017). Clay nanosheets for topical delivery of RNAi for sustained protection against plant viruses. *Nat. Plants* 3(2), Article No. 16207.
4. Kirkegaard, J.A. & Hunt, J.R. (2010). Increasing productivity by matching farming system management and genotype in water-limited environments. *Journal of Experimental Botany*. Vol. 61, No. 15, pp. 4129–4143.

УДК 338.48

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Москвічова О.С. кандидат економічних наук,
Вінницький фінансово-економічний
університет, м. Вінниця, Україна

Аграрний туризм – це складова частина агротуристичного комплексу (АТК), який можна представити як об'єднання агропромислового і туристичного комплексів.

Один із варіантів структури АТК зображений на схемі (рис. 1). АПК в цьому випадку виступає як продовольча складова нового формування. Агротуризм є зв'язуючою ланкою між ними. Туристичний комплекс включає виробництво засобів виробництва (І сфера) – житла для туристів, спортивного інвентаря, устаткування, транспорту тощо.

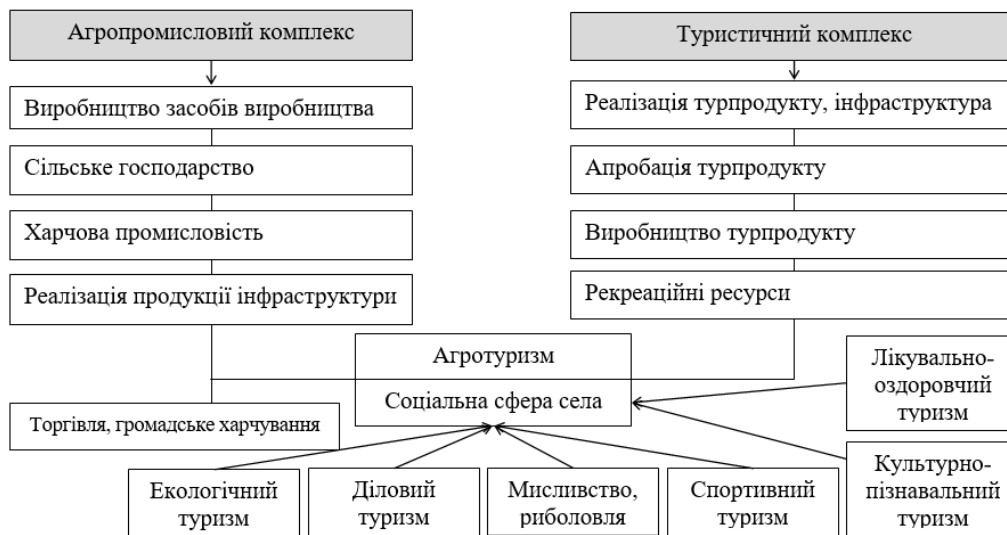

Рис. 1. Структура агротуристичного комплексу

Джерело: побудовано на основі [1].

Особливою складовою є головний засіб виробництва – земля, рекреаційний ресурс. II – сфера виробництва туристичного продукту, складання маршрутів, освоєння туристичних маршрутів, проведення пробних турів, інтенсив-програм. IV сфера (інфраструктура комплексу) – просування товарів на продовольчому ринку, проведення рекламної компанії, участь у виставках і фестивалях. розробка програм розвитку регіонального туризму. В III сферу входять

В АТК входить і соціальна сфера села: житловий фонд, освітні організації, заклади культури та ін. Саме ця сфера є базою мисливського, кінноспортивного, водноспортивного, заготівельно-переробного та інших підкомплексів. Мова йде про вирощування дичини на промисловій основі і проведення мисливських турів, продуктивне розведення риби і надання послуг для любителів риболовлі, розведення коней і організацію кінноспортивних і розважальних турів, заготівлю грибів, ягід і їх переробку.

Процес формування управління АТК передбачає три етапи.

I етап – кооперування фермерських господарств і господарств населення з туристичними фірмами, яке дозволяє урізноманітнити перелік пропонованих послуг. Крім традиційних (риболовля, збір грибів і ягід тощо), здійснюються

екскурсійні програми для дорослих і дітей, спортивно-розважальні заходи, розширюється торговельна мережа і система закладів громадського харчування.

II етап передбачає кооперування аграрного і туристичного секторів економіки, яке сприяє зростанню сільськогосподарського виробництва. За останні 10-15 років землі сільськогосподарського і несільськогосподарського призначення в Україні використовуються нераціонально. Для їх відновлення необхідні додаткові фінансові кошти та трудовий потенціал.

III етап розвитку агротуристичного бізнесу передбачає його функціонування у структурі територіально-господарських комплексів. Кооперування здійснюється з ресторанно-готельним господарством регіонів, будинками відпочинку, пансіонатами з метою постачання їх продуктами харчування і поселення відпочиваючих. Базою формування регіональних АТК є виділення агротуристичного обслуговування в окрему галузь. Ці послуги будуть складовою частиною соціальної сфери разом із охороною здоров'я, житлово-комунальним господарством, торгівлею, транспортом, освітою і культурою.

Розвиток туризму в сільській місцевості дасть можливість зберегти і відновити лісові і зелені угіддя, водоймища, пам'ятки історії і культури.

Список використаних джерел

2. Михасюк І.Р., Залога З.М., Сухай О.Є. *Державне регулювання економіки в умовах глобалізації*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф., акад. АН Вищої школи України І.Р. Михасюка. Львів: НВФ «Українські технології», 2010.. 320 с.
3. Сухай Ольга. *Міжнародний туризм: досвід Польщі для України*. Ekonomiadigitalnejery. VydavatelstvoCehranicnyvyskumnyustav. AKolektivKazimierzKrupa. – Poprad. 2005/
4. Бородіна О. Аграрна політика України. *Економіка України*. 2008. №10. С. 109-110.

SOYBEAN PRODUCTION IN THE MODERN CONTEXT AND PROCESSES IN UKRAINE

Mishchenko I.A. PhD, associate professor,
*National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Currently, soybeans are one of the most attractive crops for growers due to the favorable conditions of foreign and domestic markets due to the increasing global demand for vegetable protein. However, the production and export potential of many crops in Ukraine, including soybeans, now uses an under sufficiently. Development of new markets for agricultural products requires the use of new instruments to promote exports and protect exporters. The problems of the economy of production and functioning of the market of oilseeds and products of their processing have been the subject of research of many domestic and foreign scientists [1, 2].

Global soybean production has grown several times. First of all, it helped to create new more productive varieties and hybrids and to improve production and processing technology. Reducing the loss of soybean harvest has also led to an increase in global productivity. Another reason was the development of infrastructure, which led to the intensification of world trade, which enabled manufacturers to sell finished products to new markets [3]. To date, world soybean production is almost 352 million tonnes and is invariably the leaders of the United States, Brazil, Argentina, which in 2016-17 collected a record 286 million tonnes of soybeans, which is 82% of world production. Leading producers include China (12.3 million tonnes), India (11.5 million tonnes) and Paraguay (10.3 million tonnes) [7]. The reason for this is the partial increase in soybean acreage, by reducing corn crops in the United States, as well as the increase in legume production in the main producing countries. In addition, overall global supply is growing due to large current reserves. USA, Brazil, Argentina are leaders in product production. The United States grows 33% of the world's soybeans. Sales of soybeans to foreign markets amounted to 46.675 million tonnes and reached half of the world's total exports. The main buyers of soybeans from the USA are China, Japan and Mexico [5]. Brazil and Argentina take the second and third steps, respectively. Other locations are as follows: China, India,

Paraguay, Canada. Ukraine is ranked 8th in the world in production but occupies 6th place in soybean sales. The active use of soybean meal for feed is forcing livestock producers to buy soybeans and their processed products and contributes to an increase in global demand for soybeans.

Soybean processing into biodiesel is also a significant factor in increasing interest in it. If we talk about world imports, those who want to buy soybeans have lined up in the following order: China is leading - 63.51% of world demand and this share will grow, the second place in the European Union - 10.81%, Mexico, Japan and Taiwan - 3.20%, 2.29% and 1.85% respectively [6] In Ukraine, since the 2000s (Table 2, Figure 2), there has been a steady trend and high rates of increase in acreage and gross soybean harvest. Soybean cultivation, in contrast to the excessive increase in sunflower acreage, has a positive effect on all agriculture, since this crop is an ideal precursor to almost all crops, its special feature is the presence of tuber bacteria that allow nitrogen to be fixed from the air and to accumulate during the growing season. in the soil in the range of 80-100 kg / ha, this is very important economically in the case of insufficient volumes of mineral and organic fertilizers, which leads to a negative nutrient balance in soil , which scientists estimate is about 200 kg / ha, which violates the basic rule of agriculture, which obliges the producer to return to the soil an equivalent amount of nutrients spent on the formation of the crop. Soybean is one of the best precursors for cereals, and is also a highly profitable crop that promotes soil fertility. Significant growth of acreage and gross soybean yields testify to its extremely important role in the agrarian complex of Ukraine. By adhering to the recommended growing technologies, yields of 2.5 t/ha and above can be achieved. Considering the cost per hectare and the average selling price, the profitability of soybean production is over 50%. Therefore, given the steady demand for this crop in the world and in Ukraine, soybean growers can benefit greatly from growing it. Experts predicted by 2015 an increase in soybean production in Ukraine up to 4 million tons, with a sowing area of 2 million hectares, as well as an increase in the share of soybeans in the structure of cereals and legumes up to 10%. According to the National Academy of Sciences of Ukraine, soybeans can occupy up to 20% in the area of acreage. It should be noted that the expectations of specialists have come true in full, and even more (see Table 2). The only problem with growing is insufficient growth of its yield. Now the Ministry of Agrarian

Policy of Ukraine promotes the introduction into production of high-yielding varieties of soybeans [6]. Soy is an extremely useful product. One kilogram of soy by protein replaces two kilograms of meat or fish, four kilograms of wheat or 12 liters of milk. Soybean cultivation now places Ukraine in first place in Europe and the former CIS countries, and is in the top 10 world producers (8th position). Moreover, the yield is ahead of several countries that are ahead of us in this list. For the top 10 yields, we are in 6th place.

It is interesting that in recent years there has been an interesting tendency of varieties of both yield and acreage: for example, 1.8 million hectares of soybeans were sown in 2017, 21.7 c / ha were sown, in 2018 they were sown more - 2.1 million hectares, yields dropped to 18.4 c / ha. Analyzing the data of Table 2 by year, you can see that as soon as the acreage rises, the yield drops. In 2018, Ukrainian farmers cultivated soybeans just over 1.7 million hectares, which is 14.5% less than last year. These are the minimum areas for the last five years. The largest soybean sown areas in 2018 were recorded in Poltava (178.6 thousand hectares), Khmelnytsky (169.1 thousand hectares), Kyiv (138.3 thousand hectares), Sumy (137.0 thousand hectares), Zhytomyr (131.6 thousand hectares) and Kirovohrad (116.2 thousand hectares) regions (together in 6 regions 52%, Fig. 3). The largest reduction in soybean crop area occurred in the Luhansk region (59.1% less than last year), Dnipropetrovsk (47.7%), Mykolaiv (43.2%), Kharkiv (36.5%), Odessa (29%) and Kirovograd regions (27.3%) [3].

Soy is an extremely useful product. One kilogram of soy bean by protein replaces two kilograms of meat or fish, four kilograms of wheat or 12 liters of milk. Soybean is one of the best precursors for cereals, it is also a highly profitable crop, and also promotes soil fertility. Significant growth of acreage and gross soybean yields testify to its extremely important role in the agrarian complex of Ukraine. For soybean is Ukraine ranks first in Europe and included as the top 10 world producers (8 position). Moreover, the yield is ahead of several countries that are ahead of us in this list. For the top 10 yields, we are in 6th place. In the world, soy is popular as a food for humans, in Ukraine it is mostly referred to as raw material for compound feeds. The largest soybean sown areas in 2018 were recorded in Poltava (178.6 thousand hectares), Khmelnytsky (169.1 thousand hectares), Kyiv (138.3 thousand hectares), Sumy (137.0 thousand hectares), Zhytomyr

(131.6 thousand hectares) and Kirovohrad (116.2 thousand hectares) regions (52% in 6 regions in total).

References:

1. Bodnar O.B. Prospects of increasing value added in the market of soybeans and their products in Ukraine /O.V. Bodnar, A.L. Pedorchenko // Economics of agriculture. - 2015. - № 3. - P. 51-60.
2. Economic and organizational principles of biofuel production as a direction of optimal solution of energy and food problems in Ukraine / Shpichak OM, Stasinevich SA, Kuts TV. and others, ed. O.M. Shpichak. - K .: Nichlava , 2011. - 410 p.
3. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. UAC research. An inexhaustible source of vegetable proteins - soybeans, 2017 [Electronic resource]. - Access mode: <http://agroconf.org/content/nevicherpne-dzherelo-roslinnih-bilkivsoya>
5. Market of soybean varieties in Ukraine " Infoindustriya " 2018 October [Electronic resource]. - Access: <http://infoindustriya.com.ua/rinok-sortiv-soyi-v-ukrayini/>
6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Soybeans - the state and prospects of development [Electronic resource]. - Access mode: <http://minagro.gov.ua/node/3950>
7. Global Soybean Market: What are the Trends and Who is the Principal [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.td-sv.com/world-soyamarket/>

УДК 338.43:005.591.4

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ В РАМКАХ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Негода Ю.В., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Методологія дослідження процесів трансформації сформувалася в значній мірі під впливом явищ, що відбуваються в суспільній реальності, позицій основних економічних та суспільних шкіл, скоригованих стосовно завдань перехідної системи. Виключне значення дослідження трансформації аграрного сектору економіки та оцінки її практичної значущості має вибір методології, що представляє собою систему фундаментальних понять, алгоритмів побудови й методів наукових узагальнень в пізнанні явищ, що відбуваються. Ця система будується на діалектичній основі та зумовлює принципові підходи до вивчення об'єктів, способів виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Принципи, підходи, методи і прийоми дослідження

критеріїв оцінок складають основу методології обґрунтування трансформації аграрного сектору економіки.

Проведене дослідження дозволило встановити, що методологія трансформації аграрного сектору економіки базується на системному підході. Обов'язковими ознаками системності є структурованість, взаємопов'язаність складових частин та їх підпорядкованість певній меті. Будь-яка система характеризується поняттями «входу» і «виходу». Аграрний сектор економіки належить до найбільш складним сферам економіки, так як в ньому задіяні компоненти «людина-природа-техніка». Компонент «природа» відрізняє аграрний сектор економіки від всіх інших галузей. На «вході» в систему присутні фактори: променева енергія сонця, ґрунт, вода, мінеральні речовини, техніка; на «виході» – продукція рослинництва і тваринництва певної якості та ступеня готовності. Системна трансформація аграрного сектору економіки заснована на використанні наступних методологічних принципів (рис.).

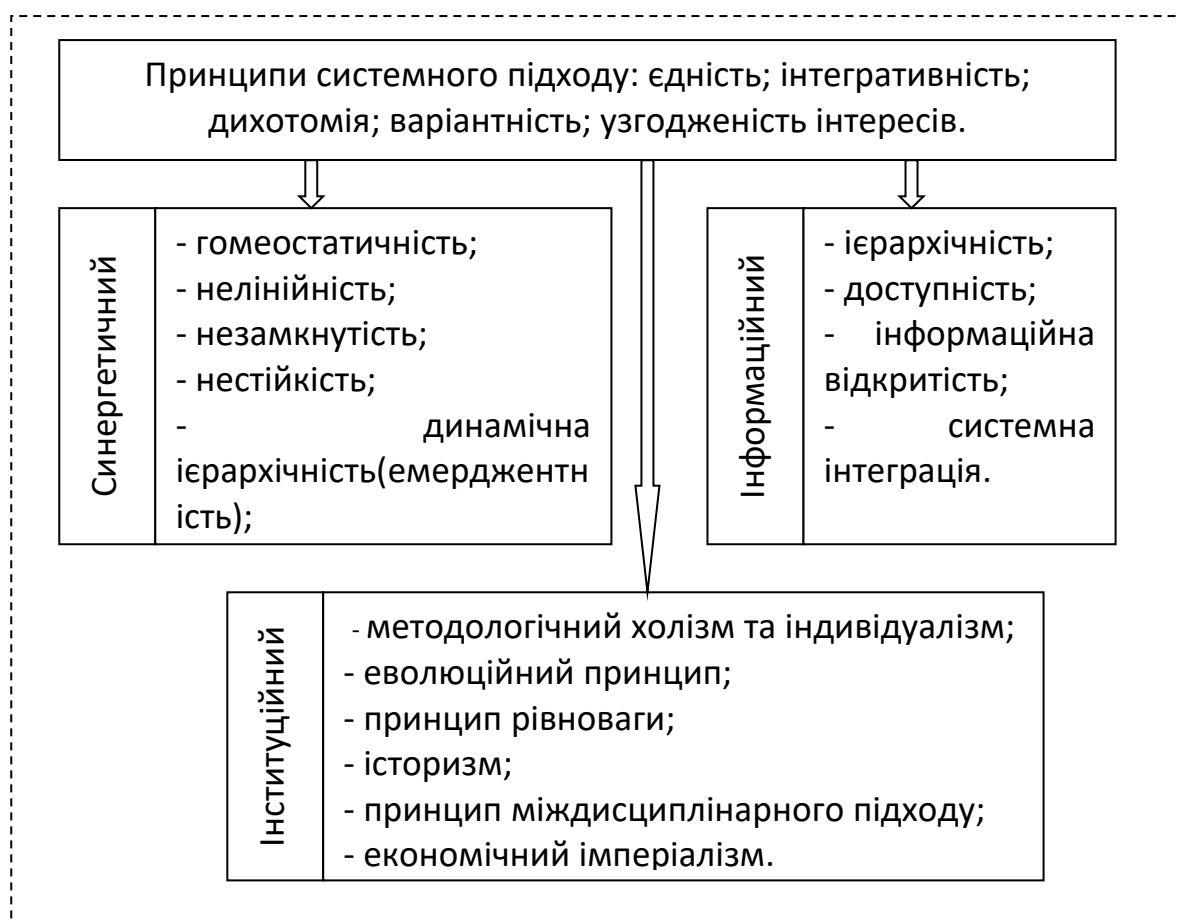

Рис. Класифікація методологічних принципів в рамках системного підходу до дослідження процесу трансформації аграрного сектору економіки

Зазначимо, що наведені принципи не є вичерпними, їх перелік можна продовжити. При цьому, представляється суттєво важливим в побудові методології процесу трансформації аграрного сектору економіки застосовувати ці принципи в їх комплексному взаємозв'язку. Це дозволить вирішити проблему підвищення ефективності економічних інститутів в умовах ринкових перетворень.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5.04.2007 р. № 877-V у поточній редакції від 04.04.2018, підстава [2042-VIII](#). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

УДК 339.172

ВПЛИВ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ АГРАРНИХ РИНКІВ

Науменко О.М., магістр,
Яворська В.О., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Однією з необхідних умов функціонування ринкової економіки є наявність розвиненої інфраструктури, особливо біржової торгівлі. Ринкова складова біржової торгівлі передбачає взаємозв'язок бірж та процесів ціноутворення на міжнародних аграрних ринках.

Сьогодні масштаби вітчизняного біржового ринку є незначними у порівнянні з країнами Європи, США та Азії, що вказує на його низьку ефективність та потребу у дослідженні зарубіжного досвіду і визначенні впливу біржової торгівлі на тенденції міжнародних аграрних ринків.

Оцінка сучасного етапу розвитку біржової торгівлі на міжнародних ринках аграрної продукції характеризується наступними тенденціями:

- зростанням обсягів біржової торгівлі ф'ючерсами та опціонами на сільськогосподарську продукцію експорт орієнтованого характеру;

- витісненням з біржових майданчиків торгівлі реальною аграрною продукцією;
- концентрацією біржової торгівлі в країнах найбільших експортерів та імпортерів аграрної продукції;
- диверсифікацією біржової торгівлі за видами аграрних активів у місцях, пов'язаних з виробництвом, споживанням та логістикою при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- ціновою залежністю між біржовими котируваннями та експортними цінами по ведучих групах сільськогосподарської продукції, що диктується загальними умовами формування світових цін на аграрну продукцію;
- удосконаленням технічного забезпечення біржової торгівлі завдяки електронізації торгових процесів;
- гарантуванням виконання біржових угод на рівні міжнародних розрахунково-клірингових установ;
- залученням значного кола інвесторів на світові біржові ринки ф'ючерсних та опціонних угод на аграрну продукцію;

В останні два десятиліття ціноутворення на міжнародних ринках аграрної продукції має тенденцію до відображення поведінки учасників основних світових бірж, що сконцентровані в США, Європі та Азії. Зростаюча роль бірж відмічається і у настроях товаровиробників аграрної продукції, які заздалегідь планують своє виробництво, залежно від цінової ситуації на провідних світових біржах. Адже біржові майданчики у режимі реального часу відображають ціноутворення на основні ф'ючерсні контракти за різними місяцями і часто на два, а то й три роки наперед.

Не менш важливу роль відіграє можливість вільного доступу до біржової торгівлі усіх учасників міжнародних аграрних ринків. Ціноутворення на біржах у реальному часі можна відстежувати з будь-якої точки земної кулі.

Необхідно також відмітити загальну тенденцію впливу світового біржового ціноутворення на внутрішні ринки сільськогосподарської продукції.

Тіснота зв'язку більша в тих країнах, де налагоджена ринкова система ціноутворення та функціонування суб'єктів аграрних відносин.

Отже, біржова торгівля в сучасних умовах відіграє ключову роль у формуванні тенденцій міжнародних відносин на ринках аграрної продукції. Біржові котирування ф'ючерсів та опціонів провідних світових бірж стали основним джерелом відображення поточного стану та прогнозування майбутньої цінової кон'юнктури на більшості міжнародних ринках аграрної продукції.

Список використаних джерел

1. Кочетков О.В., Марков Р.В. Формування системи показників продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 142-158.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія. Житомир. Полісся, 2004. 348-359 с.

УДК 658.562

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Осадчук О.П., кандидат економічних наук,
*Національний університет харчових технологій,
м. Київ, Україна*

Створення якісної та безпечної для здоров'я споживача харчової продукції вимагає проведення суворого контролю за якістю вхідної сировини та здійсненням його на всіх стадіях виробничого процесу. Процес виробництва молочної продукції має підлягати постійному контролю з боку головного технолога та начальників виробничих цехів. Особливе значення також має здійснення оперативного контролю якості, результати якого обов'язково реєструється у відповідних журналах. Оперативний контроль проводять експрес-лабораторії у виробничих цехах. З метою підвищення контролю виробничих процесів на підприємстві необхідно впроваджувати систему ідентифікації виробничих процесів.

Всі процеси виробництва продукції підлягають обов'язковому і регулярному контролю, але особливе значення слід приділити:

- якості сировини та допоміжних матеріалів;
- дотриманню працівниками, що задіяні у виробничому процесі правил санітарії та гігієни;
- виконанню інструкцій по миттю та дезінфекції обладнання;
- дотримувannya технологічних та температурних режимів виробництва;
- якості та безпечності продукції на всіх стадіях життєвого циклу;
- процесам фасування, зберігання та розповсюдження продукції.

На ряду з проведенням контролю процесів виробництва продукції необхідно приділяти й значну увагу мотивації працівників молокопереробного підприємства.

Ефективно побудована система мотивації працівників молокопереробного підприємства позитивно впливає на функціонування системи управління якістю та при цьому сприяє виготовленню високоякісного та безпечного продукту.

На рівень доплат за кращу якість впливає якість виконаних робіт окремим працівником та підрозділом в цілому, що визначається виходячи із кількості невідповідної державним стандартам молочної продукції в загальному обсязі виробництва. Розрахунок величини доплат має здійснюватися щомісячно. Важливість даного фактору полягає в тому, що кожен працівник схильний аналізувати зв'язок між показниками виконаної ним роботи та рівнем доплат.

Забезпечити ефективне функціонування системи управління якістю на підприємствах молокопереробної галузі можливо також, контролюючи сукупний вплив факторів кваліфікації працівників і стану технологічного обладнання, що можна вирішити наступним чином:

- збільшити стимулюючі надбавки за якість знань працівників;
- збільшити відсоток співробітників, які щорічно проходять підготовку та

навчання з питань керування якістю, а також поступово залучити до навчання весь персонал, діяльність якого впливає на якість;

- здійснювати навчання чітко за планом (перепідготовка, підвищення кваліфікації, конференції, семінари та ін.);

- забезпечувати ознайомлення персоналу з чинними законодавчими та нормативними документами у сфері управління якістю (Законами України, Указами Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, національним стандартам ДСТУ ISO серії 9000 і 10000);

- забезпечувати належну оплату праці, що стимулюватиме до якісного виконання посадових обов'язків;

- переглянути контракти з постачальниками устаткування, виділити із числа найбільш надійних та укласти з ними довгострокові договори;

- періодично проводити огляди стану обладнання, своєчасно виконувати поточний, середній та капітальний ремонт;

- здійснювати модернізацію технологічного устаткування;

- проводити навчання працівників роботі на встановлюваному устаткуванні;

- готувати своїх фахівців-технологів, що знають сучасне автоматизоване устаткування. Для цього співпрацювати з вузами і вводити на старших курсах спеціальні дисципліни;

- забезпечувати якісну та ефективну експлуатацію устаткування.

Головним та безпосереднім чинником впливу на рівень якості та безпечності готової продукції, а також на ефективність функціонування системи управління якістю залишається якість молочної сировини. Частково зменшити вплив даного фактору можна наступним чином:

- тісно співпрацювати з сільськогосподарськими виробниками, які є постійними постачальниками сировини, надавати їм допомогу в придбанні лікарських препаратів, проведенні санітарних заходів в господарствах;

- допомогти сільськогосподарським товаровиробникам в ремонті устаткування ферми для скорочення травм, пошкоджень і маститів у корів;

- стимулювати відтворення поголів'я тварин;
- своєчасно проводити взаєморозрахунки з товаровиробниками;
- удосконалювати роботу відділу контролю якості, суворо дотримуватися вимог технологічного процесу.

Вирішення проблеми якості сировини, в сучасних умовах розвитку, можливо лише, вдаючись до кардинальних та високо затратних заходів, реалізація, яких допоможе забезпечити молокопереробне підприємство необхідною кількістю безпечної сировини значно кращої якості. Головними шляхами вирішення є:

1) створення власної сировинної зони, що дозволить підприємству здійснювати повноцінний контроль за процесом виробництва сирого молока та його якістю;

2) укладення довгострокових договорів з великими фермерськими господарствами на поставку молочної сировини. Особливість даного способу вирішення проблеми в тому, що виробничі потреби підприємства в сировині будуть максимально забезпечені, але при цьому якість сировини контролюватиметься тільки в межах визначених договорів;

3) купівлі молочного стада з метою надання його в лізинг. В такий спосіб підприємство забезпечить себе необхідною кількістю сировини, але її якість буде залежати та контролюватися безпосередньо лізингоотримувачем. Та навіть за таких умов, якість сирого молока буде значною вищою від якості сировини, що заготовлена стихійно.

Кожен із зазначених шляхів має свої переваги та недоліки, але вибір одного із них залежить від особливостей розвитку молокопереробного підприємства, його можливостей та стратегій.

Список використаних джерел

1. Буряк Р. І. Менеджмент якості: забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств : монографія / Р. І. Буряк. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2013. – 534 с.
2. Екологічна безпечність та якість продукції агропромислового виробництва / І. Г. Власенко, Л. М. Серета, В. В. Власенко, М. А. Дзюмак. – Вінниця: Едельвейс і К, 2007. – 326 с.
3. Должанський А. М. Системи управління якістю / А. М. Должанський, Н. М. Очеретна, І. М. Ломов. – Дніпропетровськ: «Свідлер А.Л.», 2009. – 390 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Петухова О.М., доктор економічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна
Сілакова Г.В., кандидат економічних наук, доцент,
Інститут післядипломної освіти
Національного університету харчових технологій, м. Київ, Україна

Розвинута харчова промисловість є стратегічно важливою галуззю економіки, що забезпечує зростання якості життя населення, умови збереження здоров'я нації, рівень продовольчої забезпеченості та безпеку країни. Продовольчі товари мають швидку окупність затрат на їх виготовлення, що є одним із важливих критеріїв ефективності промислового виробництва. Підприємства з виробництва харчових продуктів є одними із самих багаточисленних у світовій промисловості. Харчова промисловість на сьогодні набула виключного соціально-економічного значення, оскільки її стан відображає рівень життя населення країни.

За оцінками аналітиків [1] харчова промисловість України забезпечує внутрішній споживчий ринок якісними харчовими продуктами майже на 90%. Також галузь відіграє надзвичайно важливу роль у зовнішній торгівлі країни, формуючи понад 50% зовнішньоторговельного обороту продукції АПК України.

До стримуючих факторів розвитку харчової промисловості України можна віднести [2, С. 35-36]: нестабільність забезпечення підприємств харчової промисловості сировиною в необхідних обсягах та належної якості; слабку технічну оснащеність виробництва; низький показник впровадження і застосування інноваційних технологій; ускладнення доступу до фінансування, особливо для малих та середніх підприємств; гострий дефіцит кваліфікованих кадрів технічних спеціальностей; втрату значної частини традиційних ринків збуту харчової продукції; різницю в технічних і санітарних стандартах системи стандартизації і сертифікації харчових продуктів; труднощі в організації та

проходженні процесу сертифікації продукції за обов'язковими та добровільними системами (НАССР, GlobalG.A.P. тощо); перешкоди у міжнародній торгівлі харчовою продукцією; зміни в нормативно-правовому забезпеченні, в першу чергу, щодо екологічних вимог; недосконалу організацію захисту прав підприємств перед державними структурами тощо.

Стратегія подальшого розвитку харчової промисловості повинна базуватись на формуванні інноваційного промислового потенціалу; модернізації її галузей з метою підвищення глибини переробки; впровадженні енергозберігаючих технологій; залученні в оборот підприємств харчової промисловості вторинних ресурсів, що дозволить збільшити вихід готової продукції з одиниці сировини, що переробляється; залученні інвестицій і, як наслідок, підвищенні якості життя різних соціальних верств населення.

У цих умовах надзвичайно важливою є державна підтримка розвитку підприємств харчової промисловості, враховуючи значний внесок галузі в економіку країни і вирішення демографічних проблем.

Особливості переходу харчової промисловості до інноваційного типу розвитку в умовах глобальної конкуренції полягають у реалізації політики імпортозаміщення з метою досягнення рівня розвинених країн за показниками ефективності виробництва, можливого в умовах модернізації технічної бази промисловості, пріоритетного розвитку галузей, орієнтованих на випуск соціально значущих харчових продуктів, забезпечення випереджаючого розвитку виробництв, що дозволяють максимально реалізувати конкурентні переваги вітчизняних підприємств харчової промисловості.

Інноваційний розвиток харчової промисловості доцільно здійснювати шляхом залучення інвестицій в модернізацію підприємств, проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт. Харчова промисловість України має значну привабливість як для вітчизняного, так і для зарубіжного інвестування. Так, щорічно прямі іноземні інвестиції в харчову промисловість становлять близько 3 млрд доларів США, що складає понад 25% загального обсягу прямих іноземних інвестицій у промисловість країни [1]. Залучення додаткових оборотних коштів є головною передумовою

перспективою розвитку харчової промисловості в Україні на інноваційній основі.

Науковці прогнозують [3], що після 2025 року відбудеться зростання кількості зношених і застарілих виробничих потужностей, що, в свою чергу, призведе до більш високих темпів зростання цін на харчові продукти порівняно з цінами на сільськогосподарську сировину і підвищення рівня інвестиційної привабливості харчової промисловості. Тому, протягом 2018-2025 років у харчовій промисловості доцільно вирішувати локальні завдання щодо модернізації виробничих потужностей і розвитку її логістичної інфраструктури, залучаючи капітал національних агрокомпаній в експортоорієнтовані проекти перероблення сільськогосподарської продукції.

Таким чином, з метою ефективного інноваційного розвитку галузей харчової промисловості, залучення інвестицій і переходу до нового технологічного укладу необхідно об'єднати зусилля держави, науки і бізнесу, які сприятимуть вирішенню проблем продовольчої безпеки за рахунок впровадження нових ресурсозберігаючих біо- і нанотехнологій, розширенню диверсифікації виробництва, розробці та дотриманню нових вимог законодавства України в сфері агроєкології. Це дозволить забезпечити населення харчовими продуктами вітчизняного виробництва, збагачених мінералами і нутрієнтами; спеціалізованими лікувальними і профілактичними продуктами, що відповідають поняттю здорового харчування, яке передбачає кількісне збалансоване співвідношення хімічних компонентів харчових продуктів і тим самим сприятиме підвищенню рівня якості життя.

Список використаних джерел

1. Пищевая промышленность Украины обеспечивает внутренний рынок на 90%. Главный сайт об агробизнесе LATIFUNDIST.COM : веб-сайт. URL: <https://latifundist.com/novosti/41536-pishchevaya-promyshlennost-ukrainy-obespechivaet-vnutrennij-rynok-na-90>.
2. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2018. 158 с.
3. Експерт радить інвесторам розвертатися в бік харчової промисловості України. Мультимедійна платформа іномовлення України УКРІНФОРМ : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2500542-ekspert-radit-investoram-rozvertatisa-v-bik-harcovoi-promislovosti-ukraini.html>.

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Пічугіна Т. С., доктор економічних наук, професор.
Забродська Л.Д., кандидат економічних наук, професор,
*Харківський державний університет
харчування та торгівлі, м. Харків, Україна*

Однією з найважливіших умов збереження конкурентних переваг на ринку в умовах посилення конкурентної боротьби є розвиток підприємства, що забезпечується обґрунтованими управлінськими рішеннями та функціональними технологіями менеджменту, які вирізняються результативністю, гнучкістю, інноваційністю, а також мають довгостроковий характер. Ураховуючи складність завдань управління розвитком підприємства як процесу цілеспрямованих змін, виникає необхідність у розробці та використанні науково обґрунтованих сучасних технологій оцінки розвитку підприємства.

У сучасній науково-практичній літературі представлено широкий спектр праць, у яких розкриваються теоретико-методичні засади оцінки розвитку підприємств. Зокрема, В. Верба, Ю. Погорелов, О. Раєвцева у своїх роботах розкривають концептуальні положення управління розвитком і його вимірювання. І. Булеєв, Н. Брюховецька, С. Дунда, Т. Кушнір, В. Пономаренко, О. Посилкіна, В. Самуляк, Є. Смирнов, Р. Фещур, М. Чорна досліджують методичні підходи до оцінки розвитку підприємств різних сфер діяльності. Водночас проблемні питання, пов'язані з оцінкою розвитку підприємств харчової промисловості, досліджені фрагментарно та потребують системного вивчення. Це обумовлює актуальність обраного напряму наукового дослідження.

Для формування адекватної системи оцінки розвитку підприємств харчової промисловості необхідно визначити таку модель оцінки розвитку суб'єктів господарювання цієї галузі, за результатами якої можна виробляти ефективні управлінські рішення. Результати аналізу літературних джерел та

узагальнення специфічних рис розвитку дозволили запропонувати визначення поняття розвиток підприємства як цілеспрямований безперервний рух у просторі та часі, який являє собою сукупність процесів змін, що приводить до переходу підприємства як соціально-економічної системи в новий стан. Отже, основним компонентом розвитку є зміни, але лише ті, які сприяють досягненню підприємством нового стану та відповідають загальній концепції розвитку організації.

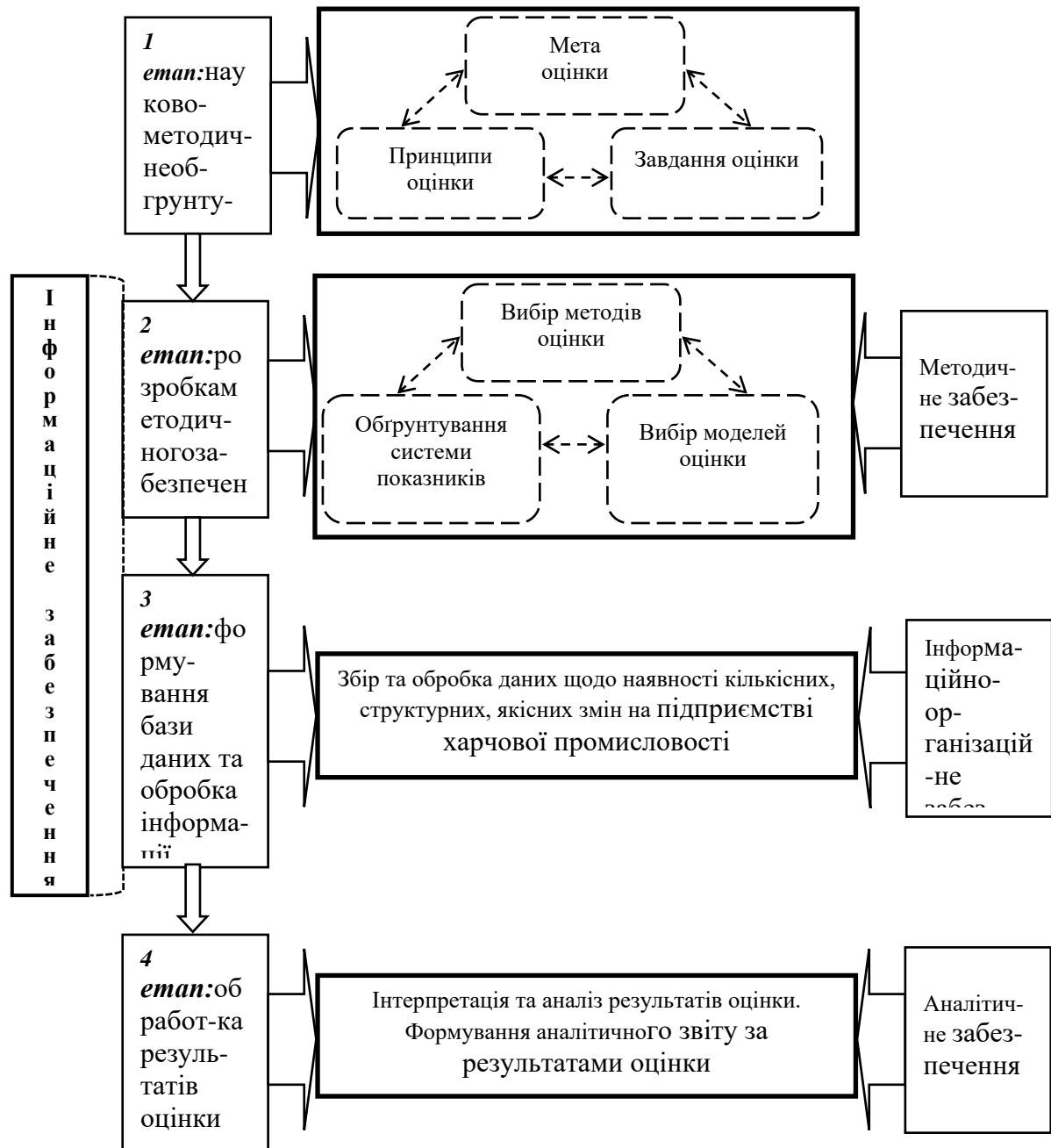

Рис. Структурно-логічна схема методичного підходу до оцінки розвитку підприємства харчової промисловості

Розглянувши підходи до визначення поняття «зміни» різними авторами у даному дослідженні зміни розглядаються як освоєння соціально-економічної системою (підприємством) таких підходів до покращення стану як її окремих підсистем, так і в цілому, які зумовлюють здійснення нововведень (інновацій).

Значною мірою підходи до визначення оцінки обумовлені сферою діяльності, в якій застосовується оцінка та метою її проведення. Виходячи зі спрямованості даного дослідження, запропоновано таке визначення: оцінка розвитку підприємств харчової промисловості – це висновок суб'єкта оцінки про стан розвитку за його основними видами та характеристиками, сформований у результаті аналітичних процедур відповідно до визначених цілей.

Спираючись на концептуальний погляд щодо розробки науково-методичного підходу, основними складовими компонентами оцінки розвитку підприємств харчової промисловості виступають: *об'єкт, суб'єкт, мета, система принципів, критерії, показник або їх система, інформаційне забезпечення, метод чи група методів, результат*. Виокремлення складових оцінки розвитку підприємств харчової промисловості дозволило розробити методичний підхід до оцінки їх розвитку, структурна схема якого наведена на рисунку.

Застосування запропонованого методичного підходу до оцінки розвитку дозволить підприємствам харчової промисловості чітко визначити наявність, рівень, особливості розвитку, що сприятиме формуванню конкурентних переваг. Подальші дослідження даної проблематики спрямовані на розробку методології оцінки розвитку підприємств харчової промисловості.

Список використаних джерел

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1018_u.htm.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Statistics on merchandise trade. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm.
4. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. July 2018. /Food and Agriculture Organization. 2018. URL : <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf>.

РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ ЯК СТИМУЛ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Побігун О.В., кандидат географічних наук, доцент,
*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м.Івано-Франківськ, Україна*

На даний час агротуризм відіграє значну роль як для економічного, так і для соціально-культурного розвитку багатьох країн світу. Виникнення проблем, що тісно пов'язані з його розвитком та організацією, викликають необхідність знаходити шляхи та механізми щодо нових екологічно важливих напрямків його впровадження. Це і є основною причиною проведення адаптації основних положень та принципів концепції сталого розвитку сектору сільського агротуризму в умовах глобалізації.

Сільський агротуризм має позитивний вплив на відродження, збереження і розвиток народних промислів, місцевих народних звичаїв, пам'яток природної спадщини, допомагає їх збереженню. Це сприяє сталому розвитку даної території.

Враховуючи динаміку розвитку та потенційні загрози навколишньому середовищу від туристичної діяльності, з'явилась необхідність вивчення особливостей впливів окремих її видів на довкілля, проведення комплексної оцінки впливу функціонування і розвитку різних видів туризму, зокрема в районах Івано-Франківської області.

Здійснити підрахунок всієї кількості садиб сільського агротуризму в Івано-Франківській області важко, оскільки не всі зареєстровані як суб'єкти господарських відносин, що надають розміщення, харчування та інші супутні послуги туристам. Проте, за даними Івано-Франківської обласної державної адміністрації за 2018 рік кількість садиб сільського зеленого туризму становила понад тисячу, в Яремчанській міській раді – більше 600 [1].

Аналізуючи територіальний розподіл агроосель по території області, нами відзначено: з п'яти міст обласного значення приймають туристів на

території Яремчанської міської ради, а саме садиби: в м. Яремче, смт. Ворохта, с. Микуличин, с. Поляниця, с. Татарів, с. Яблуниця; на території Болехівської міської ради; з 14 адміністративних районів – агросадиби знаходяться на території дев'яти районів; серед районів області, де є агрооселі, найбільша кількість садиб знаходиться на території Верховинського району та Косівського районів; найвищий показник кількості агроосель на 1000 осіб сільського населення - в Верховинському районі; серед усіх адміністративних одиниць найвищий показник кількості агроосель на 1000 осіб населення має Яремчанська міська рада [1, 2, 3].

Таблиця 1

Рівень розвитку агросадиб в Івано-Франківській області

Назва адміністративної одиниці	Кількість агроосель на 1000 осіб сільського населення	Рівень розвитку інфраструктури
Івано-Франківська міська рада, Коломийська міська рада, Калуська міська рада, Калуський, Галицький, Городенківський, Снятинський р-ни	Не виявлено	Потенційні території для розвитку
Болехівська міська рада, Богородчанський, Тисменицький, Тлумацький райони, Долинський, Коломийський, Косівський, Надвірнянський, Рожнятівський райони	0,01 – 2,0	Незначний
Верховинський район	2,1 – 10,0	Середній
Яремчанська міська рада	Більше 10	Високий

Джерело: узагальнено автором за [1,2].

Найбільша кількість осель сільського агротуризму знаходиться на території Яремчанської міської ради, Верховинського та Косівського районів. Отже, нами створено картосхему на основі групування адміністративних одиниць Івано-Франківської області за показником кількості приватних осель сільського агротуризму, що припадає на 1000 осіб сільського населення, при цьому будемо враховувати лише ті території, де є виявлено хоча би одну садибу (табл.1). На основі даних створеної таблиці побудовано картосхему агросадиб по області (рис. 1).

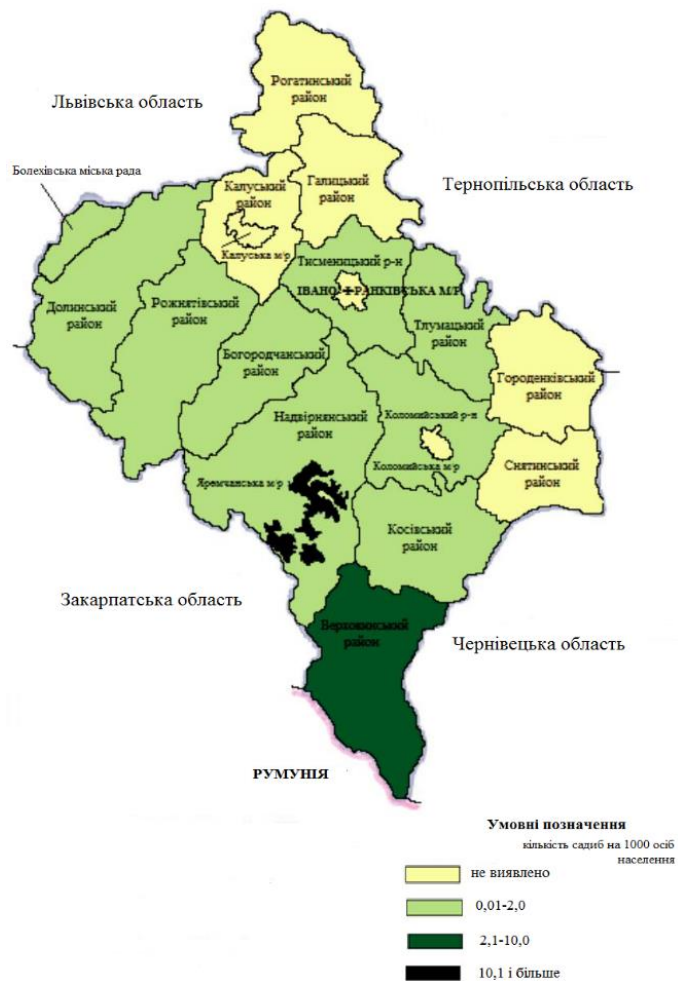

Рис. 1. Поширення агросадиб в Івано-Франківській області

На основі цих досліджень в межах гірської рекреаційно-туристичної зони Івано-Франківщини виділяємо три різні туристичні райони за рівнями туристичної освоєності, атракційністю, специфікою пропонованого турпродукту сільського зеленого туризму, зокрема Ворохтинсько-Яремчанський, Верховинсько-Косівський і Осмолодсько-Болехівський райони.

Список використаних джерел

1. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. Київ. 2018 р. 76 с.
2. Бронювання садиб у Карпатському регіоні //Мандруй впевнено. Путівник Українськими Карпатами [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – [ТМ «Карпати», 2009-2018]. – Режим доступу: <https://karpaty.ua/>
3. О. В. Побігун. Розвиток сільського зеленого туризму як стимул для сталого екологічного розвитку Івано-Франківської області//Науково-технічний журнал «Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористання», Івано-Франківськ, ІФНТУНГ, № 2 (16), 2017 р.,с.173-178.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРОТУРИЗМУ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНУ

Побігун С.А., кандидат економічних наук, доцент,
*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м.Івано-Франківськ, Україна*

Агротуризм гармонійно вписується у концепцію багатофункціонального сталого екологічного розвитку села, досить часто є важливим чинником, що впливає на економічну, суспільну, культурну та екологічну ситуацію у регіоні. Прийняття рішення стосовно сприяння місцевому самоврядуванню вимагає здійснення оцінки туристичних об'єктів, інфраструктури села, рівня туристичної абсорбції території. Отже, важливим є визначення можливостей розвитку агротуризму на певній території.

Спостереження щодо активізації підприємницької діяльності селянських родин у сфері надання туристичних послуг засвідчують, що вона зазвичай є наслідком пошуку альтернативного доходу для селянської сім'ї.

Основні елементи, що впливають на створення власного іміджу, «родзинки» зеленої садиби є різновид послуг, що пропонує своїм відпочиваючим власник агрооселі. Найбільш поширеними (окрім проживання) послугами в садибах Івано-Франківської області є: трансфер, прокат спортивного та відпочинкового інвентарю (лиж, квадроциклів), прокат велосипедів, стіл та інвентар для настільного тенісу, сауна (баня), гойдалки (гамак) та національна кухня.

Згідно рисунку 1, можна зазначити, що послуги національної домашньої кухні пропонують – 18% (756) садиб про що свідчить великий інтерес серед туристів до приготування традиційних карпатських страв; походи в гори та збір ягід, грибів можуть запропонувати – 16% (654) садиб, оскільки значна частина місцевих жителів Карпат може супроводжувати туриста під час сходжень; послуги трансферу також є доволі популярними – 13% (543), адже відомо, що через важку транспортну доступність туристам важко доїхати до садиб, які

розташовані вище головних доріг; прокат гірськолижного спорядження надають 8% (329) садиб, це зумовлено розташуванням гірськолижного курорту «Буковель» та менш відомих курортів у Яблуниці, Поляниці, Ворохті, Косові; прокат квадроциклів пропонують 7% (290) садиб; прогулянки на конях – 7% (285); оздоровчі сауни з фіточаями склали – 5% (231), дана послуга є новинкою так зване «купання у гарячому чані»; прокат велосипедів – 5% (220), завдяки наявності велосипедних маршрутів у горах; на жаль, сільські вечорниці пропонують тільки 5% (197) садиб, попри це у Європі такі традиційні гуляння знаходяться на вершині популярності серед туристів, що дає змогу ознайомитися із місцевим колоритом [1, 2, 3].

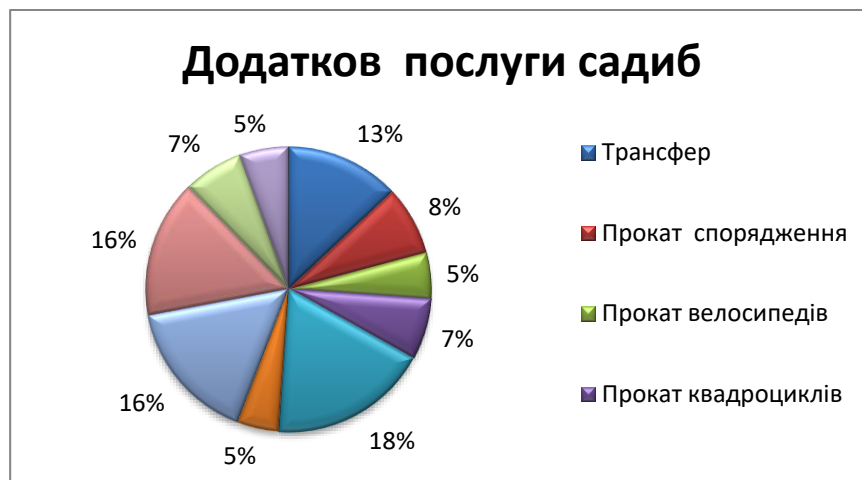

Рис. 1. Додаткові послуги агросадиб
Джерело: узагальнено автором за [1,2].

Важливе значення для перспектив розвитку агротуризму має екологічний стан території. Виходячи з цього, сільська громада повинна дотримуватись санітарно-гігієнічних норм та умов проживання; дбати про відсутність сміттєзвалищ в межах сільської місцевості; впроваджувати та використовувати енергозберігаючі технології; піклуватись про естетичний вигляд будинків, вулиць, садів; забезпечувати належне озеленення території; оснащувати сільську територію урнами для сміття з попереднім сортуванням.

Розвиток агротуризму дозволяє стимулювати покращення екологічного стану триторії місцевих громад області, дотримуватись принципів сталого

розвитку територій, впроваджувати засади еколого-просвітницької роботи серед туристів, які відвідують туристичні садиби. Для підтримки біорізноманіття рекреаційних територій дбати про збереження природних комплексів та об'єктів, розробляти та впроваджувати у практику цільові програми з екологізації існуючих видів туризму та його переходу на принципи екологічно-орієнтованого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бронювання садиб у Карпатському регіоні //Мандруй впевнено. Путівник Українськими Карпатами [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://karpaty.ua/>
2. Помешкання // Booking.com є частиною групи ThePricelineGroup - світового лідера у галузі онлайн-туризму та супутніх послуг. [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://www.booking.com/>
3. Побігун О.В. Розвиток сільського зеленого туризму як стимул для сталого екологічного розвитку Івано-Франківської області//Науково-технічний журнал «Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористання», Івано-Франківськ, ІФНТУНГ, № 2 (16), 2017 р.,с.173-178.

УДК 338.43 : 338.43

УКРАЇНА НА СВІТОВИХ АГРАРНИХ РИНКАХ

Пугачов В.М., кандидат економічних наук,
Пугачов М.І., доктор економічних наук, професор,
*Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки», м. Київ, Україна*

Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності та вступ України до СОТ сприяли активізації експортно-імпорتنих операцій. Останніми роками спостерігається збільшення експорту з України агропродовольчих товарів. Найбільшими темпами зростають обсяги продажу закордон продукції рослинництва. Так, у 2017 р. обсяги експорту рослинницької продукції перевищували у 5,43 рази аналогічний показник 2005 р., 2,32 рази – показник 2010 р. та на 9,2% – попереднього року. Якщо у 2005 р. частка продуктів рослинного походження у сукупному вітчизняному експорті становила майже 5,0%, а у 2010 р. – 7,7%, то в останні три роки коливалася в межах 21–22%.

Такий результат був забезпечений перш за все збільшенням виробництва та експорту зерна, а також насіння і плодів олійних рослин. Серед експорту зернових культур переважають пшениця, кукурудза, ячмінь. Їх частка у структурі експорту сільськогосподарської продукції становить 26,7%, 28,9% та 6,9 % відповідно [1].

Важливими культурами на світових товарних ринках є соя, яка в структурі вітчизняного експорту займає понад 10,3% в структурі експорту сільськогосподарської продукції, та насіння ріпаку (8,6% в структурі українського експорту). Підгалузь виробництва сої за період 1995-2017 рр. демонструє стабільне щорічне зростання по цілому ряду показників: обсягів виробництва (в 177,2 рази в 2017 р. в порівнянні з 1995 р.), обсягів експорту (в 14335 разів), частки експорту у виробництві (на 72,6 в. п.), експортної виручки та частки в експорті за аналогічний період[2]. Це свідчить про високий потенціал даної підгалузита культури. У цей же період Україна упевнено посіла флагманську позицію на світовому ринку соняшникової олії, забезпечуючи нині понад третину міжнародного обороту цього товару.

За даними СОТ останніми роками усереднена частка пшениці сягнула 40,2% сукупного світового ринку рослинних продуктів, кукурудзи – перевищила 29,3%, ячменю – 6,6%, що є основними експортними культурами України[3]. Понад 21,1% ринку займає рис, 8,5% - помідори, 6,0% - заморожені овочі, 3,8% - картопля, 3,3% - баштанні культури. На цих продуктових ринках вітчизняні експортеринаразі не посіли вагомого місця. Частки України в товарних потоках на світових ринках по таких рослинницьких продуктах не значні та здебільшого не перевищують 1%.

Формуючи свою експортну політику Кабінету Міністрів потрібно врахувати, що світові ринки продуктів рослинного походження вирізняються надмірним рівнем концентрації країн. Так, на ринку кукурудзи майже третину займають США, а сукупна частка топ-5 країн-експортерів перевищує 75%. На ринку ячменя провідним гравцем виступає Франція, частка якої перевищує 17%, а топ-5 – 60%, на ринку пшениці – США з 12% та топ-5 з 58%. Крім США і Франції, значну роль на ринках основних зернових культур (пшениці, ячменю

та кукурудзи) відіграють Росія, Австралія, Аргентина, Канада, Бразилія, Німеччина. Україна лише останні роки увійшла до категорії топ-експортерів.

Структура країн-експортерів та їх позиції на ринку інших зернових та круп'яних культур значно різняться. Провідні позиції тут посідають крім США, Канади, Німеччини і Австралії ще й Польща, Перу, Фінляндія, Швеція, Болівія. Високо монополізованими є ринки жита і вівса. Так, на останньому сукупна частка топ-5 країн-експортерів перевищила 75%, де частка Канади склала понад 50%. Сукупний рівень монополізації за топ-5 на ринку жита є аналогічним, де по 25% світового обороту забезпечують Польща й Німеччина. Порівняно менший рівень концентрації топ-5 та окремих країн експортерів на ринку гречки. Провідний гравець на цьому ринку – Перу – не значно перевищує 10% у структурі світової торгівлі, а сукупний рівень концентрації топ-5 країн-експортерів не досягає 50% [4]. В Україні традиційно розвинене вирощування гречки, тому ця культура має значний потенціал для нарощування українського експорту у перспективі.

Враховуючи особливості аграрного сектора економіки за участі ННЦ «Інститут аграрної економіки» підготовлено проект Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року. Цей документ спрямований на забезпечення активної присутності України на світовому ринку продовольства за умови неодмінного дотримання вимог щодо забезпечення продовольчої безпеки країни. Для цього запропоновано низьку заходів щодо диверсифікації товарної номенклатури експорту через поступове збільшення кількості експортних позицій, насамперед готових харчових продуктів, харчових добавок та інгредієнтів, інклюзивних та органічних товарів. До 2026 р. частка продукції харчової та переробної промисловості в структурі українського експорту має становити 40% і 21% відповідно.

Список використаних джерел

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1018_u.htm.
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Statistics on merchandise trade. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm.

4. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. July 2018. /Food and Agriculture Organization. 2018. URL : <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf>.
5. Статистичні дані щодо експорту-імпорту окремих видів товарів за країнами світу. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/e_iovt/arh_iovt2015.htm.

УДК 351.82:637.1

ІМПЕРАТИВИ ЯКОСТІ МОЛОКОПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Росоха В. В., доктор економічних наук, професор,
Національний університет

«Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна

Петриченко О. А., кандидат економічних наук, доцент,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, Україна

Незважаючи на заборону п. 2 ст. 6 Закону України “Про молоко та молочні продукти” використання у виробництві традиційних молочних продуктів жирів та білків немолочного походження, будь-яких стабілізаторів і консервантів та недопущення п. 3 ст. 5 цього Закону використання назв молочних продуктів у власних назвах продуктів та торговельних марках, якщо ці продукти виробляються з використанням сировини немолочного походження [1], назви молочних продуктів та відповідність їх ДСТУ часто не відповідають дійсності. Високий відсоток фальсифікату і молокозмісних продуктів, що постачаються на ринок під виглядом натуральних, формують тіньовий ринок готової продукції, який оцінюється фахівцями на рівні 20–25 %.

Фальсифікація виникла з появою ринку. На молочному ринку вона почалася із заміни в молочних продуктах молочного жиру рослинним. Переробні підприємства запровадили цю технологічну операцію для здешевлення молокопродукції. Нині фальсифікація молочних продуктів набула значного розмаху, а несумлінні виробники стали винахідливо запроваджувати асортиментну, якісну, кількісну, вартісну та інформаційну фальсифікацію.

За асортиментної фальсифікації переробники змінюють склад молочного продукту додаванням до нього інгредієнтів немолочного походження, за якісної – до нього додають консерванти, барвники, антибіотики, антиокислювачі, а за кількісної – його розводять, згущують, збільшують вміст речовин і обсяг. Будь-який із цих видів фальсифікації супроводжується вартісною й інформаційною фальсифікацією. Але фальсифікований продукт не може називатися молочним.

Низька купівельна спроможність населення, дефіцит сирого молока, відсутність в українській молочній галузі гармонізованих з правилами ЄС базових нормативних документів з чітким визначенням термінологічних найменувань для молочних продуктів зумовили появу на ринку молоковмісних, сирних, сметанних та інших продуктів. Одні об'єднання українських товаровиробників молочної продукції відстоюють ustalені для них терміни, бо до їх складу входять підприємства-виробники таких продуктів, інші, що їх не виробляють, чинять супротив.

Ситуація з систематичним порушенням законодавства на ринку молокопродуктів виникла в Україні за відсутності закону про відповідальність виробника за якість виробленої продукції та механізму відстеження потрапляння фальсифікату на український ринок. Подолання існування тіньового ринку й фальсифікації молочної продукції можливе через запровадження для виробників жорсткого контролю й високих штрафних санкцій, незначний розмір сплати яких дозволяє виробляти неякісну продукцію. Критерії тестування для отримання дозволу на вивезення молочної продукції набагато жорсткіші, ніж критерії на внутрішньому ринку, тому продукція, яка не пройшла експортного тесту, надходить на внутрішній ринок.

За умови лобіювання виробниками молокопродукції прийняття нових, менш жорстких стандартів, необов'язковості вимог до технічних регламентів на неї, добровільного застосування стандартів, що не підлягають неухильному використанню, декларування у маркуванні якості продукції, що не відповідає дійсності, споживчий ринок стає відкритим для неякісної продукції й порушення прав споживачів.

Накладений на перевірки бізнесу мораторій фактично «підірвав» молочний ринок щодо якості продукції й розширив його тіньовий сегмент. Деяким несумлінним товаровиробникам він дав можливість незаконно працювати під маркою популярних компаній. Так, відповідно до ст. 5 Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються органом державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, яка віднесена: до високого ступеня ризику – не частіше одного разу у два роки; до середнього ступеня ризику – не частіше одного разу у три роки; до незначного ступеня ризику – не частіше одного разу у п'ять років [2]. Безумовно, що планові перевірки виробників харчових продуктів, які мають право провадитися лише один раз у два роки, оптової та роздрібною торгівлі харчовими продуктами з періодичністю один раз у п'ять років, є недостатніми.

Закон України "Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин" змінив підходи до заходів державного контролю, якими передбачено ризик-орієнтований контроль, що здійснюється з періодичністю, достатньою для досягнення цілей цього Закону. За вимогами ст. 65 п. 5 реалізація харчових продуктів або кормів, маркування яких не відповідає законодавству, якщо це створює загрозу для життя та/або здоров'я людини та тварин, тягне за собою накладення штрафу: на юридичних осіб – у розмірі восьми мінімальних заробітних плат; на фізичних осіб-підприємців – у розмірі п'яти мінімальних заробітних плат [3].

Набагато вищі штрафи встановлюються у Європі на національному рівні кожною країною-членом ЄС. За відсутності діючої системи простежуваності на підприємстві у Великобританії виробника можуть оштрафувати на 5 тис. фунтів стерлінгів та ув'язнити на строк до двох років. Проте найбільше покарання для виробника у разі його неможливості або небажання захистити споживача є втрата довіри до його продукції. За появи інциденту, пов'язаного з безпечністю

певного харчового продукту, 38 % споживачів припиняють купувати такий продукт, а 32 % відмовляються від усієї продукції під цим брендом, що призводить до надвеликих втрат [4].

Список використаних джерел

1. Про молоко та молочні продукти : Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV, документ 1870-15, чинний у поточній редакції від 5.04.2015 р., підстава [191-19](#). URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>.
2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5.04.2007 р. № 877-V у поточній редакції від 04.04.2018, підстава [2042-VIII](#). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
3. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України, документ 2042-19, чинний у поточній редакції від 18.05.2017 р. № 2042-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2042-19/page>.
4. *Онул К.* Безпечні продукти. Як цього добилося Європа і що залишилося зробити Україні. URL : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/.../2/7050161/>.

УДК 338.12:637.1

КОН'ЮНКТУРА РИНКУ МОЛОКА В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Сарабай Н.С., аспірантка
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

За сучасних ринкових умов сільськогосподарське виробництво поставило перед науковцями необхідність перегляду методів оцінки ситуацій, особливо в умовах невизначеності та ризику. Реальну допомогу в розробці таких методів може дати теорія прийняття рішень, яка дозволяє кількісно з відповідною ймовірністю оцінити ситуації та задачі практичного характеру.

Запропоновані методичні підходи оцінки ситуацій, зокрема при виробництві продукції, дають можливість кількісно оцінити та спрогнозувати ефективність виробництва, враховуючи оптимістичні та песимістичні умови ведення господарства: якість продукції, кліматичні умови, вчасний ветеринарний догляд тварин, вакцинація, умови утримання, цінова ситуація на вітчизняному та світовому ринках та ін.

У таблиці 1 наведені оптимістичні та песимістичні параметри ефективності виробництва молока в агроформуваннях у 2019 році в Україні.

Вихідними даними є середні ціни на ринку молока станом на січень-липень 2019 р.:

- середня по Україні 7902,2 грн/т;
- мінімальна ціна 7157,3 грн/т (Луганська обл.);
- максимальна 8590,3 грн/т (Дніпропетровська обл.) [1].

Враховуючи технології виробництва молока та ресурсне забезпечення технологій (високий, достатній та задовільний рівень) відповідно були спрогнозовані витрати на виробництва молока та прогнозована продуктивність (таблиця 1).

Таблиця 1

Методика розрахунку ефективності виробництва молока залежно від витрат, продуктивності корів та ціни реалізації (розрахунки виконані на основі очікуваних витрат)

ЦІНА (Ц), грн/т		ПРОДУКТИВНІСТЬ (П), т/гол		ВИТРАТИ (ВТ), грн/гол	
висока (b)	8590,3	висока	9,85	високі	62346,65
середня (c)	7902,2	середня	6,97	середні	47186,9
низька (a)	7157,3	низька	5,12	низькі	39380,5
бюджетна (Точ)	7730,5	очікувана	7,01	очікувані	48566,96
Чистий дохід (ЧД), грн/гол					
ПРОДУКТИВНІСТЬ		висока	середня	низька	очікувана
ЦІНА					
висока		36047,50	11307,43	-4584,62	11668,22
середня		29269,71	6511,37	-8107,70	6843,27
низька		21932,45	1319,42	-11921,58	1620,03
очікувана		27578,47	5314,63	-8986,80	5639,31
Беззбиткові ціни (БЦ), грн/т					
ПРОДУКТИВНІСТЬ		висока	середня	низька	очікувана
ЦІНА					
Ціна повинна бути		4930,66	6968,00	9485,73	6926,26
Беззбиткова продуктивність (БП), т/гол					
ПРОДУКТИВНІСТЬ		висока	середня	низька	очікувана
ЦІНА					
Продуктивність повинна бути		5,65	6,15	6,79	6,28

Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України

Формули для розрахунків показників:

- Чистий дохід – $ЧД = Ц * П - ВТ$;
- Беззбиткові ціни – $БЦ = ВТ : П$;
- Беззбиткова продуктивність – $БП = ВТ : Ц$, де

Ц – ціна реалізації, грн/т;

П – продуктивність, т/гол;

BT – витрати, грн/гол.

Враховуючи те, що досягнення відповідної продуктивності має ймовірний характер, пропонується розраховувати очікувані (бюджетні) показники за формулою Д.І. Голенко, яка має вигляд:

$$T_{оч} = \frac{3a + 2b}{5},$$

де $T_{оч}$ - очікувані параметри виробництва продукції;

a - мінімальний показник виробництва продукції;

b - максимальний показник виробництва продукції [3].

На основі прогнозованих показників розраховуються варіативні показники економічної ефективності виробництва продукції з урахуванням кон'юнктури на внутрішньому та світовому ринках сільськогосподарської продукції, зокрема: чистий дохід, беззбиткові ціни, беззбиткова продуктивність. У таблиці 1 розрахунки виконані на основі очікуваних (бюджетних) витрат.

Розрахунок варіативних показників економічної ефективності виробництва продукції дозволяє керівникам та спеціалістам передбачити розвиток подій в різних ймовірних ситуаціях, що дає можливість вчасно прийняти та скорегувати управлінські рішення, як в оперативному менеджменті, так і на перспективу. У свою чергу, методики для визначення ефективності сільськогосподарського виробництва дають можливість розробляти об'єктивну податкову політику, направлену на стимулювання розвитку (або скорочення) відповідних галузей сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Надвиничний, С. А. Методологія дослідження економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції [Текст] / Сергій Анатолійович Надвиничний // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 25. – № 2. – С. 115-121. – ISSN 1993-0259.
3. Економіка світового сільського господарства : підруч. ; за ред.: В.П. Галушко, В.К. Берегового. - К. : ЗАТ «Нічлава», 2011. - 1000 с.
4. Вісник молочників [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.ukrmlprom.kiev.ua/>.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Сидоренко С.В., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Південно-Східна Азія займає важливе місце в сучасній світовій політиці та економіці. У регіоні проживає понад 650 млн чоловік - більше, ніж в Європейському Союзі чи Північній Америці. Десять держав (М'янма, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Камбоджа, Бруней, В'єтнам, Філіппіни, Лаос, Сінгапур) об'єднує Асоціація країн Південно-Східної Азії (англ. Association of SouthEast Asian Nations, ASEAN, АСЕАН). За темпами розвитку регіон випереджає увесь інший світ. Основу економічного розвитку становить зростання числа робочої сили і продуктивності. За кількістю працездатного населення країни АСЕАН займають третє місце в світі після Китаю і Індії. Слід зазначити також зростання ефективності їх економік і макроекономічну стабільність. Регіон є одним з основних експортерів світу - його частка у світовому експорті складає в залежності від року 7%-11%.

Сьогодні Південно-Східна Азія виглядає дуже привабливо для більшості підприємців, як імпортоорієнтованих, так і експортоорієнтованих. Одна з причин такої привабливості в тому, що Південно-Східна Азія, особливо Індонезія (населення 265 млн. чол, 4 місце в світі по чисельності), для бізнесу виглядає як Китай десять років тому. Однак на відміну від Китаю, Південно-Східна Азія - це десяток різних ринків. Це не одна країна з одними законами і одним урядом. Якщо підприємець планує роботу в цьому регіоні, то він має розглядати його як сукупність окремих ринків, де до кожного потрібен свій підхід.

У 1992 р. на саміті в Сінгапурі країни АСЕАН прийняли рішення про формування зони вільної торгівлі АФТА (ASEAN Free Trade Agreement - АФТА). Стратегічна мета АФТА - підвищення конкурентоспроможності країн-членів на основі усунення торгівельних бар'єрів, зростання привабливості країн для іноземних інвестицій, досягнення економічної стабільності в регіоні.

Основний інструмент торговельної лібералізації - Загальний ефективний преференційний тариф СЕПТ (Common Effective Preferential Tariff - СЕРТ). Відповідно до розробленої процедури СЕПТ, всі види продукції розділені на чотири списки: список товарів, які включені; список тимчасових вилучень; список винятків щодо «чутливої» продукції; список загальних винятків. У перший список увійшли товари, торгівля якими підлягає лібералізації в першу чергу. Другий список поширюється на товари, тимчасово звільнені від лібералізації. Третій список охоплює товари підвищеної уразливості для окремих країн, щодо яких може бути встановлений особливий статус і переговори будуть продовжуватися щодо них. Це такі «чутливі товари», як сільськогосподарська сировина. Товари, віднесені до четвертого списку, виключені з процесу лібералізації торгівлі як стратегічно важливі для економіки країн-членів.

Одночасно з внутрішньою інтеграцією, АСЕАН йде по шляху лібералізації торгівлі та розвитку діалогу з провідними партнерами за межами регіону. Країни АСЕАН через ЗВТ з різними партнерами регулюють лібералізацію торгівлі товарами. Так за більшістю ЗВТ мита на переважну частину товарів в даний час ліквідовані або зведені до мінімуму (таб.1).

Таблиця 1.

Імпортні мита деяких країн Південно-Східної Азії на окремі види сільськогосподарських товарів і продовольства

Назва продукту	Середньомісний рівень тарифного захисту по деяких видах сільськогосподарської продукції за ставкою РНС, %				
	Індонезія	Малайзія	Філіппіни	Тайланд	В'єтнам
М'ясо птиці	5,2	0,0	38,8	34,1	30,0
Свинина	5,0	0,0	40,0	33,3	20,0
Вершкове масло	5,0	0,0	5,0	22,5	12,7
Пшениця (зерно)	0,8	0,0	2,6	0,0	5,0
Борошно пшеничне	5,0	0,0	7,0	-	15,0
Кукурудза	2,5	0,0	14,8	46,5	8,8
Соняшникова олія	5,0	0,0	4,5	-	8,8

Джерело: узагальнено за даними Світової організації торгівлі (<https://www.wto.org/>)

Отже, рівень захисту внутрішнього ринку за окремими видами сільськогосподарських товарів і продовольства, в більшості країн Південно-Східної Азії, значно нижче, ніж в країнах Європи і Північної та Південної Америки. Винятком з усіх країн ПСА є Таїланд і В'єтнам, які мають досить високий рівень тарифного захисту внутрішнього ринку.

Сьогодні багато країн Південно-Східної Азії займають провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Зокрема з експорту сільськогосподарської продукції на частку всіх країн Південно-Східної Азії припадає більше 10% світової торгівлі продукцією аграрного сектора. Наприклад, з виробництва олійних: Індонезія - 1 місце в світі, Малайзія - 2 місце в світі; з виробництва рису: Індонезія - 3 місце в світі; В'єтнам, Таїланд, М'янма і Філіппіни займають 5-8 місця в світі відповідно; виробництво бобових культур: М'янма - 2 місце в світі; виробництво коренеплодів: Індонезія - 5 місце в світі, Таїланд - 6 місце в світі. Також М'янма, В'єтнам, Індонезія і Філіппіни є великими виробниками риби, кави, чаю, а дві останні країни ще і великими виробниками фруктів і какао-бобів.

Країни Південно-Східної Азії також займають помітні позиції в світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією. Так, Індонезія займає 15 місце в світі з експорту сільгосппродукції і 19 місце в світі по її імпорту. Таїланд - 16 місце з експорту, 26 місце по імпорту. Малайзія - 19 місце з експорту, 20 місце по імпорту. В'єтнам - 22 місце з експорту, 31 місце по імпорту. Сінгапур - 31 місце з експорту, 25 місце по імпорту.

Займаючи такі місця в світовому рейтингу виробництва і торгівлі продукцією аграрного сектору, маючи величезний економічний і демографічний потенціал, країни ПСА є надзвичайно важливими ринками для українських експортерів і імпортерів продукції аграрної галузі.

Звичайно, ринки країн Південно-Східної Азії є складними для багатьох товарів з України в зв'язку з використанням широкого інструментарію для захисту внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, в тому числі, нетарифних інструментів, а також необхідно подолати жорстку конкуренцію з традиційними постачальниками, в першу чергу, з США, Бразилією і Австралією.

Тому, в цілому система заходів, що буде сприяти зростанню експортного потенціалу України, повинна включати набір засобів та інструментів

внутрішньо-національного і міждержавного рівня. Особливу увагу в цьому зв'язку має бути приділена заходам, спрямованим на:

- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та продовольства відповідних галузей;
- вдосконалення національних і міждержавних норм і правил технічного регулювання зовнішньої торгівлі;
- забезпечення відповідної якості і стандартизації продукції;
- створення цілісної системи просування продукції на зовнішні ринки.

Список використаних джерел

1. United Nations, 2018 International Trade Statistics Yearbook, New York, 2019. <https://comtrade.un.org/pb/downloads/2018/VolII2018.pdf>
2. Організація об'єднаних націй, Доповідь про торгівлю та розвиток - 2018 рік, Нью-Йорк/Женева, 2018 рік, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2018overview_ru.pdf
3. ФАО, Обзор торговой политики в странах Европы и Центральной Азии, Июль 2018, Ежемесячный выпуск, Бюллетень - No.39, <http://www.fao.org/3/CA1489RU/ca1489ru.pdf>
4. Воловик Н.П., Торговая политика стран Юго-Восточной Азии, РАНХиГС, Москва, 2016.

УДК 640.43

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КЕЙТЕРИНГУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ

Тарасюк Г.М., доктор економічних наук, професор,
Чагайда А.О., кандидат технічних наук, доцент,
*Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

Сучасний ресторанний бізнес, що є однією із найбільш значущих складових індустрії гостинності, *вирізняється великим різноманіттям.* Постійна боротьба за нових споживачів вимагає впровадження новітніх технологій у виробництво, підвищення рівня обслуговування та надання широкого спектру додаткових послуг. Щоб бути одним із провідних світових постачальників продовольчих послуг, компанія має постійно розвиватись,

розуміти своїх клієнтів та харчові тенденції, враховувати різноманітні потреби гостей, які змінюються під впливом часу доби та прагнуть до більш здорових варіантів їжі. Сучасні вимоги мають відповідати балансу між звичною їжею, що підходить конкретному споживачу, та умовами споживання, будь то некваплива їдальня, спеціальний прийом чи захід на виїзді. Таким вимогам найбільш повно відповідає кейтеринг – один із секторів ресторанного господарства, що найбільш динамічно розвивається.

Кейтерингове обслуговування з'явилося на українському ринку в 90-х роках минулого сторіччя і однією з перших компаній, хто представив на ринку таку форму обслуговування, була компанія “Гетьман-Фуршет”, клієнтська база якої практично повністю складалася з іноземців. Вітчизняні кейтерингові фірми поділяються на дві групи: ті, що працюють при ресторані, і самостійні. Залежно від виду заходів та фінансових можливостей замовника на сьогоднішній день одна із провідних кейтерингових компаній України «FIGARO-CATERING» може запропонувати організацію фуршету, бенкету, шведської лінії, кави-брейк, коктейлю або комплексного обслуговування для таких типів заходів: корпоративні свята, освітні, PR або приватні свята.

В той же час великі світові корпорації мають значно ширший спектр надання послуг. Так, корпорація «Compass Group» (Великобританія), що працює у 45 країнах світу, реалізує за рік 5,5 мільярди страв та надає послуги з харчування та супроводу у п'яти секторах ринку: бізнес та промисловість; охорона здоров'я та літні люди; освіта; спорт та дозвілля; оборона та віддалені регіони. Поділ ринку на сектори дозволяє корпорації більш тісно співпрацювати з клієнтами, краще розуміти їх потреби та, в свою чергу, відповідати їх очікуванням. До клієнтської бази корпорації входять Google, Intel, Coca-Cola, Chevron, Boeing, Microsoft, HSBC, American Express, Bank of America Merrill Lynch, Nike, Shell тощо[1].

Другою за величиною у світовій індустрії кейтерингу і найбільш рейтинговою компанією у своєму секторі за індексом стійкості Dow Jones (DJSI) є міжнародна група «Sodexo Alliance SA» (Франція), що має

представництва у 76 країнах світу. Своєю місією Sodexo вважає поліпшення якості життя, тому що це допомагає підтримувати людей здоровими, щасливими та мотивованими протягом усього життя, а компаніям і організаціям – більш ефективними та продуктивними. На відміну від «Compass Group», компанія Sodexo розділила надання послуг на 10 галузей: бізнес та промисловість; оборона; енергетичні та ресурсовидобувні компанії, люди в яких працюють в ізольованих або екстремальних умовах; урядові установи; організації охорони здоров'я; місця позбавлення волі; школи; забезпечення потреб літніх людей; роздрібна торгівля їжею під час дозвілля та спортивних заходів; університети [2].

Просування новітніх продуктів кейтерингових компаній на світові ринки зовсім не означає, що інші мережі змирились і готові втрачати прибутки. У великих містах переважає надання кейтерингових послуг шляхом ресторанного обслуговування святкового заходу, тоді як нішу забезпечення замовнику приготування і доставки готової продукції ресторанного господарства у зазначене місце (додому, в офіс, на робоче місце або місце відпочинку) швидко захоплюють інші компанії. Так, для динамічного зростання продажів українські мережі McDonald's і Salateira у жовтні 2018 року уклали угоди з сервісом доставки Glovo, який вже працює в 26 країнах на чотирьох континентах (розпочав діяльність у Барселоні в 2015 році). Жовті рюкзаки землемою Glovo миттєво заповнили великі українські міста і на початку 2019 року кількість замовлень на місяць досягла показника 100 000, при цьому дохід компанії складає комісія, яку ресторани платять за доставку (в середньому 30%). З усіх країн Європи Україні, при середньому чеку 10 євро, знадобилося найменше часу, щоб вийти на такий показник і середньомісячний оборот української філії компанії зростає приблизно на 25% щомісяця. Сервіс доставки Glovo розраховує потенціал ринку, відштовхуючись від кількості замовлень на одну людину в місяць: зараз в Україні цей показник складає 0,02 доставки, в Іспанії майже одиниця, у Великобританії – 3, в Китаї – 9. Враховуючи купівельну спроможність населення України Glovo вважає, що зростання знаходиться у

стартовій точці і очікує в наступні кілька років стрімкого зростання кількості замовлень на людину в місяць до показника трохи менше 0,5 (за прогнозом сервісу - у 23 рази) [3]. Поєднання таких закладів харчування із службами доставки їжі створює додаткову конкуренцію вже існуючим на ринку компаніям.

В системі наданні послуг харчування, які пропонують кейтеринг-компанії, важливе місце займають транспортно-логістичні питання, особливо у випадку віддаленого обслуговування. Світові здобутки з логістики кейтерингових послуг ще не використовуються повною мірою українськими компаніями, що знижує динаміку зростання цього виду бізнесу.

Список використаних джерел

1. Корпорація «CompassGroup» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.compass-group.com>
2. Міжнародна група «Sodexo Alliance SA» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.sodexo.com>
3. Доставка еды в Украине. Некоторые курьеры зарабатывают 55 000 грн в месяц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tech.liga.net/technology/article/dostavka-edy-v-ukraine-nekotorye-kurery-zarabatyvayut-55-000-grn-v-mesyats>

УДК 339.562:338.432(477)

ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ЯКІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

*Трутенко К. В, магістр
Голомша Н. Є., кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Імпорт є необхідною передумовою задоволення внутрішнього попиту, особливо з урахуванням різноманітних смаків споживачів та наявності порівняльних переваг у виробництві агропродовольчої продукції. Однак, ще меркантилісти вважали, що внутрішній ринок слід захищати від ввезення іноземних товарів та максимально запроваджувати експорт.

Проаналізувавши товарну структуру імпорту агропродовольчої продукції в Україну за 2018 рік, можна стверджувати, що сукупний обсяг імпорту продукції АПК становить 5055,5 млн. дол. США, що у 2018 році більше на 17,5% проти 2017 року. Найбільшу питому вагу в структурі імпорту становить група готових харчових продуктів (46,3%). Основними товарними групами є: риба і ракоподібні (1% загального імпорту в Україну у 2018 р., 10,9 % імпорту аграрної продукції); їстівні плоди та горіхи (0,9% і 10,4% відповідно); алкогольні і безалкогольні напої та оцет (0,9% і 9,7%) [1].

Серед основних видів агропродовольчої продукції, які імпортуються в Україну, найбільшу питому вагу складають: риба морожена – 351570 тис. дол. США, що на 25,3 % більше від 2016 року, тютюнова сировина – 263238 тис. дол. США (на 8,2 % менше від 2016 року), насіння соняшнику – 258287 тис. дол. США, що на 25,3% вище проти 2016 року. Також суттєво зріс імпорт сирів – у 2,2 рази більше від 2016 року; хлібобулочних виробів, рисового паперу – у 2,1 рази більше проти 2016 року. На третьому місці шоколад – у 2018 році імпортували на 88,0% більше, порівнюючи з 2016 роком [2].

Обсяги імпорту аграрної продукції до України є майже у 3,7 рази меншими, ніж обсяги її експорту. Загалом, аналіз структури імпорту характеризується звуженням його товарного асортименту, що пов'язано передусім зі зниженням доходів населення, його купівельних настроїв, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами, посиленням протекціоніських заходів, загостренням військових конфліктів на територіях промислового виробництва [5].

Як відомо, у товарній структурі імпорту продукції АПК значну частку мають групи товарів, які виробляють в Україні, та є такі, які не можуть бути вироблені через відсутність відповідних умов. Зважаючи на необхідність задоволення потреб споживача і вдаючись до елементів імпортозаміщення усі товари доречно поділити на три групи залежно від наявності переваг їхнього виробництва у країні:

а) критичного імпорту – товари, які неможливо виробляти в Україні через відсутність відповідних природних ресурсів та кліматичних умов.

Наприклад, чай, кава, тропічні фрукти, какао-боби, морська риба окремих видів тощо;

б) пріоритетного імпорту – товари, масове виробництво яких існувало в Україні, але втрачене внаслідок економічних чинників. Держава повинна сприяти його відновленню через підтримку національного виробника, надання пільг іноземним інвесторам, а також сприяння наукової підтримки відповідного сектора економіки. До цієї групи належать живі тварини, саджанці, їстівні плоди й горіхи, різні види м'яса;

в) квотованого імпорту – подібні товари, вироблені в Україні, але вони мають сезонний характер, а також поступаються за ціновими і якісними характеристиками імпортованим товарам, або їх недостатня кількість. Відповідно, така продукція потребує поліпшення якості, створення спільних підприємств і залучення іноземних інвестицій. Сюди відносяться: окремі сорти сиру, м'яса, яблука, помідори, огірки, насіння сільськогосподарських культур.

На сьогодні Україні необхідна розробка власної програми імпортозаміщення у сфері виробництва аграрної сировини і харчових продуктів. Однак, її практична реалізація потрібна лише для тих груп товарів, де додаткова інвестиційна політика держави та інвесторів призведе до ефективного і конкурентоспроможного поновлення раніше існуючих в Україні виробництв.

Для розвитку внутрішнього виробництва та зовнішньої торгівлі програма імпортозаміщення повинна включати три напрями:

1) заміну імпорту агропродукції, яка аналогічна тій, що виробляється в Україні в недостатній кількості та невеликому асортименті (наприклад, свинина);

2) частину імпортованої продукції, що також сезонно виробляється в Україні, але яка не має тривалого зберігання або виробництво якої не конкурентоспроможне за ціною (частина фруктів, овочів);

3) харчові продукти критичного імпорту, переробку яких можливо організувати в Україні на основі спільних виробництв, ліцензій і т.д.).

Державна програма імпортозаміщення буде ґрунтуватися на двох підходах:

— стратегічному – державній політиці поетапного зменшення імпорту тієї агропродукції, яку можливо виробляти в Україні на конкурентній основі для внутрішнього і зовнішнього ринків;

— тактичному – спрямованому на впровадження пільг та підтримки галузевого і територіального заміщення імпортової продукції вітчизняним сільськогосподарським виробництвом товарів і харчових продуктів [3].

Отже, імпорт товарів має велике значення для розвитку економіки держави, адже забезпечує наповнення національного ринку дефіцитними товарами; зростання конкуренції та стимулювання підвищення виробництва на національній території; налагодження сталих виробничих зв'язків щодо кооперування виробництва з іноземними партнерами; впровадження нових технологій завдяки поширенню ввезення наукоємних товарів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>
3. Кваша С. М. Імпорт агропродовольчої продукції та можливості його заміщення національним виробництвом / С. М. Кваша, В. І. Власов, Н. В. Кривенко, Б. В. Духницький // Економіка АПК. - 2014. - № 5. - С. 11-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_5_4
4. Круп'як І.Й. Вектори зовнішньої торгівлі держави в умовах сучасних економічних перетворень. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2017. Вип. 20. С. 158-162.
5. Пахуча Е. В. Структурні зміни зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією/ Е. В. Пахуча, Ю. Л. Філімонов, Л. О. Лещенко//Ефективна економіка №3. – 2019. – 8 с. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2019/50.pdf

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ «ПОДОЛАННЯ ГОЛОДУ, РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА» В УКРАЇНІ

Файчук О.М., кандидат економічних наук, доцент,
Файчук О.В., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

За даними престижного світового видання «*The Economist*» у 2018 р. за значенням Індексу глобальної продовольчої безпеки (*GFSI*) Україна розмістилась на 63 позиції із 113 країн із рівнем у 55,7 балів. Варто зазначити, що за цим показником наша держава поступається не тільки країнам СНД (Росії, Білорусі, Казахстану й Азербайджану), а навіть державам Близького Сходу і Північної Африки, куди активно експортується вітчизняне продовольство – Саудівська Аравія, Туніс і Єгипет [1]. Очевидно, що проблема полягає не стільки у виробничому потенціалі, скільки у рівні доходів громадян.

Питанню продовольчої безпеки відведено чільне місце серед Глобальних Цілей Сталого Розвитку, затверджених у вересні 2015 р. на Саміті ООН. Зокрема, друга ціль безпосередньо стосується подолання голоду у світовому масштабі, поліпшення харчування, сприяння сталому розвитку глобального сільського господарства і досягнення продовольчої безпеки. Для її реалізації передбачено виконати ряд завдань, серед яких планується до 2030 р. подвоїти продуктивність сільського господарства і доходи дрібних виробників продовольства, зокрема жінок, представників корінних народів, фермерських сімейних господарств, скотарів і рибалок, в тому числі за допомогою забезпечення гарантованого і рівного доступу до землі, інших виробничих ресурсів і факторам сільськогосподарського виробництва, знань, фінансових послуг, ринків і можливостям для збільшення доданої вартості і зайнятості в несільськогосподарських секторах [2]. Одним із індикаторів даного завдання є середній дохід дрібних виробників продовольчої продукції в розбивці за статтю і статусом приналежності до корінних народів. Натомість у

Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» для досягнення мети «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» серед завдань упускається потреба у підвищенні доходів дрібних виробників сільськогосподарської продукції. У результаті, до індикаторів тут віднесено лише продуктивність праці в сільському господарстві та індекс сільськогосподарської продукції. Варто зазначити, що середньомісячний грошовий дохід вітчизняних домогосподарств у сільській місцевості у 2018 р. склав близько 260 євро (8392,26 грн), тоді як в цілому по національній економіці – майже 300 євро (9720,2 грн). У порівнянні із країнами ЄС, значення показника в Україні у 6,3 раза менше. Так, у сусідній Румунії середньомісячний дохід у розрахунку на одне домогосподарство (скоригований за паритетом купівельної спроможності) у 4,0 раза перевищує значення вітчизняного показника, у Польщі – у 4,9 раза і Словаччині – у 5,2 раза.

Таблиця 1

Середньомісячний дохід домогосподарств на душу населення в країнах ЄС та Україні, євро

Країна/об'єднання	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
ЄС-28	1747,5	1822,5	1822,4	1846,5	1903,3
у т.ч.:					
Польща	1192,8	1261,2	1278,7	1307,25	-
Румунія	809,8	877,9	984,4	1065,5	-
Словаччина	1288	1365,8	1356,6	1387,7	-
Німеччина	2261,8	2340,3	2333,1	2372,8	-
Франція	2013,3	2068,6	2052,1	2085,2	-
<i>Україна</i>	<i>284,4</i>	<i>211,4</i>	<i>215,4</i>	<i>267,1</i>	<i>302,4</i>

Джерело: складено авторами на основі даних [3,4,5].

Отже, доцільно на національному рівні в рамках стратегії сталого розвитку України для досягнення цілі «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» зосередити першочергову увагу органів виконавчої влади всіх рівнів на вирішенні проблеми зростання доходів домогосподарств як у місті так і у сільській місцевості. Адже, основними економічними умовами забезпечення населення нашої держави якісними продуктами харчування є високий рівень

доходів людей, стабільний рівень цін на продовольство та високе значення купівельної спроможності національної валюти. Більше того, без формування ефективного економічного механізму впливу на покращення продовольчого платоспроможного попиту домогосподарств України неминуче настання негативних наслідків для здоров'я людей, що може загрожувати національній безпеці країни [6, С.138].

Список використаних джерел

1. Global Food Security Index-2018. Building resilience in the face of rising food-security risks/ The Economist [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://foodsecurityindex.eiu.com/>
2. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web(2).pdf)
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#6>
5. Офіційний сайт Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00113/default/table?lang=en>
6. Продовольча безпека України: якісний вимір [Текст]: монографія/ Забарна Ю.В., Файчук О.М. – К.: НУБіП України, 2017. – 266 с.

УДК 338.432

ВИРОБНИЦТВО ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Харченко Г.А., кандидат економічних наук, доцент,
Харченко В.В., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

В сучасних умовах господарювання та розуміння світових екологічних проблем, в останні роки зростає увага до еколого-орієнтованого ведення сільськогосподарського виробництва, яке має низку переваг. По-перше, виробництво органічної продукції забезпечує людство якісними продуктами харчування, а по-друге, є запорукою природного відновлення родючості ґрунтів та сприяє рівновазі природи в цілому. Крім цього виробництво органічної продукції є сприятливим фактором щодо розвитку всіх учасників агропродовольчого ринку, а також для зовнішнього середовища.

Попит на органічну продукцію у світі постійно зростає, оскільки споживачі потребують здорової та безпечної їжі, і більшість із них усвідомлює, що органічне землеробство береже довкілля [7]. Разом з цим, Україна має значний виробничий потенціал у виробництві органічної продукції: вигідне географічне розташування; велика кількість природних ресурсів; наявність якісного кадрового, технологічного та наукового потенціалу [2].

Як відомо, виробництво органічної агропродовольчої продукції здійснюється в сільському, лісовому та рибному господарствах. Оскільки частка органічної продукції лісового та рибного господарства у загальній структурі її виробництва не перевищує декількох відсотків, а також через те, що регулювання органічного виробництва на державному рівні об'єднується в єдиний сектор, категорії «органічне сільське господарство» та «виробництво органічної продукції» часто ототожнюються [6].

Зауважимо, що світовий ринок органічної продукції протягом останнього десятиліття зростає приблизно на 5 млрд. дол. в рік. У 2017 році 181 країна в світі займаються органічним виробництвом склала. В загальному світовий банк органічних земель нараховує 68,9 млн. га. Половина даної площі знаходиться в Океанії (35,9 млн га). Друге місце по органічним площам належить Європі (14,6 млн га), третє – Латинська Америка (8 млн га). Разом з цим, слід відмітити, що найбільша частка органічних земель в загальній структурі сільськогосподарських угідь є в Ліхтенштейні (37,9 %), Самоа (37,6%) та Австрії (24 %) [4].

Найбільшими виробниками сертифікованої органічної продукції у 2017 році були США з оборотом в 40 млрд євро. Далі слідують Німеччина, де у 2017 році було продано органічної продукції на суму 10 млрд євро, Франція – 7,9 млрд євро та Китай – 7,6 млрд євро [3]. Що стосується країн по кількості виробників, то Індія посідає перше (835 тис.), друге – Уганда (210,3 тис.), а третє – Мексика (210 тис. виробників).

Щодо України, то вона посідає одинадцяте місце серед європейських країн за загальною площею сільськогосподарських угідь, які сертифіковані як органічні. Загалом вітчизняний споживчий ринок органічної продукції у 2017

році склав 29,4 млн. євро. У структурі посівних площ в Україні майже 60 % посівів займають пшениця, ячмінь, соняшник та кукурудза. Решту площі займають такі культури, як: горох, ріпак, гречка, жито, соя, овес, сорго, просо, цукрові буряки тощо. В структурі української органічної продукції, яка представлена на експорт, переважають зернові, олійні та бобові культури, а також ягоди та фрукти. Нині в Україні здійснена сертифікація таких видів органічних продуктів, як: бобові та олійні культури, зернові культури, ефіроолійні культури, овочі, виноград, кавуни, дині, гарбузи, фрукти, ягоди, горіхи, молочні продукти, яйця, гриби, мед, продукція бджільництва, багаторічні та однорічні трави, лікарські рослини, бульбоплоди та коренеплоди, перероблена продукція, ВРХ, домашня птиця, вівці, кози, свині, чаї, соки. Переважна більшість вітчизняних органічних господарств розташовані в Одеській, Київській, Херсонській, Полтавській, Закарпатській, Вінницькій, Львівській, Тернопільській та Житомирській областях [5].

Проведеним дослідженням встановлено, що Україна має вагомий потенціал для розвитку органічного виробництва агропродовольчої продукції, як для експорту, так і для споживання на внутрішньому ринку. Нині наша держава є двадцятою серед світових країн-лідерів органічного виробництва [1; 6]. Хоча органічне виробництво в сучасних умовах господарювання є порівняно новим напрямом для українських товаровиробників за окремими групами культур, проте Україна посідає лідируючі позиції не тільки у Європі, але у світі в цілому. Позитивним моментом є те, що останніми часом відмічається тенденція щодо наповнення внутрішнього ринку кінцевою органічною продукцією шляхом організації переробки власної органічної сировини. Органічне виробництво агропродовольчої продукції є передумовою екологічно безпечного землекористування, що сприяє збереженню та відтворенню родючості ґрунтів та мінімізації негативних наслідків на природне середовище, що виникають від господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Довгань О. М. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність / О. М. Довгань, Я. В. Мандибура // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 200–206.

2. Мартинюк А. Сучасний стан виробництва органічної продукції в Україні [Електронний ресурс] / А. Мартинюк // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 4. – Pp. 109–123. – Mode of access: www.ares-journal.com.
3. Органічна Україна в інфографіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroportal.ua/ua/publishing/infografika/organicheskaya-ukraina-v-infografike/#>
4. Площа органічних земель в світі сягнула рекордних 70 млн га [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://superagronom.com/news/6464-ploscha-organichnih-zemel-v-sviti-syagnula-rekordnih-70-mln-ga>
5. Сайт Федерації органічного руху в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
6. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва: монографія / О. В. Ходаківська. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2015. – 350 с.
7. Karasova N. Organic production as an innovative trend in export-oriented development of Ukraine's agriculture / N. Karasova // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. – 2014. – Vol. 36. – N. 2. – Pp. 308–315. <http://dx.doi.org/10.15544/mts.2014.027>

UDC: 338.433:633.11

CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS OF GRAIN DEVELOPMENT AND PRODUCTION

Chajka M.O.
Dashchenko A.V. Phd
*National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

The most common in the world are three cereals: wheat, corn and rice. The five largest grain exporters are Australia, Argentina, the EU, Canada and the United States; such countries have a leading place in wheat exports, like the US, Brazil, Ukraine, Argentina, and others; leaders corn exports include countries such as the EU, US, Russia, Canada, Australia, Ukraine, Argentina, Kazakhstan, and others. main rice exporters are Vietnam, India, Pakistan, United States of America and Thailand [3].

Total export grain offerings from the top five exporters make up more than 84% of total world trade. The main indicators that determine the degree country's influence on the world market is, first of all, a share in world trade; second, the relationship of transients stocks to average annual domestic consumption in the country. The United States is the leader in both indicators today. Accordingly, the

United States occupies a leading position in the world grain market, accounting for 28% of total volume of trade; followed by Canada - 17%, Australia and the EU - 15% each and Argentina 11%. Countries remain the main consumers of grain Asia Pacific, such as China, Japan, Korea, Indonesia and the Philippines. In the world grain market there is a stable specialization: Grain production is concentrated mainly in developed countries and many developing countries are unable solve their grain problems and have to go import grain. In addition, OECD experts point out that there is a problem with sufficient world grain production the supply of grain will be particularly acute the poorest countries that do not have the means to finance imported grain supplies. Today on the world There are changes in the grain market and one can observe this picture: declining crops in the US and Canada; decreased transitory stocks in the largest exporting countries; on new exporting countries, such as Hungary, Russia, Ukraine, Kazakhstan and Turkey. The grain economy of Ukraine is a strategic branch of the economy. After all, the grain market is the basis for the stability of the food market, a source not only for the production of bakery products, but also forage for the production of livestock products, as well as raw materials for the processing industry. Grain production is a major area of the agro-industrial complex of Ukraine. Corn, wheat, and barley are the three major crops that form the basis of Ukraine's crop production. This is evidenced by the structure of production of cereals and legumes in 2018.

In 2018, 15328 thousand hectares (55.1% of the total acreage) was occupied under cereals and legumes, which is 2% more than in 2011. 47% (6853, 6 thousand ha), corn - 29% (4137,4 thousand ha) and barley - 19% (2818,7 thousand ha). Other cereals account for 5% of the acreage [9]. Despite all political, economic or even natural problems, the yield of cereals and legumes in Ukraine remained at the same level as in 2011 and amounted to 55.6 c/ha. In several areas, yields decreased, namely: Vinnytsia (-10%), Donetsk (-5.7%), Zhytomyr (-7.1%), Kyiv (6.7%), Kharkiv (-5.7%), Lugansk (-7.1%), Chernivtsi (-6.1%), Chernihiv (-5.2%). At this rate are influenced by natural and geographical factors, respectively, the grain yield is increasing in the south direction. In the structure of grain crops Ukraine largest gross

fees wheat 61,893.1 ths. Tons, yield 39.9 c / ha. The largest gross harvests of wheat in Kharkiv (461.2 thousand tons), Zaporizhzhya (541 thousand tons), Dnipropetrovsk (549 thousand tons), Odessa (549 thousand tons), Mykolaiv (336.6 thousand tons), Vinnitsa (397 thousand tonnes) and Kherson (361.1 thousand tonnes) oblasts. In this region accounted for 38.9% of gross collection wheat Ukraine. The lowest gross fees wheat in Zakarpattia, Ivano-Frankivsk and Chernivtsi region. From 2014 to 2019 year, we are seeing an increase in the sown area of crops by 8.8%. The main exporting countries of Ukrainian wheat are: Egypt, Spain, Bangladesh, Pakistan, South Korea, Morocco, Tunisia, Thailand, Israel, Philippines.

Over the past 5 years, corn production has increased significantly. With each passing year, increasing sowing area of maize in 2019, the area increased by 35.2 % compared to 2013. The maximum area of crops was recorded in 2013 year and amounted to 4826.9 thousand. ha. Gross fee for 2018 is 181,508.3 thousand. C, and yield 55.6 c / ha, which exceeds consumption in the domestic market almost as twice makes this culture of export-oriented. The largest gross harvests of maize are in such areas as: Poltava (42087 thousand tons), Sumy (2616.5 thousand tons), Vinnytsia (2574.3 thousand tons), Cherkasy (2495.6 thousand tons) and Chernihiv (2580.2 thousand tons). The least corn was harvested in the Volyn region. In the years 2017/2018 Ukraine of all grain and leguminous crops most exported corn 19,659.7 ths. tons. The main exporting countries Ukrainian corn: China, Egypt, Spain, South Korea, the Netherlands, Israel, Iran, Italy, Tunisia. At the same time, during the period 2010-2011, Ukraine supplied corn only to the EU and Egypt. Barley is the third in the volume of production crop in the grain complex. Gross collection is 85761.9 thousand. Most of it was collected in Odesa, Mykolaiv and Kherson regions. On the export of barley accounted for 4,455.6 thousand. T in such countries as Saudi Arabia, Turkey, Iran, China, Libya, Israel, Algeria, Jordan, Tunisia, Kuwait, we see, that really began to fall sowing areas up to 35%. With each passing year increases the tendency to reduction of sown areas pizh rye. If you compare the figures in 2014 and 2018 years we see, that almost twice as decreased crop area and under gross fees. Rye - is typical of the culture of Polissya zone Ukraine, according to Volyn, Rivne,

Zhytomyr and Chernihiv regions counted for 58.8% of gross collection of rye in Ukraine. If to take into account the fact that domestic consumption of grain in the totals is nearly 24 mln. tons, in general, it could be stated that Ukraine produces grain 2.5 times more than consume. There are good preconditions for the export of grain. Ukraine is a very powerful exporter of cereals. By volume of exports of wheat Ukraine belongs to the sixth place in the world (about 7% of the volume of world trade), and the volume of exports of barley came to world leaders (the share in the global market is 36%).

Grain complex of Ukraine – one of the leading in the agricultural sector of Ukraine, which provides grain not only the domestic market but also forms the export potential of the country. The low level of industrial infrastructure, imperfect regulatory and legislative framework, which regulates the activity of the complex, disparity of prices, outdated material and technical base of hindering the development of the grain industry. Solving these problems will allow Ukraine to provide itself the necessary number of grains and provide exports much of its quantity on the world market.

References:

1. Statistical Information / State Committee of Statistics of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. FAO Report 2018 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/en>
3. Official portal of APK-Inform Information and Analytical Agency APK online [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.apk-inform.com>
4. Grain: World Markets and Trade // United States Department of Agriculture / Foreign Agricultural Service, FG-04-12, 2018. [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Юрій Е.О., кандидат економічних наук, доцент,
*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

У будь-якій країні важливим є розвиток тих видів економічної діяльності, які забезпечують задоволення потреб населення та зміцнення конкурентних позицій країни. Саме до таких галузей належать харчова промисловість, яка працює на внутрішній та зовнішній ринок, забезпечує задоволення життєво необхідних потреб населення і є головним компонентом у формуванні продовольчої безпеки держави. Тому США, країни-члени ЄС та багато інших країн світу мають розвинену харчову промисловість, а загострення світової продовольчої кризи, зростання потреб у продуктах харчування та підвищення цін на продовольство сприяють розвитку цієї галузі [1, с. 7].

Пріоритетною задачею розвитку продовольчого ринку є забезпечення його рівноваги за рахунок зростання вітчизняного виробництва. У цілому підтримка рівноваги повинна здійснюватися в основному за рахунок виробництва вітчизняного продовольства з мінімальною часткою імпортованих товарів, і тільки тих, виробництво яких в Україні або неможливо зовсім через певні причини, або явно є нерентабельним [2, с. 6].

Харчова промисловість завжди була і залишається стратегічно важливою та пріоритетною галуззю для України, здатною задовольнити не лише потреби внутрішнього ринку, але й забезпечити країні провідне місце серед країн – лідерів по виробництву харчової продукції. В умовах глобальної та регіональної конкуренції на продовольчих ринках виробники зіштовхуються з необхідністю диверсифікації асортиментного портфелю, складові якого здатні конкурувати зі світовими лідерами. Проте, успіх у конкурентній боротьбі можливий за рахунок розробки та реалізації ефективного інтеграційного механізму, який передбачає трансферт інвестиційних ресурсів в новітні інноваційні продукти та технології виробництва з метою виробництва

високоякісних продовольчих товарів, які відповідають міжнародним стандартам. Доступність харчової продукції та їх висока якість впливають на рівень продовольчої безпеки країни та є індикатором соціальної стабільності.

Розвиток інноваційної діяльності в харчовій промисловості, в значній мірі, залежить від її фінансового забезпечення [3, с. 115].

Харчова промисловість є однією із найбільш інвестиційно-привабливих галузей української промисловості, оскільки їй притаманна широка сировинна база, місткий внутрішній ринок збуту, низька еластичність попиту на продовольчу продукцію та відповідно низька залежність від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках. Проте функціонування харчових підприємств відбувається в умовах жорсткої конкуренції, слабкої державної підтримки вітчизняних товаровиробників, недосконалого законодавчо-правового середовища в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. На сьогодні, одним із найактуальніших питань розвитку підприємств харчової промисловості є створення сприятливого інвестиційного клімату, що дасть поштовх до інноваційного розвитку галузі та її модернізації, шляхом активізації інвестиційної діяльності. В свою чергу, капітальні вкладення в передові продуктивні та технологічні інноваційні проекти забезпечать високий рівень конкурентоспроможності продуктів харчування на вітчизняних та міжнародних ринках за рахунок підвищення їх якісних характеристик [3, с. 114].

Таким чином, розвиток харчової промисловості України в сучасних умовах неможливий без формування сприятливого інвестиційного клімату та державної підтримки нововведень в галузі шляхом вдосконалення нормативно-правової бази та надання податкових, митних, кредитних та амортизаційних пільг учасникам інноваційного процесу; впровадження інноваційної системи підготовки фахівців та розвитку інтеграції науки та виробництва; стимулювання розвитку венчурного інвестування, кредитування, лізингу та страхування ризиків наукомістких проектів; надання фінансової підтримки і стимулювання підприємств, що реалізують інноваційні проекти. Інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості доцільно

спрямувати на модернізацію виробництва, розробку концептуальних рішень та ідей щодо впровадження новітніх технологій, які відповідають останнім світовим досягненням, використання безвідходних та ресурсозберігаючих технологій, оновлення матеріально-технологічної бази підприємств, впровадження інноваційних проектів у сфері управління, маркетингу та збуту.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.П. Цілі сталого розвитку України та роль харчової промисловості у їх досягненні. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»* №10. 2018. С.6-12.
2. Гальцова О.Л., Шмиголь Н.М. Розвиток харчової промисловості: макро-, мезо- та мікрорівні. *Вісник ХНАУ Серія: Економічні науки*. № 4. 2018. С. 3-13.
3. [Давлетбаєва Н.](#) Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості України в умовах глобальної та регіональної конкуренції. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. № 2(1). 2015. С. 114-118.

УДК: 339.13

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Яворська В. О., кандидат економічних наук, доцент,
Зайва А. Г., магістр
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

У сучасних умовах продовольча безпека відіграє важливу роль у формуванні державної політики будь-якої країни. Процеси глобалізації міжнародних товарних та фінансових ринків вивели цю проблему на якісно новий рівень. Адже нині міжнародна торгівля продовольчими продуктами постійно відкриває нові межі та ринки збуту.

Сьогодні євроінтеграційні процеси, масштабна соціально-економічна криза в нашій країні та бойові дії на сході країни поглиблюють дослідження проблематики продовольчої безпеки та її формування на належному рівні.

Визначення сутності продовольчої безпеки, у першу чергу, пов'язане з забезпеченням необхідного рівня життєдіяльності людини, саме тому багато дослідників пропонує виражати продовольчу безпеку країни через

проведення порівняння наявного споживання з нормами граничного рівня споживання. Класифікація рівнів продовольчого забезпеченого ґрунтується на засадах відповідності забезпечення певних видів життєдіяльності населенням і включає сім рівнів продовольчої безпеки: катастрофічний, критичний, мінімальний, достатній, раціональний, оптимальний, перспективний [1].

Нині більшість цивілізованих країн з ринковою економікою приділяють багато уваги питанням формування продовольчої безпеки та впливу глобалізації на її стан. У фокусі обов'язкового дослідження перебуває оцінка виробництва, початкових та кінцевих запасів продукції, імпорту-експорту, споживання продукції.

До основних факторів, що мають суттєвий вплив на формування продовольчої безпеки в умовах глобалізації товарних ринків слід віднести [2]:

- незбалансованість попиту і пропозиції на внутрішньому ринку агропродовольчої продукції;
- імпортоорієнтована політика держави;
- низький рівень конкурентоспроможності національних товарів агропромислового комплексу по відношенню до імпортних;
- нестабільність національної валюти та зростання боргових зобов'язань держави;
- низький рівень розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі;
- надмірний експорт продовольчої продукції як самоціль діяльності аграрних підприємств;
- надмірна замкнутість внутрішнього продовольчого ринку.

Більшість факторів у сукупності впливають на низький рівень державної політики у напрямі формування продовольчої безпеки, а глобалізація майже щодня диктує нові загрози та нестабільність на міжнародних товарних ринках.

Враховуючи вище вказане, особливої ролі і значення сьогодні набуває національний характер побудови продовольчої безпеки країни, а основним завданням нашої держави має стати комплексність та системність у формуванні політики продовольчої безпеки і виділення необхідних пріоритетних напрямів

розвитку аграрного сектора, який забезпечить продовольчі потреби населення країни на національному рівні.

Список використаних джерел

1. Кочетков О.В., Марков Р.В. Формування системи показників продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 142-158.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія. Житомир. Полісся, 2004. 348-359 с.

УДК336.761

ХЕДЖУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ЦІНОВИМИ РИЗИКАМИ ЕКСПОРТЕРІВ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Яворська В.О., кандидат економічних наук, доцент,
*Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна*

Міжнародні ринки аграрної продукції у сучасних умовах характеризуються динамічністю та постійними ціновими коливаннями. Наявність великої кількості ризиків потребує від експортерів аграрної продукції нових пошуків та удосконалення торгових стратегій. За таких умов, зарубіжний досвід давно підтвердив ефективність використання біржових інструментів задля зниження впливу цінових ризиків та підвищення прибутковості аграрного бізнесу.

Біржова торгівля строковими інструментами або товарними деривативами у світі вже понад 2 останні століття відкриває для аграрних товаровиробників та експортерів нові можливості у здійсненні строкових поставок та страхуванні майбутньої ціни основних видів сільськогосподарських культур.

Товарні деривативи на аграрну продукцію – це інструменти біржових ринків, які носять елемент строковості. Укладання і виконання угод (поставка або розрахунки) відбувається у різні часові періоди. Така ситуація забезпечує можливість планування поставок аграрної продукції на внутрішньому або зовнішньому ринках та вирівнювання цінових перекосів, які виникають через сезонність в аграрному секторі.

Сьогодні відомим та успішно використовуваним на світових ринках методом управління цінових ризиків є хеджування. Цей метод передбачає відшкодування втрат у разі збитків на міжнародних аграрних ринках (при купівлі чи продажу продукції) за рахунок отриманих прибутків при здійсненні операцій на біржових ринках.

Умовою успішно виконаного хеджування на аграрному ринку є вдалий підбір біржових інструментів – ф'ючерсів або опціонів на таку ж саму аграрну продукцію. Основним фактором при цьому є визначення ступеня кореляційної залежності між експортною ціною, яку експортер планує захеджувати від втрат та біржовою ціною. Коефіцієнт кореляції має наближатись до 1, тоді і ефективність хеджування буде максимальною.

У міжнародній біржовій практиці при характеристиці хеджування, як методу управління ціновими ризиками, використовують поняття «ідеальне хеджування». Воно показує, що за допомогою біржових контрактів можна повністю застрахуватись від цінових ризиків і отримати заплановану експортером цільову ціну [1, с. 409-424].

Організаційний механізм хеджування включає здійснення двох паралельних операцій експортером одночасно, зокрема на початку – планування продажу на експорт кукурудзи і здійснення продажу ф'ючерсів на таку ж продукцію на біржі, а вкінці хеджування експорт кукурудзи та закриття купівлею ф'ючерсного контракту на кукурудзу на біржі (табл. 1) [1].

Хеджування на аграрному ринку – це операція страхування цінових ризиків за допомогою торгівлі ф'ючерсними контрактами або опціонами на сільськогосподарську продукцію [1].

Важливим фактором хеджування є визначення базису та базисного ризику. Базис показує різницю між наявною експортною ціною та ф'ючерсною. У міжнародній та вітчизняній практиці прийнято вести історичну базу базисів.

Організаційна схема короткого хеджування експортної ціни кукурудзи

Експортна ціна	Біржова ціна	Базис
Квітень Хоче зберегти майбутню експортну ціну на рівні 3,70 \$/буш.	Продає грудневий ф'ючерс на кукурудзу на Чиказькій біржі CME за 4,10 \$/буш.	Нижче за грудневий на 0,40 \$/буш.
Листопад Експортує кукурудзу за 3,50 \$/буш.	Купує грудневий ф'ючерс на кукурудзу на Чиказькій біржі CME за 3,90 \$/буш.	Нижче за грудневий на 0,40 \$/буш.
Втрата 0,20 \$/буш від цільової ціни	Ф'ючерсний прибуток – 0,20 \$/буш.	Без змін
Результат хеджування: Кінцева експортна ціна: 3,50 \$/буш + 0,20 \$/буш = 3,70 \$/буш.		

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 424].

У хеджуванні на міжнародних ринках аграрної продукції основними учасниками або хеджерами виступають експортери та імпортери аграрної продукції. Тому використовується два основні види хеджування: хеджування продажу (коротке хеджування) та хеджування купівлі (довге хеджування). Коротке хеджування страхує від падіння ціни, тоді як довге – від підвищення. У обох випадках мета хеджування – це стабілізація цінового рівня. Експортери та імпортери аграрної продукції на міжнародних аграрних ринках можуть користуватись біржовими інструментами (ф'ючерсами та опціонами на аграрну продукцію) провідних світових майданчиків, таких як CME Group, Euronext та іншими.

Отже, хеджування забезпечує можливість управління ціновими ризиками за умов: системної оцінки цінових ризиків експортерами на міжнародних аграрних ринках, підбору найбільш оптимальних біржових контрактів на основі визначення та ведення історичного базису; розробки стратегії хеджування; оцінки витрат та результатів хеджування. Проте, незважаючи на переваги хеджування в управлінні ціновими ризиками, основним його недоліком

залишається те, що цей метод не може забезпечити на 100 відсотків уникнення цінових ризиків.

Список використаних джерел

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб. Київ: Аграрна освіта, 2010. URL: <http://www.agrosvita.com/sites/default/files/libery/economik/BR.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет аграрного менеджменту

Кафедра адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної
діяльності

ПРОГРАМА

II Міжнародної науково-практичної конференції «ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ»

За підтримки Українського клубу аграрного бізнесу

Пленарне засідання 19 вересня 2019 року

час: 11.30-13.40, місце: ауд. 233 корпус 10 (вул. Героїв Оборони, 11)

11.30. - 11.40. Відкриття конференції. **Сергій Кваша**, проректор з навчальної і виховної роботи доктор економічних наук, професор, академік Національної академії аграрних наук України, Національний університет біоресурсів і природокористування України

11.40. – 12.10. "Агропродовольчий ланцюг: еволюція суперечливих потреб споживача та суспільства". **Річард Дж. Секстон**, професор, доктор наук, Каліфорнійський університет, Девіс (США)

12.10 – 12.20. "Аграрний сектор України в глобальному конкурентному світі" **Микола Пугачов**, заступник директора з наукової роботи, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України, ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН України

12.20 – 12.50. "Вплив Спільної аграрної політики на фермерські господарства в Хорватії". **Маріо Ньявро**, професор, доктор наук, **Йосип Юрачек**, доцент, доктор наук, Університет м. Загреб (Хорватія)

12.50 – 13.20. "Управління даними: як підвищити продуктивність в посушливих умовах?" **Бред Джонс**, директор, Bungulla Tech Pty Ltd (Австралія)

13.20 – 13.35. "Просування операторів ринку України на внутрішній ринок ЄС: здобутки і перспективи". **Дмитро Крисанов** керівник Інституту економіки і бізнесу, доктор економічних наук, професор, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

ДЛЯ ПОДАТОК